

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE SOCIOLOGIE

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Serie nouă • Anul XX
2009 • Nr. 5–6

DIN SUMAR:

RISA CROMER, Embryonic Properties and Fetal Frontiers: Potential Life in U.S. Property Law
(Proprietăți embrionice și frontiere fetale: viața potențială în Legea proprietății a SUA)

SORIN M. RĂDULESCU, Abuzul exercitat în familie asupra minorilor

CRISTINA DÂMBOEANU, Forme și particularități ale abuzului fizic săvârșit de părinți asupra copiilor

EMIL ȚÂRCOMNICU, Comunități care se sting: meglenoromânii – între aculturație și dispariție etnică

CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, Identitatea românească în contextul modernității tendențiale

VERONICA DUMITRAȘCU, Elemente pentru o metodologie a cercetării rurale. Monografiile
sociologice și *Atlasul sociologic rural*

PETRUȘ ALEXANDRESCU, Starea actuală a educației și a învățământului în România

ION IFRIM, ROXANA OANA IONESCU, Protecția penală a vieții sociale și intime a persoanei

SIMONA-GRAZIA DIMA, Curajul civic, un factor al progresului social

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ; INDEX ALFABETIC

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

REVISTĂ ACREDITATĂ BID (B⁺) DE CĂTRE CNCSIS

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef: dr. Sorin M. RĂDULESCU

Redactor: Simona-Grazia DIMA

Membri: Dr. Ilie BĂDESCU (director al Institutului de Sociologie al Academiei Române; director al Centrului de Geopolitică al Universității București); dr. Franz-Lothar ALTMANN (profesor asociat Universitatea din București, Departamentul UNESCO); dr. Dan BANCIU (cerc. șt. gradul I – Institutul de Sociologie); dr. Camelia BECIU (profesor la Școala Națională de Studii Politice și Administrative); dr. Ștefan BUZĂRNESCU (profesor – Universitatea de Vest din Timișoara); dr. Michael M. CERNEA (profesor – George Washington University, Senior Adviser – The World Bank, membru corespondent al Academiei Române); dr. Emilian DOBRESCU (secretar științific al Secției de Economie, Științe Juridice și Sociologie a Academiei Române); dr. Ioan DRĂGAN (profesor – Universitatea din București); dr. Christian GIORDANO (profesor – Universitatea Fribourg, Elveția); Ion GLODEANU (secretar științific al Institutului de Sociologie); dr. Erich GOODE (profesor univ. emerit – Universitatea de Stat din New York, Stony Brook); dr. Martin HAUSER (director al Departamentului UNESCO, Profesor la Catedra de Studii Inter-culturale și Schimburi Inter-religioase); dr. Oscar HOFFMAN (cerc. șt. gradul I – Institutul de Sociologie); dr. Petru ILUȚ (profesor – Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca); dr. Michel MAFESSOLI (profesor – Universitatea Paris V); dr. Ioana PETRE (cerc. șt. gradul II – Institutul de Sociologie); dr. Vasile ȘOIMARU (Profesor la Catedra de Sociologie a Academiei de Științe din Republica Moldova); dr. Ivan TCHALAKOV (președinte al Asociației Sociologilor din Bulgaria), dr. Katherine VERDERY (profesor univ. dr. docent – City University of New York).

Culegere computerizată: Cristiana GHIȚĂ

Redactor: Ana BOROȘ, Alis ALEXĂ

Tehnoredactor: Mariana IONICĂ

Coperta: Mariana ȘERBĂNESCU

Redacția: INSTITUTUL DE SOCIOLOGIE

Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5

050711, București, România

Tel.: 4021-318 81 06; 4021-318 81 27;

4021-318 81 28/2417; Fax: 4021-318 24 48

E-mail: revista@insoc.ro

www.revistadesociologie.ro

© 2009, EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5

050711, București, România

Tel.: 4021-318 81 06; 4021-318 81 46

Fax: 4021-318 24 44

E-mail: edacad@ear.ro

Adresa web: www.ear.ro

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Anul XX, nr. 5–6 • 2009

S U M A R

VIAȚA POTENȚIALĂ ȘI LEGEA PROPRIETĂȚII

- RISA CROMER, Embryonic Properties and Fetal Frontiers: Potential Life in U.S. Property Law (Proprietăți embrionice și frontiere fetale: viața potențială în Legea proprietății a SUA)..... 385

ABUZURILE COMISE ÎN FAMILIE ASUPRA COPIILOR

- SORIN M. RĂDULESCU, Abuzul exercitat în familie asupra minorilor 409
CRISTINA DÂMBOEANU, Forme și particularități ale abuzului fizic săvârșit de părinți asupra copiilor 427

COMUNITĂȚI ROMÂNEȘTI ȘI IDENTITATE ETNICĂ

- EMIL ȚÎRCOMNICU, Comunități care se sting: meglenoromânii – între aculturație și dispariție etnică 445
CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, Identitatea românească în contextul modernității tendențiale 461

PROBLEME METODOLOGICE ÎN DOMENIUL SOCIOLOGIEI RURALE

- VERONICA DUMITRAȘCU, Elemente pentru o metodologie a cercetării rurale. Monografiile sociologice și Atlasul sociologic rural 481

EDUCAȚIE

- PETRUȘ ALEXANDRESCU, Starea actuală a educației și a învățământului în România 495

COMENTARII

- ION IFRIM, ROXANA OANA IONESCU, Protecția penală a vieții sociale și intime a persoanei 511
SIMONA-GRAZIA DIMA, Curajul civic, un factor al progresului social 515

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

CORNELIU LUPEȘ, „...flacăra a verbului românesc”, București, Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2007, 292 p. (Simona-Grazia Dima) 523

Index alfabetic 525

Contents 527

Sommaire 529

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Anul XX, nr. 5–6 • 2009

S U M A R

VIAȚA POTENȚIALĂ ȘI LEGEA PROPRIETĂȚII

- RISA CROMER, Embryonic Properties and Fetal Frontiers: Potential Life in U.S. Property Law (Proprietăți embrionice și frontiere fetale: viața potențială în Legea proprietății a SUA)..... 385

ABUZURILE COMISE ÎN FAMILIE ASUPRA COPIILOR

- SORIN M. RĂDULESCU, Abuzul exercitat în familie asupra minorilor 409
CRISTINA DÂMBOEANU, Forme și particularități ale abuzului fizic săvârșit de părinți asupra copiilor 427

COMUNITĂȚI ROMÂNEȘTI ȘI IDENTITATE ETNICĂ

- EMIL ȚÎRCOMNICU, Comunități care se sting: meglenoromânii – între aculturație și dispariție etnică 445
CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, Identitatea românească în contextul modernității tendențiale 461

PROBLEME METODOLOGICE ÎN DOMENIUL SOCIOLOGIEI RURALE

- VERONICA DUMITRAȘCU, Elemente pentru o metodologie a cercetării rurale. Monografiile sociologice și Atlasul sociologic rural 481

EDUCAȚIE

- PETRUȘ ALEXANDRESCU, Starea actuală a educației și a învățământului în România 495

COMENTARII

- ION IFRIM, ROXANA OANA IONESCU, Protecția penală a vieții sociale și intime a persoanei 511
SIMONA-GRAZIA DIMA, Curajul civic, un factor al progresului social 515

Revista Română de Sociologie, serie nouă, anul XX, nr. 3–4, p. 383–530, București, 2009

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

CORNELIU LUPEȘ, „... <i>flacără a verbului românesc</i> ”, București, Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2007, 292 p. (Simona-Grazia Dima)	523
Index alfabetic	525
Contents	527
Sommaire	529

EMBRYONIC PROPERTIES AND FETAL FRONTIERS:
POTENTIAL LIFE IN U.S. PROPERTY LAW

RISA CROMER*

ABSTRACT

EMBRYONIC PROPERTIES AND FETAL FRONTIERS:
POTENTIAL LIFE IN U.S. PROPERTY LAW

Within the English common law tradition, there is a principle which prohibits property of the human body. Taking property to be a protean concept, this paper examines how property is defined and applied in recent legal disputes in the United States over “potential life” entities, such as embryos and fetuses. A brief genealogy of theoretical and common law approaches with respect to property of the body highlights an analysis of six U.S. legal cases in which sperm, zygotes, embryos and fetuses have become new legal subjects of property against the background of assisted reproductive technologies. This paper concludes that property can operate not just in order to privatize, commodify and circulate, but in order to bring “potential life” entities closer to people and deeper into relational networks.

Keywords: property, body, embryos, personhood.

It is almost impossible to get through the day near the end of the Second Christian Millenium in the United States without being in communication with the public fetus”.

(Donna Haraway, *Modest _ Witness@Second Millenium*, 1997, p. 201–202).

I thought, wryly, at the outset of this project on fetuses and property that the last thing the world needs is greater circulation of commodified fetuses for they are ample enough. I assumed wrongly that property, with its deeply capitalist roots, meant privatizing materials to just return them to the market, with a price tag. In

* Address correspondence to Risa Cromer, The Graduate Center, Department of Anthropology, 365 Fifth Ave, New York, NY 10016, Brief Bio: Risa Cromer is a doctoral student of Anthropology at the Graduate Center of the City University of New York and lecturer at Lehman College. Her dissertation research examines the political, legal and social tensions in the United States around remaining human embryos from assisted reproductive technologies. She has also conducted and presented research on pharmaceutical abortifacients in Brazil and feminist activism within the context of HIV/AIDS in South Africa; e-mail: rcromer@gmail.com.

reading U.S. case studies that thrust embryos and property in the same courtroom, I realized property could operate to bring the ‘potential life’ entity closer to people, deeper into relational networks and nearer to the self. This paper traces a brief genealogy of theoretical and common law approaches to property in the body before considering the fetal subject as a legal subject of property. Analysis of six diverse U.S. legal cases concerning sperm, zygotes, embryos and fetuses forms the second half of the paper with Margaret Radin’s (1993) theory of property for personhood at its core. Most of the cases concern *ex utero* (outside the uterus) products of new reproductive technologies, and two are reserved for entertaining cases of fetal properties within the body.

For our purposes, ‘potential life’ broadly represents the gametes (sperm and ova), blastocysts, embryos and fetuses in legal dispute in my analysis. I use ‘potential life’ to describe all of these entities, and maintain the terms used within the cases when I can. Otherwise, I interchange embryo and fetus when it’s unclear what ‘stage’ the entity has reached or they are my own thoughts. The following definitions follow a scientifically plotted ladder of development whose descriptors are not value neutral. *Gametes* are the reproductive materials, sperm and ova, which combine through fertilization to form a single celled organism, or *zygote*. *Blastocysts* are multi-celled organisms that form four days after fertilization and are most often mislabeled as ‘frozen embryos,’ which are cryopreserved entities of new reproductive technologies. Two weeks after fertilization and at the development of the primitive streak (what will develop into the neural system), the organisms are called *embryos*. *Fetus* is reserved for entities between eight weeks after fertilization until birth. (Berg 2007: 21 fn 87).

BODY AS PROPERTY – HISTORY

To contextualize how property rights and interests have intersected the fetus with in U.S. case law, I briefly survey the terrain of property rights in the body both historically and contemporarily. John Locke’s famous political treatise, *On Property*, deviates from other natural law theorists by locating property in nature, rendering it pre-social, pre-market and pre-government. Man himself and the commons are God-given, as is his right and ability to create private property. Fundamental to his political project is the notion of autonomy, in part explaining his location of property outside of the social and especially prior to government. All ownership derives initially from the property individuals possess in their person, which some argue includes their body. He writes: “every Man has a *Property* in his own *Person*. This no Body has any right to but himself. The *Labour* of his Body, and the *Work* of his Hands, we may say, are properly his” (Locke 1964: p. 287–188). Many turn to Locke as the progenitor of economic and political property, but can we also consider this work an early development of property in one’s body?

Although this passage is not explicit on this point, some convincingly argue that Locke held a disembodied notion of the person whose primary property is his body. The Cartesian notion of the body treats it “as ‘proper to’ or belonging to its subject mind” (Morgan 2001: p. 91). It constructs a boundary between the person/self and body/object, rendering the body alienated, fetishized, and the object of the person. Locke’s emphasis on the immaterial, transcendent *person* as “a thinking intelligent being, that has reason and reflection, and can consider itself as itself, the same thinking thing in different times and places” (Radin 1993: p. 39) echoes this dualism. Also, Locke’s use of ‘man’ and masculine pronouns should not be read as neutral or universal for all mankind, but representative of a deeply gendered view of a self-owned person. Naffine cleverly points out that “while the male body may have been rendered external to the male, the female remained firmly under Locke and key” (Morgan 2001: p. 91). In other words, implicit in Locke’s notion of property is a certain type of person and body: masculine, autonomous, rational, land-owning and of chief significance, laboring.

Although he argues Locke’s work does *not* imply property in one’s body, Waldon agrees that *person* as a rational, self-conscious actor cannot be confused with or collapsed into Locke’s notion of *body* (Waldon 1991: p. 178). For example, while accepting that a creator achieves ‘the utmost property’ in his creation by mixing his labor with resources, Locke rejects this authorial power in terms of his and other’s bodies; rather, he attributes the creation of human bodies to the work of God. This leads us to wonder if in Lockean property logic individuals have absolute property rights in their bodies, or if they are mitigated in some fashion. Rao perceives a ‘special sort’ of ownership the Lockean person has in his body that is more appropriately described as being ‘held in trust’ (Rao 2000: p. 367). He is a steward of his body, entrusted with its care, in which God is the ultimate owner (Campbell 1992: p. 39). For instance, Locke acknowledges restrictions to one’s body, including suicide (disposal) and voluntary or contractual enslavement (sale and transfer)¹. Thus, a gradating notion of strong to limited property is latent in Locke’s theory². The type of property one achieves through mixing one’s labor with things is absolute and private while ownership in one’s body is simultaneously fundamental to **all** ownership *yet* limited because owned by God.

In answer to my initial question, Lockean property theory does provide compelling material for this section’s exploration of legal property metaphors and bodies. The following points suggest a few ways his work surfaces in my later

¹ “For a Man, not having the Power of his own Life, *cannot*, by Compact, or his own Consent, *enslave himself* to any one, nor put himself under the Absolute, Arbitrary power of another, to take away his life when he pleases. No body can give more power than he has himself; and he that cannot take away his own Life, cannot give another power over it” (Locke 1967: p. 302).

² A common symbol for property is a ‘bundle’ of rights, powers, privileges, and obligations with respect to things. Bundled together are a variety of rights, including: possession, exclusion, alienation (sell, exchange, gift), usage, enjoyment and management, destruction, and profit (Honore 1961: p. 113).

discussions of fetuses and property. Campbell argues that Locke is a ‘foundational figure’ for a neo-Lockean tradition of self-ownership that included full property rights over one’s body as a right of autonomous individuals (Campbell 1992: p. 39). In many of the later arguments *for* property in the body and its parts, autonomy and individuality figure prominently, a tradition due in part to Locke’s work. Additionally, contemporary debates, with the notable exception of Margaret Radin’s work (1993), often cast personhood and property in binary and exclusive terms. Locke’s argument that one holds property *in* one’s person offers a historical instance to compare the development of property discourse in relation to other constructs, like personhood, privacy, life and choice. Also, Locke’s economic development of property, particularly in reference to value and scarcity, loom large on new technological frontiers as body parts, not just acorns, are ‘harvested,’ propertized, privatized and commodified by major corporations, governments, and universities³.

English common law provides insight into another type of body constructed through property discourse – the corpse. With the rise of grave robbing in late seventeenth and early eighteenth century England, the legal status of the corpse came under scrutiny. From this emerged the ‘no-property’ principle that the body and its parts cannot be owned. The *Haynes Case* is the earliest case referenced in support of this principle. In 1614 in Leicester, England, Haynes was charged with the theft of sheets wrapping the bodies of four interred corpses. The court ruled that the corpses had no property in the sheets nor could not receive them as gifts, thus Haynes thieved not from the corpses but the persons who supplied the sheets. The dead body cannot own.

Sir Edmund Coke, arguably the progenitor of the ‘no-property’ principle, confusingly references *Haynes* to support his assertion that corpses and their parts cannot themselves be owned (which is an inverse of the *Haynes* ruling that cadavers cannot own things). In *Institutes* (1644), he argues that cadavers are “*nullius in bonis*” (Coke 1669: p. 203), which means ‘belonging to no one.’ Through this passage, Coke introduced the ‘no-property’ principle into English legal tradition based on a case that doesn’t logically support it. Still, this principle went largely unquestioned and broadly embraced⁴. For example, William Blackstone, another chief English legal thinker, furthered Coke’s position by stating, “Though the heir has property in the monuments and escutcheons of his ancestors...he has none in their bodies or ashes” (Blackstone 1977: p. 429). In spite of observations that the legal foundations for this principle is “a bit thin on the ground” (Grubb 1998: p. 313), if not a misunderstanding entirely (Matthews 1983),

³ Blood is a chief example of bodily material that is constructed and circulated as a commodity that can be owned (Rao 2000; Hyde 1997).

⁴ It should also be noted that until 1804, English creditors could arrest dead bodies for debt, which Andrews reads as a type of property right in the corpse that common law otherwise disallowed (Andrews 1986: p. 34).

resistance to finding property in the human body and its parts has a strong tradition in contemporary American law⁵.

While corpses and burials were originally handled under ecclesiastical courts in England, U.S. common law assumed these duties, forcing them to contend with the ‘no-property’ principle in a new context. Most cases grappling with the ‘no-property’ tradition maintained this principle, yet established ‘quasi-property’ rights in dead bodies⁶. A refereed report to the New York Surrogate Court in an 1856 case argued that next of kin have limited rights in the dead body through right of possession, right to protect and right to bury (Boulter 1995: p. 708). This report maintained the ‘no-property’ in corpses principle, but its precedent of limited property-like rights later inspired recognition of rights against obstruction to possess and, more recently, rights to donate organs of the deceased.

Taking the common legal metaphor of property as a bundle of rights possessed by persons with respect to things, one could view ‘quasi-property’ as having “some but not all of the sticks in the bundle” (Bray 1990: 220 n.77). The 1872 ruling of *Pierce v. Proprietors of Swan Point Cemetery* explains the difference between property and ‘quasi-property’ in this way:

Although, as we have said, the body is not property in the usually recognized sense of the word...we may consider it as a sort of quasi property, to which certain persons may have rights, as they have duties to perform towards it arising out of our common humanity. But the person having charge of it cannot be considered as the owner of it in any sense whatever; *he holds it only as a sacred trust* for the benefit of all who may from family or friendship have an interest in it (*Pierce* 1872, p. 9–10, *emphasis added*).

Stewardship over the dead body as ‘sacred trust’ draws a compelling parallel to the Lockean body entrusted to Man by God. But note that the ‘sticks’ of rights in each instance are different. The Lockean body cannot dispose of its body whereas this is the primary right and duty of the next of kin. Importantly, neither body can be sold. If property is a ‘bundle’ of rights, how do we understand the process of selecting which ‘sticks’ to include or exclude, and what roles ‘life’ and ‘death’ play in these decisions? These questions have bearing on my later investigations.

Furthermore, the distinction and purpose for ‘quasi-property’ is not clear to all. Some in favor of property rights in the body interpret this move from no-property to quasi-property as bringing the body closer to “the realm of property”

⁵ In the words of one American judge: “Coke was understood to say that a ‘dead body was the property of no one.’ No matter what he did say; this understanding, or misunderstanding, has come down to us *as law*.” *Griffith v. Charlotte, C & A.R.R.*, 23 S.C. 25, 32 (1884).

⁶ A notable exception is the nonprecedential 1860 *Bogert v. City of Indianapolis* case which argues *for* full property in dead bodies: “We lay down the proposition, that the bodies of the dead belong to the surviving relations, in the order of inheritance, as property, and that they have the right to dispose of them as such, within restrictions analogous to those by which the disposition of other property may be regulated” (Boulter 1995: p. 711).

(Boulier 1995: p. 711). One judge insists the body is already there by deeming ‘quasi-property’ a rhetorical ploy for what in practice is property: “Whether, however, the rights be called ‘property’ or not is manifestly a question of words, rather than of substance”⁷. Some suggest ‘quasi-property’ was manufactured to avoid treating the body as property, and others see it as artificially concealing real social matters, like mental anguish and suffering when harm is done to a loved one’s corpse: “It seems reasonably obvious that such ‘property’ is something evolved out of thin air to meet the occasion, and that in reality the personal feelings of the survivors are being protected, under a fiction likely to deceive no one but a lawyer” (Prosser & Keeton 1955: p. 43–4; Bigelow 1934: p. 110).

Nevertheless, the resonance of this principle in contemporary new reproductive technology debates (NRTs) invites some key questions for this paper. With the dead body having intersected with property discourse and law, one wonders if/how the ‘living’ body and its parts have been propertized? How have entities that buck simple categorization as ‘alive’ or ‘dead’, such as corneas, limbs, organs, gametes, embryos and DNA, intersect with property metaphors and relations? With the exception of the first *Moore v. The Regents of the University of California* (1988) decision, which observed a general property right in one’s body in respect to a patient whose excised spleen was used to develop a lucrative and patented cell line, the courts have been reluctant to protect living bodies through property law.

BODY AS PROPERTY – CONTEMPORARY DEBATES

Having briefly examined Locke’s political theory of property and common law legal history, I turn to contemporary approaches that consider the potentials and consequences of bodies and parts as property. The literature is monumental, thus what follows is only a selection. Much of the literature favoring property in body and parts focuses on Lockean notions of autonomy, control and protection against invading outsiders – state, market, medicine, technology, and others. Primarily, though, property in the body is invoked to discuss its parts. For example, theft or damage done to extracorporeal parts is deemed hard to litigate without the right to exclude or be compensated for damages (Andrews 1986: 29; Matthews 1983). Andrews introduces her article, ‘My Body, My Property’ (1986) describing the increasing growth of university patents derived from the tissues and fluids of patients, an unrestrained trend she attributes to the absence of property rights in body parts. In her view, patients are being robbed of potential economic compensation, dispositional authority, and control over products not entirely detached. Echoing Radin’s concept of ‘personal property,’ some emphasize the risk

⁷ *Pettigrew v. Pettigrew*, 56 A. 878 at 879 (Pennsylvania 1904).

of psychological damage and emotional distress by having her ova, amputated leg, or cornea circulated outside the body without protection as property. One's attachment to the parts isn't so easily 'severed' (Everett 2007), and so deserve protection.

Part of the logic for sanctifying property in one's body in law is that these materials are in practice already treated like property. For example, tort law allows recovery for harm done to one's child as well as autopsies performed without the consent of the decedent's family (Andrews 1986: p. 29). Conversely, under some state law, corneas and other organs are permitted removal without the consent of families, treating corpses as a type of *res nullius* or communal resource (Rao 2000: p. 317). Blood and sperm are purchased and sold on the market as any other commodity. And ironically, federal and state statutes prohibiting the sale of organs on the market "perversely reaffirm this vision of the body as property by intimating that body parts would be subject to sale in the absence of such statutory prohibitions" (Rao 2000: p. 371).

While the intact body has historically been constructed in terms of privacy rights because of its capacity to protect the body's 'territorial integrity' (geography metaphor!), with property generally reserved for the extracorporeal parts, some intrepid scholars propose property rights for the intact body. One of them is Rosalind Petchesky (1995), who forwards a feminist, non-Lockean argument for self-proprietty by rethinking the meaning and rhetoric of property. While recognizing the vigorous influence of Locke's theory of property in modern law, politics, capitalism and practice, she is not content with his radical possessive individualism and masculine model dominating the language of property. Her work enters into dialogue with feminist scholars who recoil at the idea of property in one's body in disgust of its Lockean implications and history, and she prods them to expand their "narrow conceptual framework" beyond this tradition (Petchesky 1995: p. 388). She views property language not as a description of the real world, but as a socially and historically specific construct crafted to meet certain ends. For Locke, the disembodied, masculine self owned a body linked primarily with its capacity to labor, thus constructing a consuming, commodifying, and industrial image of man. Thus, Petchesky endeavors to construct a language of property that serves her political project of increased bodily integrity and collectivity.

Rather than reject property language entirely, she turns to alternative visions of self-ownership to "enlarge [the] frame of reference, to broaden who and what counts as owners" (Petchesky 1995: p. 400). Her main examples express the diversity of body-as-property views, including cases from Melanesian non-capitalists, early modern European radicals (Levellers), feminists of color and slave narratives. Common to all is the theme of self-proprietty and caretaking that has meaning only in the context of the collective. For example, the Levellers' idea of self-proprietty emerged among people in opposition to invading market relations and public authorities into one's sexual life. Leveller women petitioned the government through a language of self-proprietty that connected "individual bodily

integrity with the collective common rights of families and communities” (Petchesky 1995: p. 393). For Petchesky, abandoning property language is possibly abandoning a critical site for political struggle to achieve secure access to common resources, care-based connection to the larger community and protection for one’s bodily integrity as she imagines it.

Those resistant to propertizing the body might find Petchesky’s position to dangerously underestimate the power of the alienating, individualistic, masculine, commodifying property regime. Property’s deep entanglement with capitalism provokes concern for further exploitation, alienation, and cooptation of bodily resources, especially of women. These views tend to collapse property relations with the objects of property, and so imagining property in the human body means becoming an object, fundamentally undermining human dignity and worth. Others find property ill-equipped to resolve the challenges posed by new reproductive and genetics technologies in the form of frozen embryos or clones (Knowles 1990: 40). Is a seventeenth century construction too clunky to confront the shadows between life and death our contemporary technologies are bringing to the light of day (Guzman 1997: p. 204)? For another observer, property “fails to capture what we actually care about in the situation,” which for the author is relationships (Nedelsky 1993: p. 358).

As it stands, the law is in a “state of confusion and chaos” in terms of categorizing the human body and its parts (Rao 2000: p. 363). As Hyde (1997) demonstrates, the human body is conceived through innumerable metaphors and images – as space, sacred, person, machine, narrative, amorphous, natural, or property, to name a few – both within and outside the law. This facilitates the body being deemed property in one instance, quasi-property the next, and often something else entirely. As new reproductive and genetic technologies continue to probe new ‘frontiers’ within the human body, society is ‘grappling anew’ with the bodies as sites of property interests and relations. I depart from this broad historical and contemporary discussion of the Western property construct and its intersection with the human body to present the key positions regarding a new object of knowledge, the fetal body, and its potential within property relations.

PROPERTY OR PERSONS? CATEGORICAL DIFFERENCES

Legal thought, is in essence, the process of categorization. – Kenneth Vandavelde, ‘The New Property in the Nineteenth Century,’ p. 327.

By inhabiting spaces between life and non-life, human and machine/animal, tangible and intangible, it is no surprise that fierce debate over the status and legal approach to embryos/fetuses is trapped in an artificial echo chamber of personhood versus property. Are they kids or commodities? Does one have a right to control

them, or do they have interest of their own, such as to be born, that ought to be protected? These questions don't seem so silly when edging toward defining the basic relationship between fetus and woman – is it a part of her body or separate from her? – to which an answer would have significant ramifications for both. Although they have been constructed antagonistically, at this moment in time, the fetus needs the woman; any definition or treatment of fetus has consequences for the body it inhabits.

With this in mind, let us turn to some key 'fetal' positions. Moral, legal and academic explorations of how to define and approach rights in regards to the fetus have led to the follow four main arguments: (1) fetus as person; (2) fetus as property; (2) fetus as neither person nor property, but a special or interim category; and (4) fetus as both person and property. Since the rest of the paper is devoted to cases where fetuses intersect with property law and relations, I address the other three positions in turn.

FETUS AS PERSON

A fetus lies in the penumbra region where our concept of a person is not so simple. – Jane English, *Abortion and the Concept of a Person*, p. 235.

What defines a person in U.S. law? This too is not so simple. The Constitution provides no definition, the Supreme Court hasn't offered one, and state and federal law define 'person' every which way, rendering not a comprehensive 'personhood law,' but an amalgamation of many different definitions. Some sense a coherent theory and pattern of practices from this collection, while others see endless contradiction (Berg 2007: p. 3–4, esp. n.10). What *can* be said is that "persons have rights, duties and obligations" (Berg 2007: p. 4) whereas 'things' do not. Also, while there are many types of persons in U.S. law, the natural and juridical person are fundamental. The natural person refers simply to a human being, with *Roe v. Wade*'s qualification that persons *must be born* according to the Fourteenth Amendment, thus excluding fetuses. And, juridical persons are non-human entities that are treated as natural persons, such as corporations (Berg 2007: p. 5–7).

Like property, I understand personhood to be a construction and performance, and though many advocates for fetal personhood root it in nature, I focus on the cultural strategies (including the use of science) for making persons that undoubtedly inform political and legal activism. Many of the strategies used in day to day life to personalize ourselves, our children, and our belongings are also employed to person-alize fetuses. For example, some rituals include sexing, naming, photographing, surgically altering, speaking and listening to the fetus (Michaels & Morgan 1999: 6). Layne's (1999) work with pregnancy loss patients

highlights how consumerism, particularly the acquisition and exchange of goods during and after pregnancy, help construct fetal personhood. She explains the making of fetal persons as “a process by which individuals and their social networks materially and socially produce (or opt not to produce) a new member of the community” (Hartouni 1999: p. 299). Not to be underestimated is the powerful role of globalized visual media representations of the fetus in its continued construction as person. Also, a curious medical and scientific discourse of ‘possessive individualism’ has come to define the fetus as autonomous, active, and aware of its own interests (Hartouni 1999: p. 300–301; Franklin 1991). The purpose of this portrayal is to discursively sever the fetus from the maternal body by mirroring the Lockean, self-owning subject, in which personhood is tightly bound. Finally, scientific knowledge, and biology in particular, provides an origin story for Western culture and is mobilized to designate the basic criteria of persons, including “the capacity of the individual body to perform specific functions” (Layne 1999: p. 253). These criteria are most vociferous at the thresholds of life, death and impairment, where the fetus has come to discursively reside.

Categorizing fetus as *person* in law promotes certain legal treatment. Berg (2005) explains that if the fetus is analogized to the child, it follows that the law applies custody theory, ‘best interests’ tests, and protects its rights to property, privacy, and other conceivable interests children and adults share. Harm done to a fetal-child-person falls under criminal or tort assault with its destruction deemed homicide or alternative categories, such as assisted suicide or removal from ‘life support’ (Guzman 1997: p. 205). Lastly, appropriation or refusal to return the fetus to guardians would be kidnapping. The United States has been more willing to define and treat the fetus as person than other common law countries (Minkoff & Paltrow 2006)⁸. For instance, fetuses have achieved rights of persons in cases of posthumous inheritance, criminal and prenatal injury, and child welfare (i.e., putting her fetus at risk by refusing consent to medical treatment, such as blood transfusion or caesarian section, or lifestyle choices during pregnancy that put the fetus at risk, such as excessive drug or alcohol consumption)⁹.

Fetal inheritance is worth expanding on for it represents a type of fetal intersection with property law with the interesting effect of enhancing its claim to personhood. Fetal inheritance rights date back to the Roman Empire, from where it was adopted by English and, later, American common law (Schroedel 2000: p. 31). These ‘rights’ were intended to keep property within the family as fetuses had to be

⁸ A recent federal law and ongoing pro-life activism have codified a redefinition of ‘child’ to include the developmental spectrum from zygotes to fetuses. The Unborn Victims of Violence Act (2004) has made it a crime to harm a ‘child *in utero*,’ and to treat them as ‘independent victims’ in an assault on the pregnant woman.

⁹ As of 2000, thirty-seven states recognize the fetus as ‘person’ in tort law, although most states “refuse to extend protection of the criminal law to the fetus” (Schroedel 2000: p. 31). Berg argues that these instances represent legal acknowledgement of a weak category of personhood – juridical personhood – by granting fetuses specific, but limited, rights (2007: p. 32).

born within ten months of its parent's death. In 1994, the American Bar Association clarified current legal practice: "Relatives of the decedent conceived before his death but born thereafter inherits as if they had been born in the lifetime of the decedent" (Schroedel 2000: p. 33).

The customary ten-month grace period is complicated by new reproductive entities. To my knowledge, no inheritance cases in the U.S. have arose in regards to the potential 'children' latent in sperm, ova, and frozen embryos, though they fundamentally challenge basic concepts, such as child, parent, conception, gestation, survival, life and death (1993: p. 223). Is the parent the contributor of reproductive material, the gestational mother, or the social parent? Would conception begin at consultation with the IVF clinic, contract signing, masturbation or egg cultivation, in the petri dish, freezing, or implantation into a womb? Would the child be the sperm or ova, frozen or implanted embryo? (Guzman 1997: p. 224). Given the looseness of the Bar Association's definition, these 'potential life' entities have plausible inheritance rights claims, drawing them closer to the status of legal owning persons with property interests. Conversely, with the expanding legal definition of *child*, the inheritance claims of 'potential life' entities strengthen. Through personhood, one can secure property, or through property, one can secure personhood. Perhaps personhood and property are not pure opposites.

FETUS AS BOTH PERSON AND PROPERTY

As the previous example suggests, the relationship between personhood and property is not inevitably discrete. Jessica Berg (2005; 2007) develops a legal framework positing overlapping interests in/of offspring through *both* property and personhood. She elects to stay within the frameworks of person and property for pragmatic reasons; they already exist to be put to use (Berg 2007: p. 210). Rather than focus on the status of the fetus, Berg investigates interests, asking *if* there are interests in the entity that are definable as property and interests of the entity definable as person (2005: p. 170). To this she answers *yes*, though she explains the existence and application of these interests through a timeline of the physical development of embryos into fetuses and ultimately children and adults.

In asking what interests exist in and of embryos, Berg argues genetic progenitors certainly have property interests whereas pre-sentience embryos do not have interests (as a person) in themselves just yet. Thus, in the earliest stages of development, she argues that property law prevails as the most appropriate and 'accurate' framework for resolving disputes over the embryo and fetus. As the fetus achieves sentience and is born, it will develop interests that will limit the parents' continuing property interests in their offspring. This model illustrates a transition of interests and balancing of emergent personhood interests with

waning¹⁰ property claims in offspring as the fetus grows (Berg 2005: p. 216). As might be anticipated, Berg accepts a property model of parenthood extending until legal maturation¹¹.

FETUS AS NEITHER PERSON NOR PROPERTY

Pre-embryos are not, strictly speaking, either ‘persons’ or ‘property’, but occupy an interim category that entitles them to special respect because of their potential for human life. *Davis v. Davis*, 1992, p. 597.

Perhaps it is time to reassess the rigid dichotomies between life/death and person/property to recall that what is owned may have rights and accept that at least some rights in life may be owned. – Kathleen Guzman, ‘Property, Progeny, Body Part,’ p. 250.

Proponents for ‘none of the above’ are typically disappointed with the fabricated binary between property and personhood that assumes if something isn’t a person, it is probably a type of property and vice versa. This is obnoxious; light, which is not legally definable as *person*, is neither property (not yet, anyway). The 1973 *Roe v. Wade* decision legalizing abortion maintained that a fetus is not categorically a legal ‘person,’ though this has certainly not rendered it the woman’s property in theory or practice. Even Al Gore in his role as a U.S. Senator chimed in: “I disagree that there’s just a sliding scale of continuum with property at one point along the spectrum and human beings at another. I think there’s a sharp distinction between something that is property and something that is not...” (Guzman 1997: p. 198). In the absence of appropriate or beneficial frameworks for treating fetuses as legal subjects, some offer alternative approaches.

Acknowledging that her suggestion might not translate easily into law, Fox (2000) emphasizes the need to re-embed fetuses within a ‘complex network of relations’ and ‘biotechnological milieu.’ Property and personhood models contribute to a detached, free-floating representation and treatment of fetuses (both *in* and *ex utero*) that betray all social connections. Thus, Fox focuses on feminist efforts to relocate the fetus in webs of familial and technological relations among parents, scientists, researchers. Also, by recognizing that extracorporeal embryos and fetuses are *still* located somewhere – in labs, freezers, petri dishes, under

¹⁰ Parents’ property interests in their offspring wane only in terms of strength of application; their interests themselves are still very much present, Berg argues (2005: p. 213).

¹¹ She footnotes an excerpt from Locke exhibiting a similar stance: “[P]arents have a sort of rule and jurisdiction over [children] when they come into the world, and for some time after, but it is but a temporary one. The bonds of this subjection are like the swaddling clothes they are wrapped up in and supported by in the weakness of their infancy; age and reason, as they grow up, loosen them, till at length they drop quite off and leave a man at his own free disposal” (Berg 2005: 216 n.236).

microscopes – invites fruitful exploration through a chief biotech metaphor, the cyborg. Her hope is that this process helps reformulate a more fitting framework for treating embryos and fetuses that can translate into law.

Litman and Robertson (1993) recommend the development of legislation that characterizes reproductive materials as *sui generis* with detailed policy directive as a guide for the court. *Sui generis* means unique and is both a categorization and legal method that enables the court to piece together the most suitable metaphors, theories and policies to resolve the dispute. It is by definition loose and uncertain, and permits flexibility in place of a rigid, and what they describe as misunderstood, property framework. Judge Pannelli explains the majority's rejection of a property interest in Mr. Moore's cell line by likening it to common legal treatment of human tissues through *sui generis*. Although fetuses are included in the list, among organs, blood and cadavers, the policy referenced involves dead fetal tissue, not the 'potential lives' I'm exploring. While the arguments presented here are overly schematized, they arise in the following legal cases in which 'potential life' entities – gametes, zygotes, embryos – are thrust into the courtroom with property.

EX UTERO FETAL PROPERTIES – PROPERTY IN POTENTIAL LIFE?

Until now the law has never had to consider the existence of embryos outside the mother's uterus.... We recommend that legislation be enacted to ensure that there is no right of ownership in a human embryo. – *Warnock Report*

The closer we get to the living creature of a fetus, the more we are reluctant to regard it as property. – Daniel Sperling, *Management of Post-Mortem Pregnancy*, p. 67.

As a discursive strategy, property is neither the inevitable nor the most appropriate framework for handling the dispute. My chief interest is in how property operates within the highly medicalized and moralized realm of pre/potential-life entities to bring them closer to one's self. Spleen cells and spermatozoa cases bridge the exploration of three diverse cases involving Petri dish blastocysts, 'pre-zygotes,' and frozen embryos. Importantly, all cases deal with *ex utero* entities.

Property law governs rights and interests in things through relations. As we have seen, U.S. law has been hesitant to grant property rights and interests in human bodies or body parts, with the notable development of quasi-property interests in corpses. The famous 1990 *Moore* decision rejecting the claim of conversion of personal property was among the first legal considerations of whether a living person has property interests, and therefore rights, in their extracorporeal body parts. In this case, the multi-billion dollar cell line developed from Mr. Moore's rare excised spleen cells without his consent was at issue. In

filing a breach of disclosure and conversion of property¹², Moore desired compensation. The California Court of Appeals (1988) determined that Moore did have a property interest in his cells, thus deserving compensation and potential future profits, whereas the California Supreme Court majority rejected his conversion claim¹³. They founded their decision on the following grounds: the Moore's cells at the time of excision were fundamentally different from the patented Mo cell-line and could not be claimed as property; extending conversion to his human materials risked hindering scientific research and advancement; and lastly, his rights were adequately protected under the doctrine of informed consent. While denying Mr. Moore's ownership claim to cells from his excised spleen, the court upheld the university's firm patent hold on the Mo-line. Ultimately, the court recommended legislation that deals explicitly with these issues, described by concurring Judge Arabian in this way: sometimes, "the most important thing we do, is not doing." (*Moore* 165)

Although gametes are a type of genetic material, like spleen cells, they contain the potential to produce a human being. By preventing Deborah Hecht access to the donated sperm willed to her by her deceased partner, the relationship of property rights and interests to gametes was brought to court¹⁴. Unlike *Moore*, this case originated in probate law (wills and testaments) with the task of determining if Mr. Kane, the decedent, had a property interest in his sperm prior to death and, if so, what were his intentions for its use. Interestingly, the court argued that Mr. Kane's underlying interest expressed in his will was the inalienable right to procreate, which is not among the 'bundle' of property rights. It is, though, central to one's right to privacy¹⁵. Additionally, the court observed that the sperm vials were not appropriately deemed 'assets' of the estate, and thus rejected Hecht's property rights to sell, transfer or dispose of the sperm (*Hecht* 1996: p. 226)¹⁶. But, the court concluded that sperm, like other genetic materials, is a 'unique' form of property and is transferable, with restrictions, only to realize his fundamental right to procreate. For this reason, they ruled that Mr. Kane had rights to control the posthumous disposition and use of his sperm (*Hecht* 1996: p. 226). It was his desire that Hecht try for a child, and so she was granted the quasi-property right of use.

¹² Conversion is treated under tort theory and is defined as interference of ownership depriving owner of use and possession.

¹³ Judge Mosk's dissent sides with the Court of Appeals in supporting Moore's claim of property and argues he deserves economic compensation. He writes: "every individual has a legally protectable property interest in his own body and its products" (*Moore* 1990, p. 271)

¹⁴ *Del Zio v. Columbia Presbyterian Hospital*, No. 74-3558 (S.D.N.Y. November 14, 1978).

¹⁵ See (*Davis* 1992: p. 600), which served as a resource for the *Hecht* decision.

¹⁶ The California Court of Appeals (1993) did consider the sperm vials as assets of the state, and thus granting Hecht increased property rights, which was overturned by the California Supreme Court in the way described above.

Paired together, these cases pose serious questions for the operation of property within disputes over zygotes, embryos and fetuses. In what instances have living persons (like Moore) expressed property interests in their extra-corporeal reproductive matter (like Kane and Hecht)? What kinds of relations are established with fetuses and embryos? How does property operate? The following case studies trace such questions.

Claiming both conversion of property and emotional damages, Mr. and Mrs. Del Zio sued a university hospital in 1978 for ‘destroying’ the experimental *in vitro* culture of their gametes without their consent¹⁷. They asked the jury: are our extracorporeal sperm and ova our property, as well as the potential zygote/embryo incubating in the petri dish? The jury answered by awarding Mrs. Del Zio \$ 50,000 for emotional damages, Mr. Del Zio \$ 3.00, and rejecting their claim of conversion (Andrews 1986: p. 30). For some, this case is of no value in determining the legal status of the extra-corporal embryo (Litman & Robertson 1993: 256)¹⁸, whereas the decision is clear for others – no property in embryos. I disagree on both counts.

As in *Moore*, the Del Zio’s explicit property claim is expressed through conversion, though I argue it’s possible to interpret a type of property in personhood interest through their claim of emotional damages. Nedelsky rejects this unnecessary “reach[ing] for language of property” to define a violation of a novel right, which she calls the right to the protection of attachment (1993: p. 357). In her defense of attachment, she speculates into the many hopes and emotional investments the Del Zios placed in the petri dish experiment and its potential life. Perhaps taking Radin’s (1993) theory of property in personhood beyond her scope of agreement, it seems damage to the incubating ‘potential life’ entity could be emotionally injurious because it is a property close to personhood. In other words, it seems possible that a self-constituting identity – such as the status of *parent* for a sub-fertile couple – was lost down the drain with the *in vitro* experiment. In sum, it appears the jury was uncomfortable awarding financial compensation for entities of attachment, but generously (though unequally) awarded the Del Zios under the guise of emotional attachment. This case suggests that property-like interests need not fall under the rubric of property law and can operate within alternative spheres and claims. In this instance, the metaphor of property could have been too detached from the suffering couple’s narrative to be effective in court.

Like the Del Zios, the Yorks were united in 1989 in their case against a fertility institute for breach of contract and tort of detainment when their request to transfer one of their pre-zygotes to another clinic for *in vitro* was denied¹⁹. The court ruled in favor of the couple on both counts. Tort of detainment is a form of property protection and is proved if an owner requests their property back from a

¹⁷ This jury-decided case is unreported, so my commentary is derived from legal and academic observations of the case. Also, it is the first *in vitro* related case.

¹⁸ Litman and Robertson hold this position because it was a jury trial.

¹⁹ *York v. Jones* (No. 33455 (E.D. Va. 1989) 717 F.Supp. p. 421

holder and is denied (Litman & Robertson 1993: 257; *York* 1989: p. 427). While *detinue* is an explicit expression of a strong property interest, the court grounded its decision that the pre-zygote is the property of the Yorks through their analysis of breach of contract. The fertility institute required the Yorks to sign their contract detailing, among other things, their rights and restrictions, using property language²⁰ to describe pre-zygotes as the property of the clients'. The court determined that this contract establishes a bailor-bailee relationship, meaning an agreement for a party to hold a belonging of another's in trust with the duty of return when the bailment is terminated (*York* 1989: p. 425). By refusing to transfer the pre-zygote to the Yorks' new clinic, the institute was in breach of the property relationship they had established in their contract.

Property language was imported through the fertility institute's legal document. Of great interest to me is the process the institute's leaders participated in to negotiate the legal language for their contract. Who suggested property metaphors to describe their clients' relationship to the pre-zygotes, and why? What other frameworks or discourses did they consider, ignore, and gloss over? What cultural debates were occurring in Virginia and the country regarding new reproductive technologies that fostered these choices? Has the language in this contract been revised since this case, and if so, toward what direction? A property paradigm is a strategic choice and one of many options within the law.

In this case, both parties had competing property claims – the clinic's right to possess and the Yorks's right of return of their possession. Although the pre-zygote was relocating to another clinic across the country, the establishment of a property interest in their pre-zygote allowed them to bring the embryo to a more successful clinic, ushering them nearer to their desired status as parents.

The final case – *Davis v. Davis* – takes on the messiness of divorce court in which husband and wife disagree over the future of their shared marital 'possession' in limbo, the frozen embryos. Just months after the Yorks were awarded the transfer of their pre-zygote to their new clinic in California, Mary Sue and Junior Davis were gearing up in Tennessee for what would be a three year, multi-court battle over seven cryo-preserved microscopic matters. Mary Sue wanted to implant the embryos for a chance to birth a child and Junior was unresolved on what should happen to them, so argued in favor of treating them as joint property to be held in the freezer until they could come to an agreement. Mary Sue saw them as lives with potential, and Junior as just potential lives.

The Tennessee Supreme Court ultimately brought the case to the essence of property as relations between people. Before getting there, the Davis divorcees endured a definitional ricochet – are they embryos persons, property, or something

²⁰ In addition to explicit use of the terms 'own' and 'property', the contract used possessive language (our zygote), required that ownership of the zygote must be treated in a property settlement in the event of divorce, and stipulated that clients have the "principal responsibility to decide the disposition" (*York* 1989: p. 426).

else? It was in this order they reconceived their decisions, and I treat each in turn. The Circuit Court (1989) sided with Mary Sue, ruling that embryos are not property, but *were* persons whose lives began at conception²¹. As ‘children,’ the court applied family law of custody to determine which parent would meet the children’s needs best. Consequently, Mary Sue was awarded custody of all seven frozen embryos “for the purposes set-forth hereinabove” (Davis 1989: p. 11), in a way mandating their implantation.

By the time the appellate case was scheduled, Mary Sue had remarried and revised her request to implant for the right to donate the embryos. Junior was also remarried and preferred disposal. The Court of Appeals (1990) rejected the lower court’s designation of embryos as persons in favor of a “suspiciously property-like” (Litman & Robertson 1993: p. 260) model. Based on the Davis’s undefined “shared interest,” they achieved “joint control” over the embryos and an “equal voice over their disposition” (Davis 1990: p. 3). In support of this ‘shared interest,’ the court cites the *York v. Jones* case investing the Yorks with property interests in their pre-zygotes. Instead of supporting Mary Sue’s right to procreate (recall the *Hecht* case), Junior’s right to *not* parent was protected instead. Both of these are fundamental rights to privacy that the final court uses to weigh the burdens of parenthood for both parties to decide who has greater decisional authority (in the absence of an IVF contract). Until then, the embryos were fated for the freezer should the Davises jointly resolve what to do with them.

In 1992, the Tennessee Supreme Court “sided fully with neither” lower court (Strathern 1999: p. 136)²². They agreed with the appellate court’s rejection of personhood but criticized their failure to define ‘shared interests’ (though they reek of property). Finding both positions too extreme, the Supreme Court concluded: “pre-embryos are not, strictly speaking, either ‘persons’ or ‘property’, but occupy an interim category that entitles them to special respect because of their potential for human life” (Davis 1992: p. 597). The court explains that there is no intrinsic value in the embryo, but value arises once individuals decide together to become parents. In essence, they shift the focus away from the object (embryo) and back to the parents (relations), from which this potential-property, potential-person first originated.

How might we understand the function of property in the Davis’s encounter with the law? In a way, rather than bring the embryos closer to either Mary Sue or Junior, their quasi-property served to bring *them* closer together by joining their interests. Many commentators who are disenchanted with property as a meaningful legal category often prefer an emphasis on relations, attachments, or networks (Nedelsky 1993; Fox 2000). Although all property deals with relations, not all deal with ‘relationships’ (Strathern 1999: p. 140), The California Supreme Court’s

²¹ Judge Young: “By whatever name one chooses to call the seven frozen entities – be it preembryo or embryo – those entities are human beings; they are not property” (Davis 1989: p. 9)

²² Tennessee Supreme Court 1992 Davis v. Davis **842 S.W.2d 588**

explicit acknowledgment and legal facilitation of the Davis's relationship is its mark of brilliance.

**FETUS IN UTERO – BODILY PROPERTIES: SURROGATE MOTHERHOOD
AND POST-MORTEM PREGNANCY**

Most authors concerned with the intersection of fetal bodies and property law focus on the embryos in the freezer instead of the embryos 'in the oven' (the maternal body). An understandable reason might be the lack of theorization of properties crossing the bodily 'threshold' compounded by an even greater lack of litigation to cut our teeth on. Even more likely is what Radin senses as a general feeling that property is naturally 'out there' on the other side of a dim, though perceptible, boundary (1993: p. 41). What would it mean if property came inside the body? Is this possible, and more importantly, desirable? What kinds of bodies might property inhabit? My curiosity is fundamentally different from the type of property in persons and their bodies on which slavery was premised. This final section entertains this potential in two instances – surrogate mothers and brain-dead pregnant women.

SURROGATE MOTHERHOOD – GESTATING BABIES OR BOOKS?

In 1993, the California Supreme Court reaffirmed two lower court rulings that Crispina Calvert was the genetic, biological, and natural mother of her son. Although another woman, Anna Johnson, gestated and delivered the infant as her surrogate, Mark, her husband, and Crispina passed the court's 'test of intent' by having had the original idea; their son originated first in their imagination, was authored with their intent and commissioned by the Calverts, to extend the metaphor, to be 'published'. When genetics and gestation do not coincide in the same woman, the court established this rule of intent to serve as a tie-breaker. In other words, her 'brain child' is her natural child (Rose 1996: p. 631). My play with the 'author' metaphor is to highlight the non-inevitability of legal discursive decisions such as these.

On the other hand, Judge Kennard's dissent deals seriously with the implications of the property-like metaphors latent in the court's test and concept of intent. She argues that at root, 'intent' is based on legal principles more appropriately suited for intellectual property ownership and the movement of goods in commercial contract, and not the "fate of a child" (Johnson 1993: p. 118). For example, she interprets the 'originator of a concept' idea to egregiously imply property rights in children:

Although the law may justly recognize that the originator of a concept has certain property rights in that concept, the originator of the concept of a child can have no such rights, because children cannot be owned as property (*Johnson* 1993: p. 114).

Additionally, children are neither personal property nor deliverable through commercial contract negotiation (*Johnson* 1993: p. 115). Instead of these ill-chosen principles, Kennard argues that family law and the 'best interests of the child' model more equally value the contributions of genetic *and* gestational mothers.

At the same time I value her careful analysis and productive outrage, I take issue with what appears to be a conflation of property as things and property as rights and interests in things. Implying that a parent has a property-like interest or right in her child doesn't mean the child *is* property and subject to the commonly invoked evils of baby selling, contracting into servitude, disposal, etc. Works on surrogacy commonly make this mistake by equating the formation of contracts that delineate the parties' interests with the commodification of one's womb or child. In my view, these relationships are often scapegoats for a shared "fragility [in] our belief that we do not treat people as commodities" (Rose 1996: p. 632).

If we concede that 'author' metaphors and their implications of property-like interests in one's offspring are not too far off base, then we have arrived at my chief question: are surrogates gestating property interests? Recall the Del Zios, who I argued had a property for personhood interest in their *in vitro* culture and the possibility it contained for them to become parents. Although extra-corporeal parts, as we have seen, are more available to property discourse in law because of their detachment from the human body, I think it is plausible that the implantation of a couple's genetic material into surrogate's womb does not snuff their interest in the fetus as a property for personhood. Perhaps this bodily interior enhances this interest. Of deepest empirical curiosity is the surrogate's existential experience of embodying a property interest of another's in the form of a fetus, which is to say gestating someone's network of relations. One ethnographer of surrogacy explained that Julie, her informant and surrogate mother, conceived of her self-body as an "'inclusive' and 'extensive' moral space" (Goslinga-Roy 2000: 123), which is fittingly akin to Petchesky's (1995) concept of 'self-propriety.'

POST-MORTEM PREGNANCY – THE LIVING (IN THE) DEAD

Drawing from my earlier discussion of quasi-property in corpses, I wonder: do pre-dead persons have quasi-like property rights in their post-mortem bodies? Can individuals decide how their bodies are treated in death? Historically, they have not, though recent statute, such as the Uniform Anatomical Gift Act (1968 and 1987), supports control over the post-mortem disposition of one's body

through will and testament. Prior to this type of statute, “laws relating to wills and the descent of property were not intended to relate to the body of a deceased”²³.

Despite legally honoring the deceased’s will, countless have been challenged in court in light of competing interests between the decedent, families (who have quasi-property rights in the deceased too), hospitals, and the state (Bray 1990: p. 224).

A decedent’s disposal interest in her body is further circumscribed by states in certain circumstances. By virtue of being pregnant, thirty-three states (as of 2000) prevent the removal of a pregnant woman from life support, overriding wishes expressed in her will and the wishes of her designated decision-maker, should they be to the contrary (Rao 2000: 361 n.6). An example of this is found in the Uniform Rights of the Terminally Ill Act of 1989 (URTIA), an act adopted by many states to help people specify the circumstances when they want to continue or forego lifesaving treatment.

This Act requires that life-sustaining treatment must not be withheld or withdrawn pursuant to a declaration from an individual known to the attending physician to be pregnant so long as it is probable that the fetus will develop to the point of live birth with continued application of life-sustaining treatment (Rao 2000: p. 411).

Not all statutes imply a gestational age or level of development, and even if they do, viability is an unstable biomedical boundary. Only two states protect a woman’s right to decide whether or not to prolong her life via life support (Rao 2000: p. 412). With cases ranging in duration from a couple weeks to multiple months, why endure the emotional and financial expense? The rationale is to give the fetus a chance at survival.

Rao observes a dominant property ideology within these statutes that exempt brain-dead pregnant women from the bodily autonomy afforded others and treat them as objects of the state. With death, the Constitutional protection of bodily autonomy lapses, and these newly dead women “may be drafted into service as fetal incubators of the state” (Rao 2000: p. 410). Considering the property language within the laws and the quasi-property rights that emerge in next-of-kin at death, it is surprising that so few commentators on post-mortem pregnancy discuss property (save Jordan 1988). Instead, most analyze these cases through the privacy right of bodily autonomy. Additionally, Rao found only two published cases confronting the constitutionality of these statutes, and both focus on privacy (2000: p. 314).

My three-fold interest in post-mortem pregnancy currently lacks a presence in case law: does a post-mortem pregnant woman have a property interest in her fetus? Does a fetus have a property interest in its mother’s body? And do next of kin have property interests in her fetus? Brain-dead mother and pre-born fetus

²³ *Estate of Moyer*, 577 P.2d 108, 110 (Utah 1978).

simultaneously occupy the shadows between life and death where few legal categories sit comfortably, and property, as we have seen, is chief among them. Both woman and fetus are at the cusp of transition into more socially intelligible forms. In asking if there exist property interests in these entities, one must intuit the plethora of possible relations for this frontier has not yet been met by the law. Pairing the issues previously discussed about surrogacy with the tragic instance of post-mortem pregnancy sends a chilling image of a possible property frontier, as haunting a thought it is.

CONCLUSION – IN BRIEF

For better or for worse, we have irretrievably entered an age that requires examination of our understanding of the legal rights and relationships in the human body. – *Moore v. Regents of California*, 1990.

In what amounts to a cursory examination of literature at the intersections of property, ‘potential life’ and bodies, and a paper focused mostly on the *life* (be it by way of the dead), I have excluded from my analysis the intensely controversial and lucrative type of propertized fetal body – the dead one. Vast markets exist for fetal remains intended for stem cell, biomedical and pharmaceutical research, not to mention curios, museums and other grisly places.

Instead my focus has been on ‘potential life,’ which I have only become comfortable calling zygotes, embryos and fetuses in the writing of this paper. Although I did not anticipate it, property appears to operate in some courtroom instances by bringing these potential lives and people closer through relations. Moreover, the quasi-propertized sperm, pre-zygotes, and embryos are treated as properties for personhood, meaning their proximity to the body facilitates the person’s sense of self. Ought we read this desire to bring back into one’s body the materials extracted as a response to the ever fragmentation people in our society experience? The implication is profound for understanding this terrain called body and our experience of its limits, and the answer is an empirical one.

WORKS CITED

1. ADDELSON, Kathryn Pyne, The emergence of the fetus. In *Fetal Subjects, Feminist Positions*. Lynn M. Morgan and Meredith W. Michaels, eds., p. 26–42. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1999.
2. ANDREWS, Lori B., My Body, My Property. *The Hastings Center Report*. 16 (5): 28–38.
3. ARNESON, Richard, 1986–1991. Lockean Self-Ownership: Towards a Demolition. *Political Studies*, 39: 36–54.
4. BERG, Jessica, 2005. Owning Persons: The Application of Property Theory to Embryos and Fetuses. *Wake Forest Law Review*. 40: 159–217. 2007. Of Elephants and Embryos:

- A Proposed Framework for Legal Personhood. ExpressO Retrieved January 8, 2008. Available at: http://works.bepress.com/jessica_berg/1
5. BIGELOW, Harry R., Jr., 1934. Note, Damages: Pleading: Property: Who Many Recover for Wrongful Disturbance of a Dead Body. *Cornell Law Review*. 19: 108–126.
 6. BLACKSTONE, William, 1766. *Commentaries*. 2
 7. BOULIER, William, 1995. Sperm, Spleens and Other Valuables: The Need to Recognize Property Rights in Human Body Parts. *Hofstra Law Review*. 23: 693–731.
 8. BRAY, Michelle Bourianoff, 1990. Personalizing Personality: Toward a Property Right in Human Bodies. *Texas Law Review*. 69: 209–244
 9. CAMPBELL, Courtney S., 1992. Body, Self and the Property Paradigm. *The Hastings Center Report*. 22 (5): 34–42.
 10. CAULFIELD, Sueann, 2000. In Defense of Honor: Sexual Morality, Modernity, and Nation in early-Twentieth-Century Brazil. Durham, NC: Duke University Press.
 11. CHRISTMAN, John, 1991. Self-Ownership, Equality, and the Structure of Property Rights. *Political Theory*, 19 (1): 28–46.
 12. COKE, Edward, 1669 [1644]. *The Third Part of the Institutes of the Laws of England, Vol. III*. London.
 13. EVERETT, Margaret, 2007. The ‘I’ in the gene: Divided property, fragmented personhood and the making of a genetic privacy law. *American Ethnologist*. 34 (2): 375–386.
 14. FOX, Marie, 2000. Pre-persons, Commodities or Cyborgs: The Legal Construction and Representation of the Embryo. *Health Care Analysis*. 8: 171–188.
 15. FRANKLIN, Sarah, 1991. Fetal Fascinations: New Dimensions to the Medical-Scientific Construction of Fetal Personhood. In *Off-Centre: feminism and Cultural Studies*. Sarah Franklin, Celia Lury, and Jackie Stacey, eds., p. 190–205. London: Harper Collins.
 16. GOSLINGA-ROY, Gillian M., 2000. Body Boundaries, Fiction of the Female Self: An Ethnographic Perspective on Power, Feminism and the Reproductive Technologies. *Feminist Studies*. 26 (1): 116–140.
 17. GRUBB, Andrew, 1998. I, me, mine: bodies, parts and property. *Medical Law International*. 3: 299–317.
 18. GUZMAN, Kathleen R., 1997. Property, Progeny, Body Part: Assisted Reproduction and the Transfer of Wealth. *UC Davis Law Review*. 31: 193–252.
 19. HARTOUNI, Valerie, 1999. Epilogue: Reflections on Abortion Politics and the Practices Called Person. In *Fetal Subjects, Feminist Positions*. Lynn M. Morgan and Meredith W. Michaels, eds., p. 296–304. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
 20. HONORÉ, 1961. Ownership. In *Oxford Essays in Jurisprudence*, 1st ser, ed A.G. Guest. Oxford: Clarendon Press
 21. HUMPHREY, Caroline and VERDERY, Katherine, 2004. Introduction: Raising Questions about Property. In *Property in Question*. Katherine Verdery and Caroline Humphrey, eds. New York: Berg.
 22. HYDE, Alan, 1997. *Bodies of Law*. Princeton: Princeton University Press.
 23. KNOWLES, Lori P., 1999: Property, Progeny and Patents. *The Hastings Center Report*. 29 (2): 38–40.
 24. LAYNE, Linda, 1999. ‘I remember the day I shopped for your layette’: Consumer goods, fetuses, and feminism in the context of pregnancy loss. In *Fetal Subjects, Feminist Positions*. Lynn M. Morgan and Meredith W. Michaels, eds., p. 251–278. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
 25. LITMAN, M.M. and ROBERTSON, G. B. 1993. Reproductive Technology, is a property law regime appropriate? In *Overview of legal issues in new reproductive technologies*, p. 233–201. Ottawa, Canada: Royal Commission on New Reproductive Technologies
 26. LOCKE, John, 1967. *Two Treatises of Government*. P. Laslett, ed. Cambridge: Cambridge University Press.
 27. MATTHEWS, P., 1983. Whose Body? People as Property. *Current Legal Problems*. 36: 197–200

28. MINKHOFF, Howard and PALTROW, Lynn M. 2006. The Rights of 'Unborn Children' and the Value of Pregnant Women. *The Hastings Center Report*. 36 (2): 26–28.
29. MORGAN, Derek, 2001. *Issues in Medical Law and Ethics*. New York: Routledge-Cavendish
30. MICHAELS, Meredith and MORGAN, Lynn M. 1999. Introduction: The Fetal Imperative. In *Fetal Subjects, Feminist Positions*. Lynn M. Morgan and Meredith W. Michaels, eds., p. 1–10. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
31. NEDEKSLY, Jennifer, 1990. Law, Boundaries and the Bounded Self. *Representations*. 30: 162–189.
1993. Property in Potential Life? A Relational Approach to Choosing Legal Categories. *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*. VI (2): 343–365.
32. PETCHESKY, Rosalind, 1995. The body as property: A feminist re-vision. In *Conceiving the New World Order: The Global Politics of Reproduction*, Faye Ginsburg and Rayna Rapp, eds., p. 387–406. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
33. PROSSER, William and KEETON, Dean, 1955. *The Law of Torts*, 2nd ed. St. Paul, MN: West Publishing Co.
34. RAO, Radhika, 2000. Property, Privacy and the Human Body. *Boston University Law Review*. 80: 359–460.
35. ROSE, Mark, 1996. Mothers and Authors. *Johnson v. Calvert* and the New Children of our Imagination. *Critical Inquiry*. 22 (4): 613–633
36. SCHROEDEL, Jean Reith, 2000. *Is the Fetus a Person? A Comparison of Policies Across the Fifty States*. New York: Cornell University Press
37. STRATHERN, Marilyn, 1999. Divisions of Interest and Languages of Ownership. In *Property, Substance and Effect: Anthropological Essays on Persons and Things*. Marilyn Strathern, ed., p. 136–158. London: The Althone Press
38. TIERNEY, Thomas, 1999. The Preservation and Ownership of the Body. In *Perspectives on Embodiment: The Intersections of Nature and Culture*. Gail Weiss and Honi Fern Haber, eds. New York: Routledge, 233–261.
39. VANDEVELDE, Kenneth, 1980. The New Property in the Nineteenth Century: the Development of the Modern Concept of Property. *Buffalo Law Review*, 29: 323
40. WALDON, Jeremy, 1991. *The Right to Private Property*. London: Oxford University Press.

ABUZUL EXERCITAT ÎN FAMILIE ASUPRA MINORILOR*

SORIN M. RĂDULESCU*

ABSTRACT

FAMILY ABUSE AGAINST MINORS

This study is a general analysis of data included in the statistics of the General Directorate of Romanian Penitentiaries with respect to violent crimes, sexual crimes and crimes related to deviations from social cohabitation rules in 2007. The study assesses, for this purpose the distribution, according to various indicators (sex, age, original environment, the relationship with the aggressor), of the victims of the abovementioned crimes, and also emphasizes the main risk factors which impact on, or cause, victimization rates.

Keywords: violent crimes, sexual crimes, crimes including deviation from social cohabitation rules, victim, victimization, penitentiary population, risk factors.

În luna octombrie 2007, în totalul general al populației penitenciare din România, existau un număr de peste 10 000 de deținuți, închiși pentru anumite infracțiuni contra persoanei și unele infracțiuni care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială². Majoritatea (peste 70%) dintre ei au fost închiși pentru infracțiuni de omor, circa 20% se aflau în detenție pentru comiterea infracțiunii de viol, iar restul pentru comiterea a diferite infracțiuni vizând abuzuri sexuale și alte acte violente (vezi *Graficul nr. 1*).

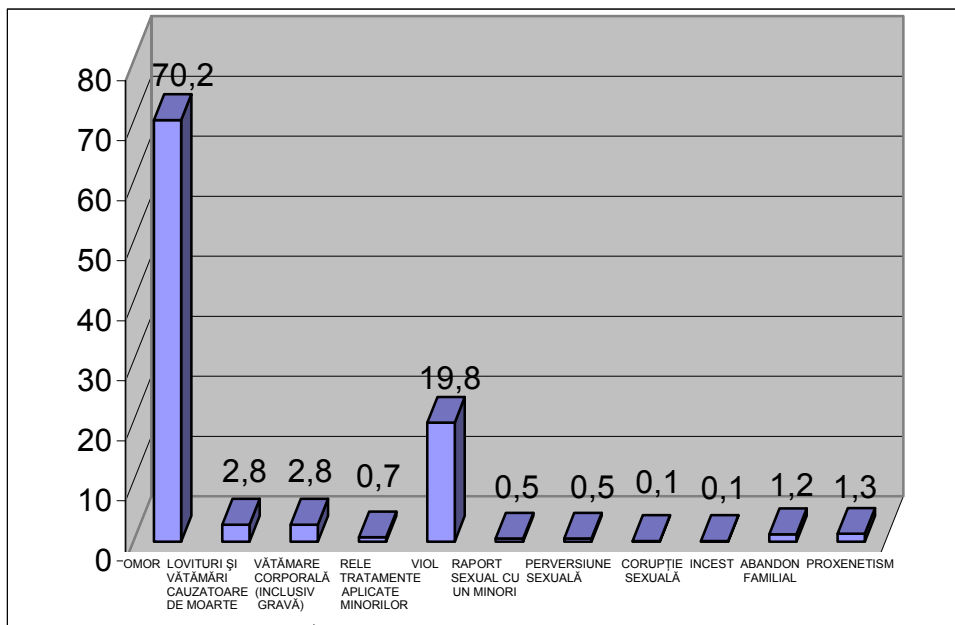
* Analiza secundară a statisticilor penitenciarelor din România.

• Address correspondence to Sorin M. Rădulescu: Institutul de Sociologie al Academiei Române, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711 București, România, e-mail: mihai46@clicknet.ro

¹ Date fiind erorile existente în statisticile fiecărui penitenciar în parte, am procedat la o analiză secundară amănunțită, excluzând din totalul de deținuți pe aceia care au comis acte care nu au deloc sau au doar puțină legătură cu diferitele forme de abuz sexual și violență împotriva copiilor.

Graficul nr. 1

Distribuția deținuților în penitenciarele din România, în funcție de infracțiuni comise prin violență, infracțiuni de natură sexuală și altele vizând conviețuirea socială.

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, oct. 2007.

Din totalul deținuților, peste 90% au fost condamnați în mod definitiv.

Analiza secundară a datelor furnizate de penitenciarele (și centrele de reeducare) din România ne-a dat posibilitatea obținerii unui lot distinct de 390 de deținuți, reprezentând numai 3,8% din totalul general de deținuți, închiși pentru diferite infracțiuni contra persoanei și alte infracțiuni care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială. Dintre cei 390 de deținuți, 245 (62,8%) au fost condamnați pentru infracțiuni de natură sexuală asupra copiilor din familia proprie sau a partenerii de cuplu, inclusiv concubinei, iar 145 (37,2%) au fost condamnați pentru violențe asupra acestor copii³.

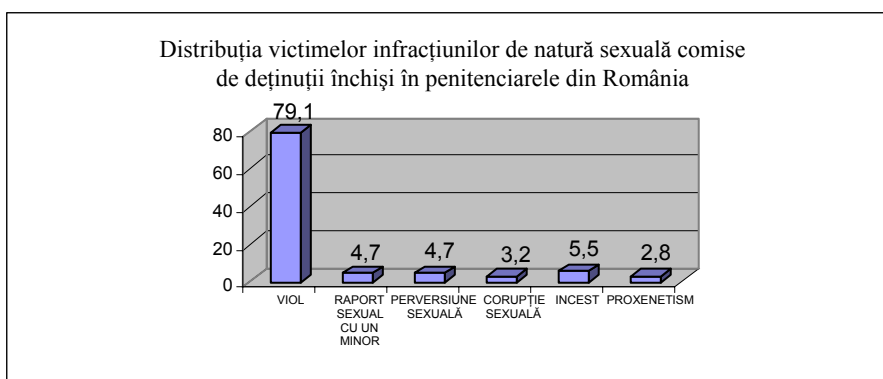
1. CARACTERISTICI ALE VICTIMELOR ABUZULUI SEXUAL ASUPRA COPIILOR

În ceea ce privește prima categorie de deținuți, cei sancționați pentru infracțiuni de natură sexuală, aceștia au supus abuzului sexual un număr de 253 de

³ Am ales această modalitate de selectare a deținuților menționați, deoarece, așa cum am menționat deja, datele centralizate de Administrația Națională a Penitenciarelor cuprind mai multe erori, motiv pentru care am preferat să centralizăm noi înșine informațiile primite de la fiecare penitenciar și centru de reeducare în parte.

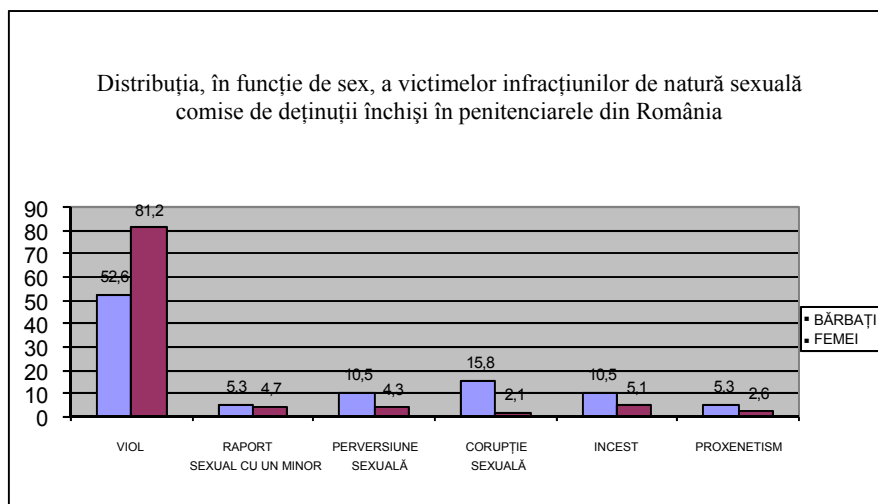
victime⁴ din familia proprie, a partenerei de cuplu sau a concubinei. Majoritatea covârșitoare a victimelor (peste 79%) au fost supuse violului, victimele celorlalte infracțiuni de natură sexuală situându-se fiecare sub 5,5%, pondere care caracterizează victimele incestului (vezi *Graficul nr. 2*).

Graficul nr. 2

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

Graficul nr. 3

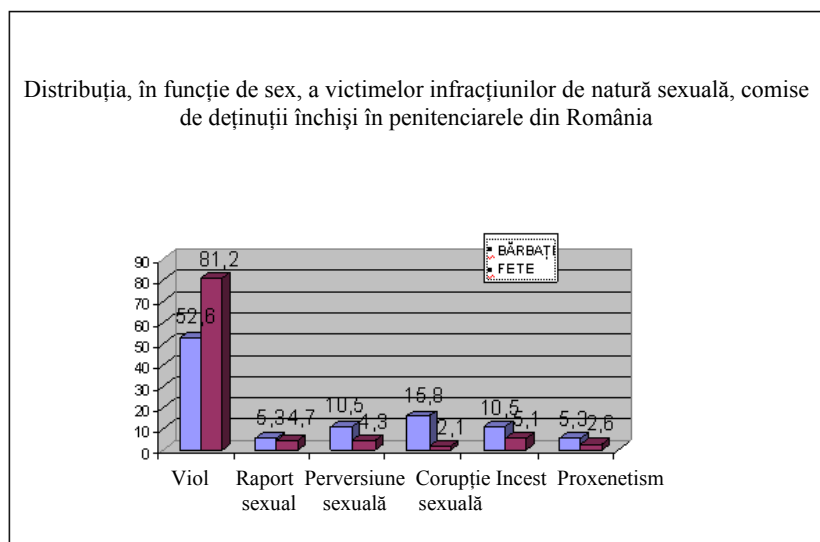

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

⁴ Diferența între numărul de deținuți și numărul de victime se datorește faptului că unii deținuți au victimizat câte doi copii (în special, pe cei proprii).

În raport cu distribuția în funcție de *sex* a victimelor infracțiunilor de natură sexuală, băieții, dar mai ales fetele au fost supuse, cu precădere, violurilor. Spre deosebire de fete însă, victime în special ale violurilor (în proporție de peste 81%), băieții au fost victimizați, exceptând violurile, într-o măsură mai ridicată decât fetele, și prin alte acte de abuz sexual, în primul rând prin corupție sexuală (aproximativ 16% din totalul victimelor băieți), perversiune sexuală, circa 11% din acest total) și incest (de asemenea, circa 11% din totalul victimelor de sex masculin) – (vezi *Graficul nr. 4*).

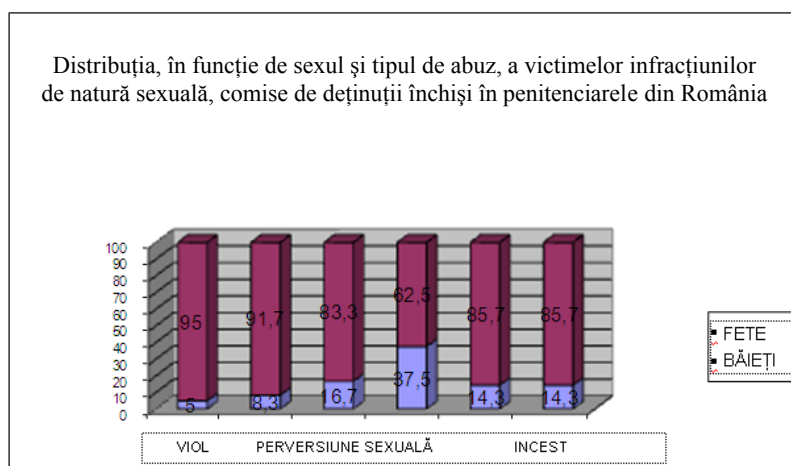
Graficul nr. 4

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

În mod comparativ, totuși, fetele au fost însă, în proporții mult mai ridicate decât băieții, victime ale tuturor infracțiunilor sexuale, mai ales ale violurilor, raporturilor sexuale cu majori, ale incestului și proxenetismului (vezi *Graficul nr. 5*). De altfel, din totalul celor 253 victime ale diverselor categorii de infracțiuni de natură sexuală, 92,5% au fost fete, comparativ cu numai 7,5% băieți.

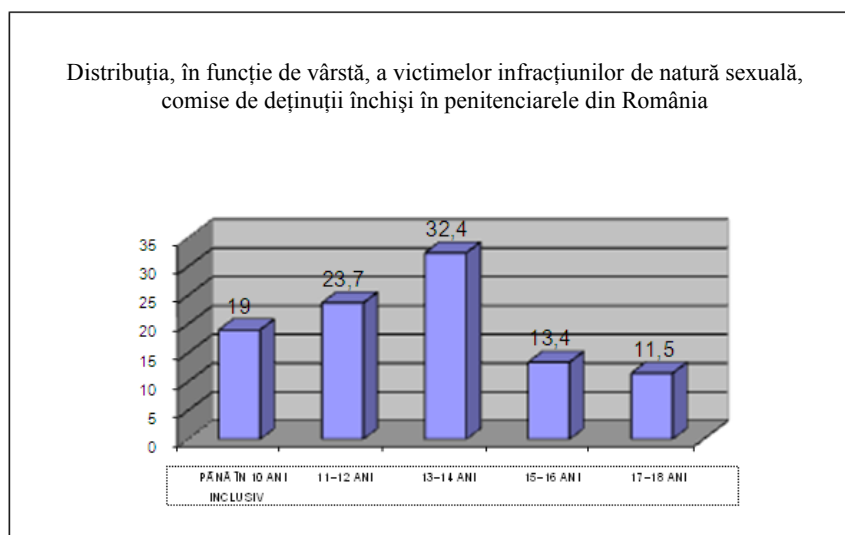
Graficul nr. 5

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

În funcție de *vârstă*, grupurile de vârstă 13–14 ani (circa o treime din total) și 11–12 ani (aproape 24% din total) au fost grupurile cele mai victimizate, iar grupul de vârstă 17–18 ani (11,5% din totalul de victime) a fost cel mai puțin victimizat (vezi *Graficul nr. 6*).

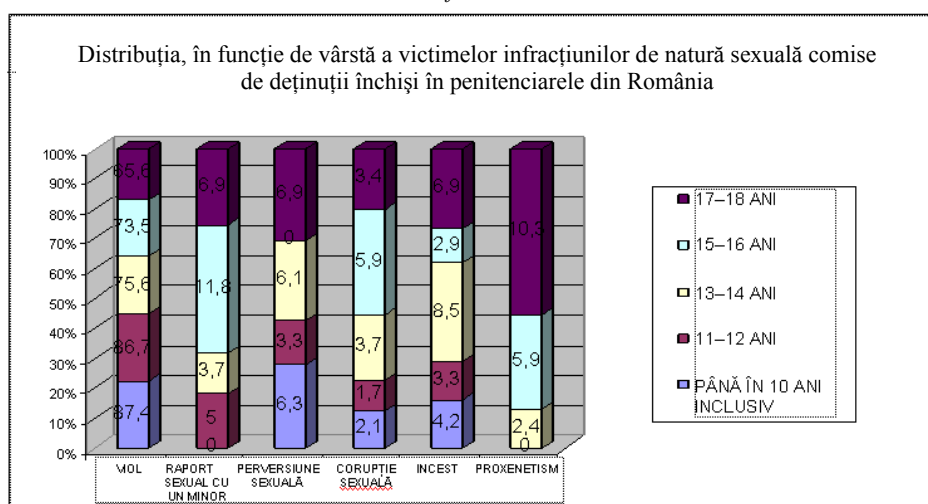
Graficul nr. 6

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

Din totalul tuturor grupurilor de vârstă, ponderile cele mai mari le dețin victimele violurilor, care s-au „recrutat”, cu precădere, din rândul categoriilor de vârstă cele mai tinere (până în 10 ani inclusiv și 11–12 ani) – (vezi *Graficul nr. 7*). Nu trebuie ignorat, pe de altă parte, și faptul că la ponderea ridicată a violurilor la care au fost supuși copiii între 11–12 ani (86,7%), se adaugă și proporția raporturilor sexuale cu un major (5%), ceea ce ridică ponderea victimelor violurilor din acest grup de vârstă la aproximativ 92%. Raportul sexual cu un major este, de asemenea, a doua formă de victimizare, după viol, care caracterizează grupul 15–16 ani. Trebuie menționat, în plus, că, dacă incestul victimizează, cu precădere, copiii din grupul de vârstă 13–14 ani, proxenetismul afectează, în primul rând, grupul (fete sau băieți) celor plasați în intervalul de vârstă 17–18 ani. Această ultimă formă de victimizare este absentă în cazul grupurilor cele mai tinere de vârstă.

Graficul nr. 7

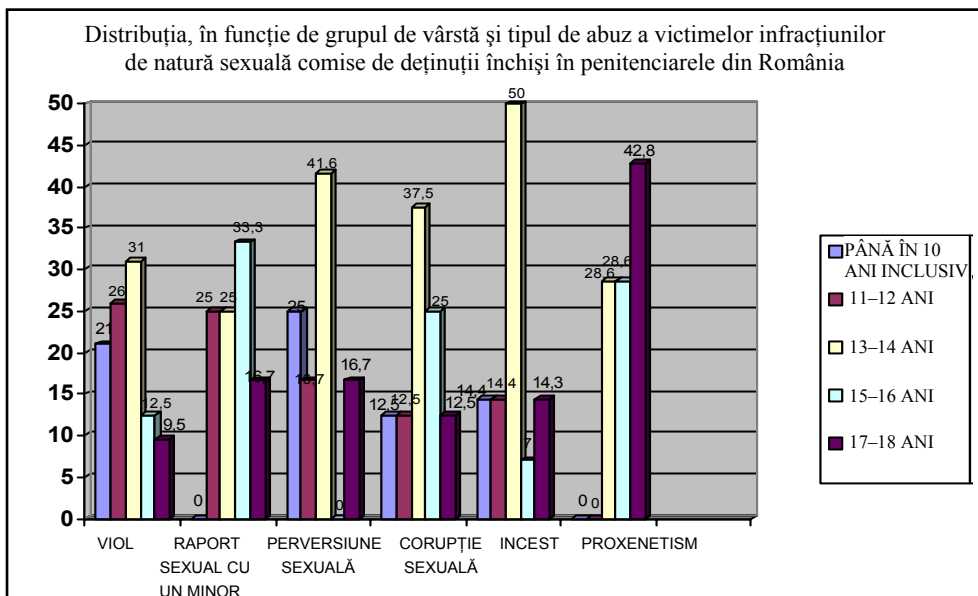

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

Distribuția diferențiată în funcție de fiecare categorie de vârstă și tip de abuz (vezi *Graficul nr. 8*) arată că riscul cel mai mare de a fi supus unui act de viol și de a avea relații sexuale cu un major îi caracterizează pe cei între 13–14 ani și 11–12 ani, cel de a fi supus perversiunilor sexuale și incestului este specific celor din același grup de vârstă 13–14 ani, în timp ce cel mai mare risc de a fi supus unui act de proxenetism caracterizează, cu prioritate, grupul celor între 17–18 ani.

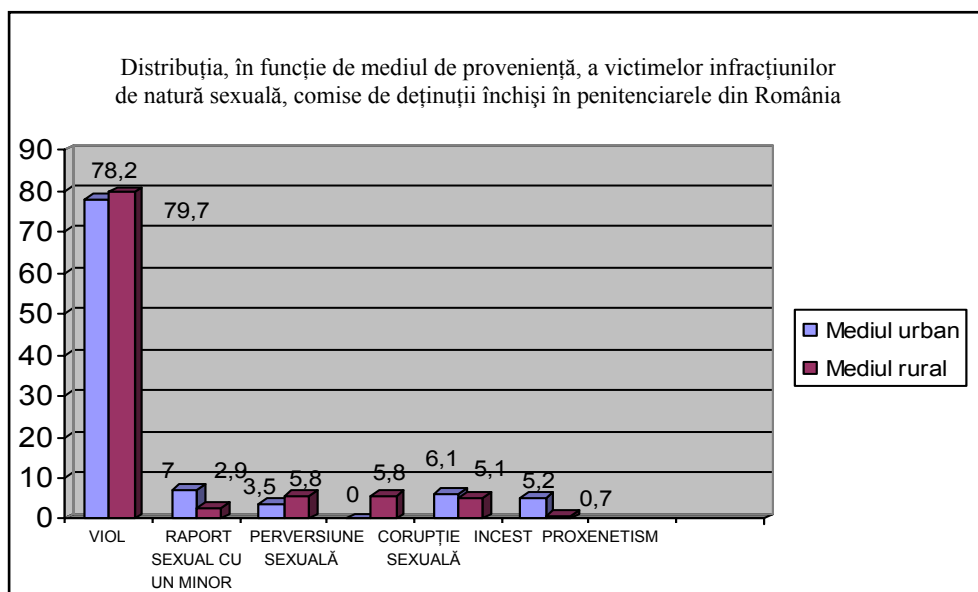
În funcție de distribuția victimelor în raport cu *mediul de proveniență*, atât în mediul urban, cât și în cel rural, violurile ocupă cea mai mare pondere în ansamblul actelor de victimizare (circa 79% în medie) – (vezi *Graficul nr. 9*). În mediul urban, raporturile sexuale între un major și o minoră și actele de incest dețin ponderile cele mai ridicate imediat după violuri, iar în mediul rural, ponderi mai ridicate după viol dețin actele de perversiune și corupție sexuală.

Graficul nr. 8

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

Graficul nr. 9

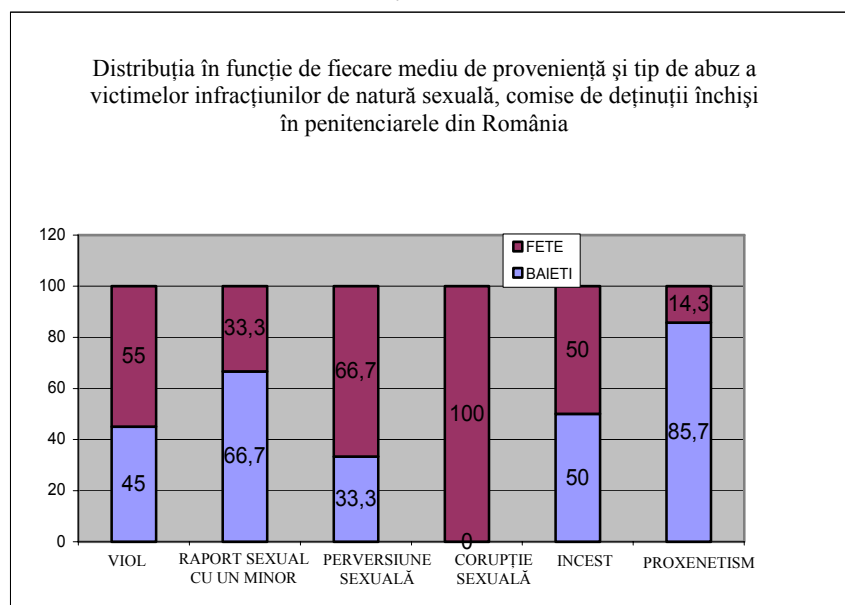

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

În mod comparativ, pe fiecare zonă de proveniență în parte, în mediul urban au loc, cu precădere, acte de proxenetism și raporturi sexuale între majori-minore, în timp ce în mediul rural au loc, în special, violuri, perversiuni sexuale și acte de corupție sexuală. Actele de incest caracterizează, în măsură egală, ambele zone de proveniență (vezi *Graficul nr. 10*).

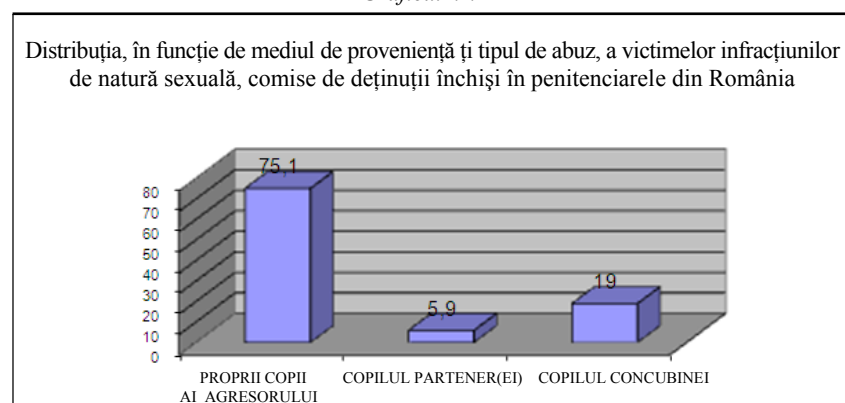
În funcție de *relația victimei cu agresorul*, categoria cea mai victimizată este propriul copil al agresorului. Peste trei sferturi din copiii abuzați sexual sunt cuprinși în această categorie (vezi *Graficul nr. 11*).

Graficul nr. 10

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

Graficul nr. 11

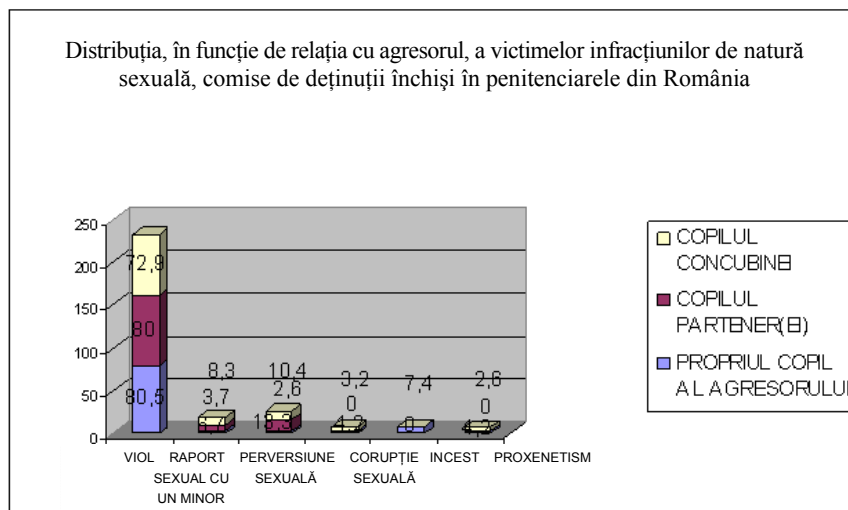

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

Circa 80% dintre ei au fost violați de proprii părinți. De asemenea, peste 7% dintre ei au fost supuși unor acte de incest⁵ (vezi *Graficul nr. 12*).

O pondere la fel de mare de victime supuse violului sunt copiii partenerului/partenerei, care, de asemenea, se confruntă cu riscul cel mai mare de a fi supuși perversiunilor sexuale și, într-o măsură mai mică, riscului de a avea raport sexual cu o persoană majoră (adultă). În schimb, această categorie pare exceptată de la acte de abuz sexual, precum corupția sexuală, incestul și proxenetismul. În ceea ce privește copiii concubinei, aceștia se confruntă într-o măsură mai mare (în cadrul acestei categorii) cu riscul de a fi violați sau a fi supuși unor perversiuni sexuale, precum și acela de a avea raporturi sexuale cu o persoană adultă.

Graficul nr. 12

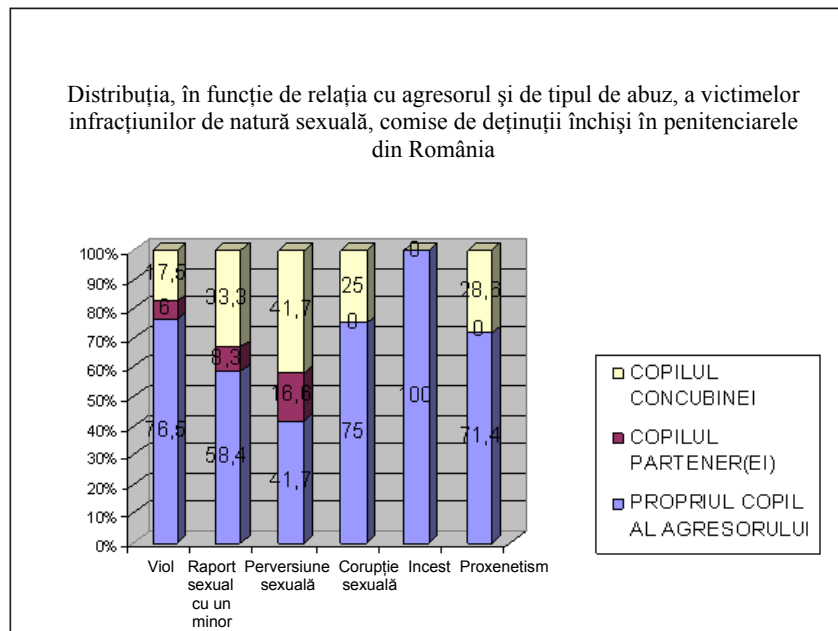

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

În funcție de fiecare tip de abuz și relația victimei cu abuzatorii, se evidențiază, din nou, faptul că proprii copii ai acestora sunt supuși, în mai mare proporție decât celelalte două categorii, incestului, violului, corupției sexuale și proxenetismului (vezi *Graficul nr. 13*).

⁵ Distincția dintre cele două forme de abuz sexual (viol și incest) este, în opinia noastră, relativă, acestea fiind doar categorii cu caracter juridic.

Graficul nr. 13

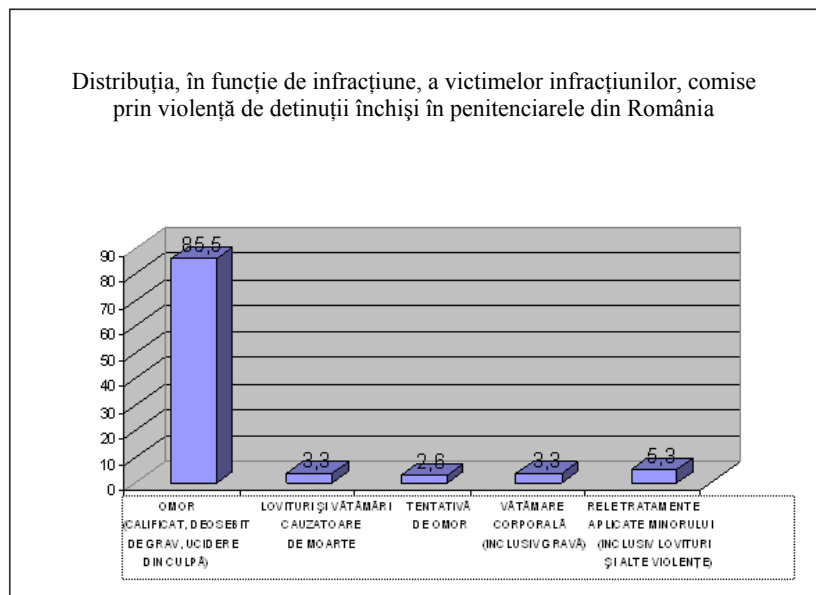
Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

Pe de altă parte, în timp ce copiii partenerului/partenerei se confruntă, în special, cu riscul de a fi supuși perversiunilor sexuale, copiii concubinei se confruntă cu un risc mai ridicat de a fi victimizați prin perversiuni sexuale și de a avea raporturi sexuale cu un major sau a fi violați.

2. INDICATORII PRINCIPALI CARE CARACTERIZEAZĂ VICTIMELE VIOLENȚEI ÎNTREPRINSE ASUPRA COPIILOR

Exceptând deținuții care au fost condamnați pentru infracțiuni de natură sexuală și copiii victime ale abuzului sexual, în luna octombrie 2007 existau în penitenciarele din România un număr de 145 deținuți, condamnați pentru infracțiuni comise prin violență asupra propriilor copii, copiilor partenerului/partenerei sau ai concubinei. Aceștia au avut ca victime un total de 151 de copii, dintre care circa 89% au fost supuși unor infracțiuni grave de omor și loviri (vătămări) cauzatoare de moarte, peste 5% au fost supuși unor rele tratamente (inclusiv loviri și alte violențe), iar restul au fost victime ale unor tentative de omor sau vătămări corporale (inclusiv grave) – (vezi *Graficul nr. 14*).

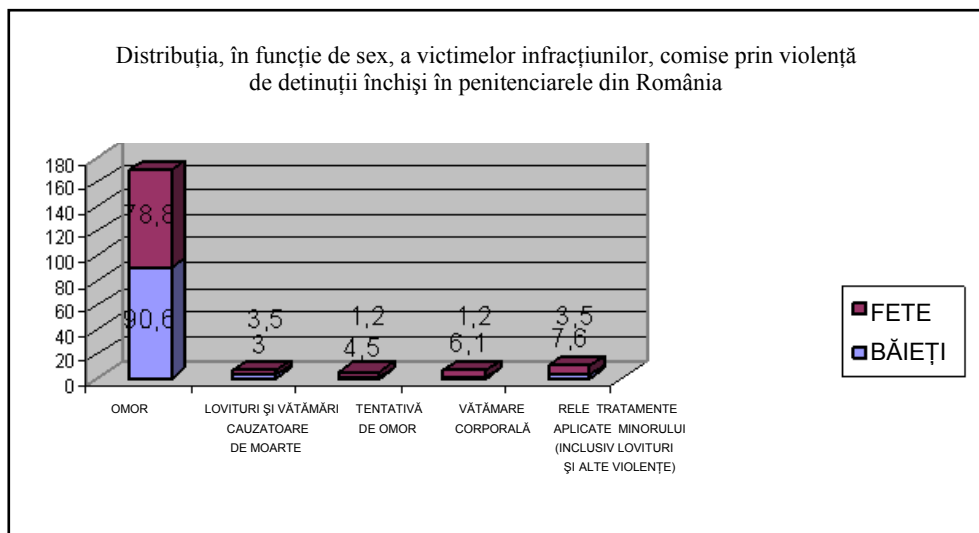
Graficul nr. 14

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

Victimele infracțiunilor de omor dețin ponderea covârșitoare (85,5%), victimele celorlalte infracțiuni comise prin violență având ponderi relativ mici în ansamblu.

Graficul nr. 15

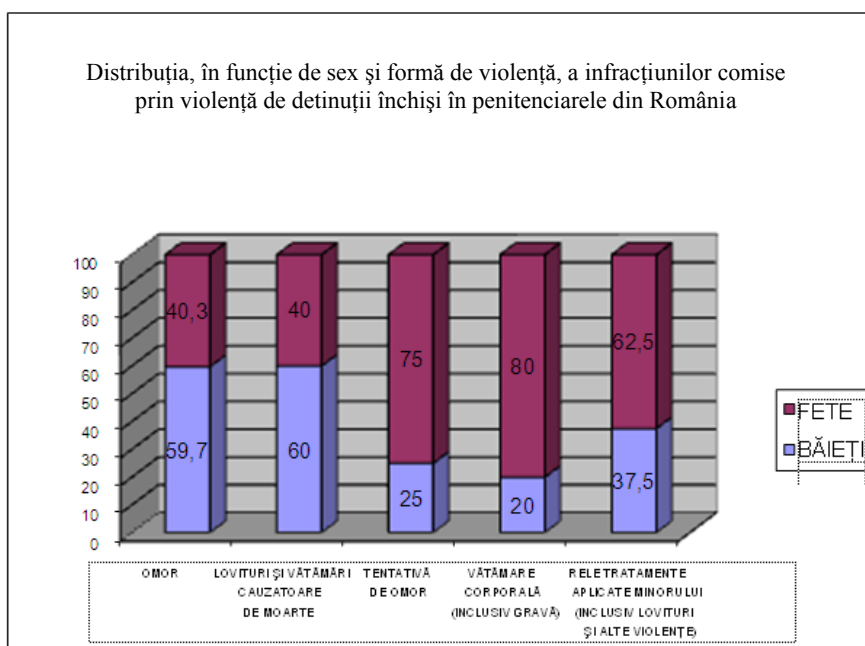
Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

Peste 56% dintre victime au fost fete, iar circa 44% au fost băieți. În ansamblul actelor de victimizare suferite de băieți, cele mai multe (90,6%) au fost acelea datorate omorurilor, iar – în ponderi mult mai scăzute – cele datorate loviturilor și vătămarilor cauzatoare de moarte (3,5%), precum și relelor tratamente aplicate minorului (inclusiv loviri și alte violențe – 3,5%) – (vezi *Graficul nr. 15*).

Din totalul actelor de victimizare suferite de fete, ponderile cele mai mari le dețin, la fel ca și în cazul băieților, cele datorate omorurilor (aproximativ 79%), relelor tratamente aplicate minorului (7,6%) și vătămarilor corporale (peste 6%).

Comparația dintre victimele de ambele sexe arată că băieții au un risc mai mare de a fi victimizați prin omoruri și lovituri (vătămări) cauzatoare de moarte, iar fetele se confruntă cu un risc mai ridicat de a fi victimizate prin vătămări corporale (inclusiv grave), tentative de omor și rele tratamente aplicate minorului (inclusiv loviri și alte violențe) – (vezi *Graficul nr. 16*).

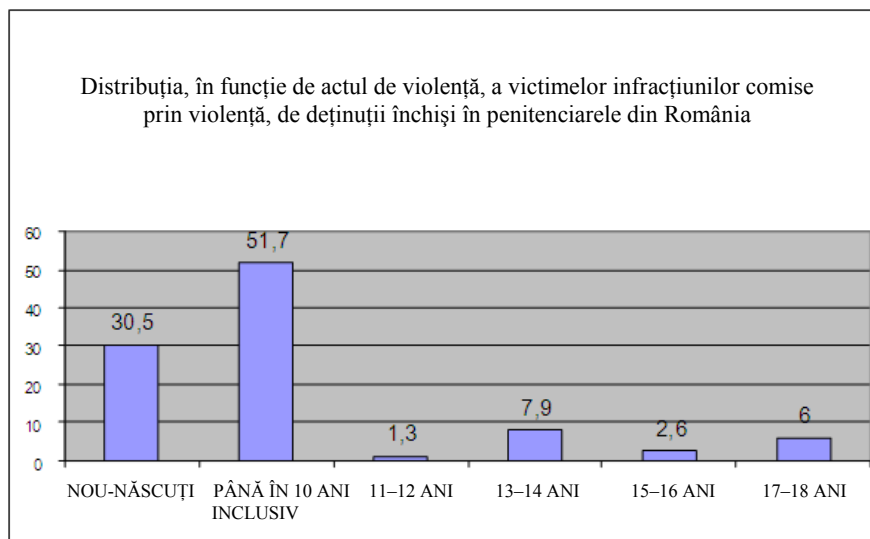
Graficul nr. 16

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

În ceea ce privește distribuția victimelor în funcție de *vârstă*, cele mai multe victime ale infracțiunilor comise prin violență există în rândul categoriei de vârstă până în 10 ani – inclusiv – și al nou-născuților (vezi *Graficul nr. 17*).

Graficul nr. 17

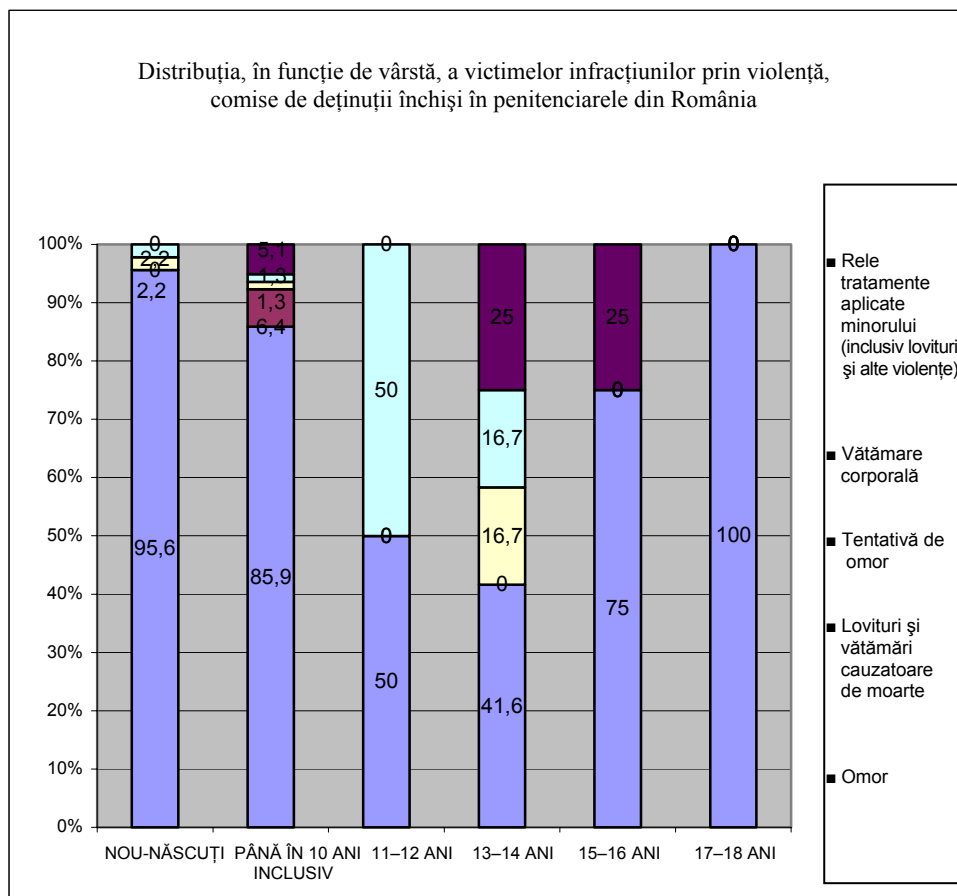

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

Pentru toate grupurile de vârstă, dar, mai ales, pentru cel între 17–18 ani, acela care cuprinde nou-născuți, precum și pentru cel al copiilor până în 10 ani, omorul (inclusiv cel calificat, deosebit de grav, și uciderea din culpă) este infracțiunea cu ponderea cea mai mare (vezi *Graficul nr. 18*). Deși includ mai puține cazuri, victimele relelor tratamente acordate minorului (inclusiv lovirile și alte violențe) fac parte, cu precădere, din grupul de vârstă 13–14 ani și 15–16 ani. Pentru grupul de vârstă 11–12 ani, exceptând omorurile și vătămrile corporale (inclusiv grave), celelalte infracțiuni de natură violentă sunt absente. La rândul său, grupul victimelor cu vârsta între 15–16 ani s-a confruntat numai cu acte de omor și rele tratamente aplicate minorului (inclusiv loviri și alte violențe), în timp ce privitor la grupul celor cuprinși în intervalul de vârstă 17–18 ani, omorul este singura infracțiune comisă prin violență cu care s-au confruntat.

În mod comparativ, pe grupuri de vârstă și acte de violență (vezi *Graficul nr. 19*), circa 52% dintre victimele infracțiunilor de omor și 50% dintre relele tratamente aplicate minorului fac parte din grupul copiilor până în 10 ani, iar peste 79% dintre victimele din grupul nou-născuților s-au confruntat cu pruncucideri (34,1%), tentative de omor (25%) și vătămări corporale. Loviturile și vătămrile cauzatoare de moarte afectează în totalitate copiii până în 10 ani, în timp ce jumătate din tentativele de omor și 40% dintre vătămrile corporale afectează grupul de vârstă 13–14 ani.

Graficul nr. 18

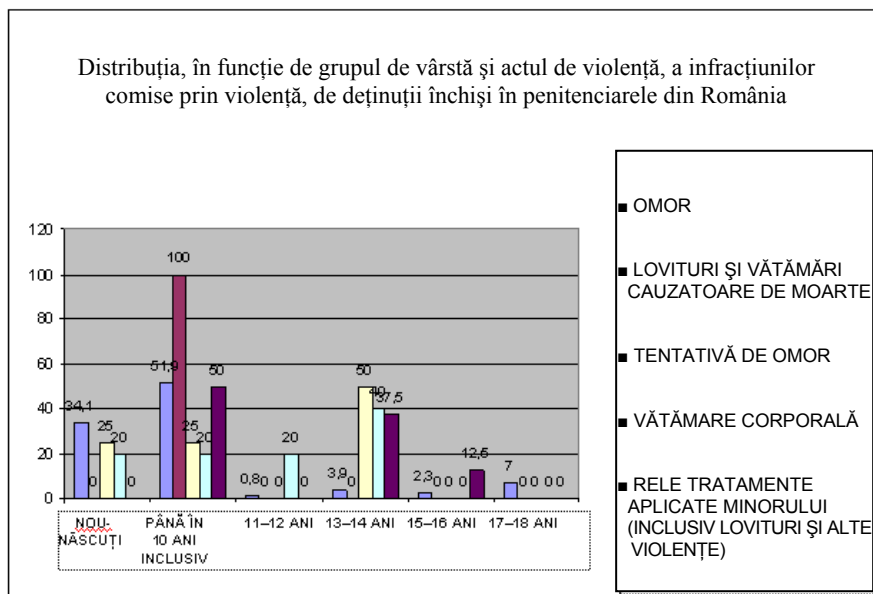

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

Grupul de vârstă 17-18 ani este cel mai puțin victimizat prin infracțiuni violente.

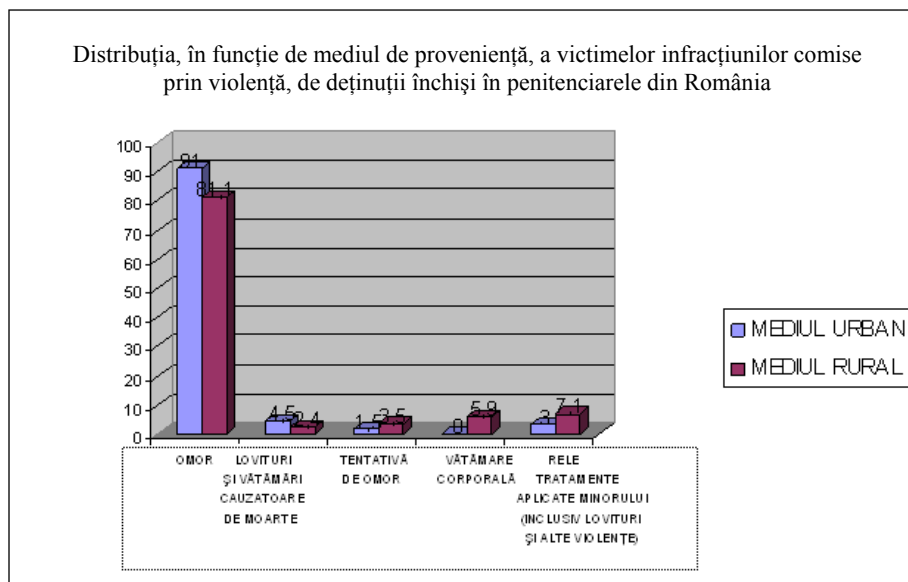
Distribuția victimelor în funcție de *mediul de proveniență* arată că peste 56% dintre victime locuiesc în mediul rural și aproximativ 44% locuiesc în mediul urban. În ambele medii, dar mai ales în mediul urban, victimele omorurilor dețin cea mai mare pondere din totalul victimelor. Urmează, în ordine, victimele relelor tratamente aplicate minorului (inclusiv lovituri și alte violențe) și ale vătămării corporale, care au ponderi mai ridicate (dar mult mai mici, comparativ cu cele ale omorurilor) în mediul rural și victimele loviturilor și vătămarilor cauzatoare de moarte, care au o pondere mai mare în mediul urban, dar, de asemenea, sensibil mai mici decât cele ale omorurilor (vezi *Graficul nr. 20*)

Graficul nr. 19

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

Graficul nr. 20

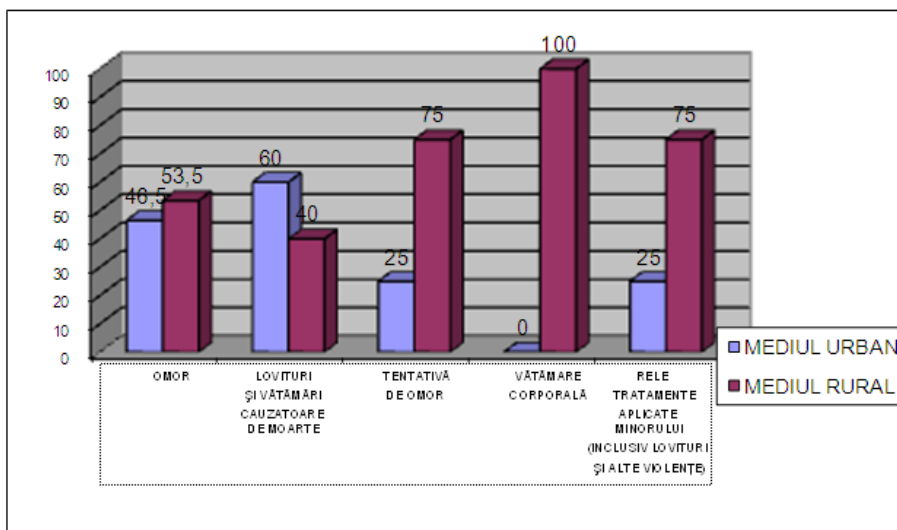
Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

Comparația între victimele celor două medii de proveniență lasă să se întrevadă faptul că victimele din mediul rural s-au confruntat, cu excepția loviturilor și vătămarilor cauzatoare de moarte, într-o măsură mai mare, cu toate celelalte infracțiuni violente menționate, în timp ce victimele din mediul urban au fost, într-o măsură mai mare, victime ale loviturilor și vătămarilor cauzatoare de moarte. Pe de altă parte, victimele vătămarilor corporale locuiesc în exclusivitate în mediul rural (vezi *Graficul nr 21*).

În funcție de *relația victimei cu agresorul*, aproximativ 80% dintre actele de violență s-au comis de către agresor asupra propriului copil, iar circa 18% contra copilului (copiilor) concubinei. Numai 2,6% dintre actele de agresiune au avut loc contra copiilor partenerei(ului). Circa 86% dintre copiii proprii ai agresorului au căzut victimă omorurilor, aproximativ 7% au avut parte de rele tratamente (inclusiv loviri și alte violențe), iar restul au fost victime ale unor lovituri și vătămări cauzatoare de moarte sau vătămări corporale (vezi *Graficul nr. 22*). La rândul lor, trei sferturi dintre copiii partenerului/partenerei (doar 4 cazuri în total) au căzut victimă omorurilor, iar un sfert au fost victime ale unor tentative de omor. În ceea ce privește copiii concubinei, peste 85% au fost victime ale infracțiunii de omor, iar 15% au fost victimele unor lovituri și vătămări cauzatoare de moarte (7,5%) și unor vătămări corporale (7,5%).

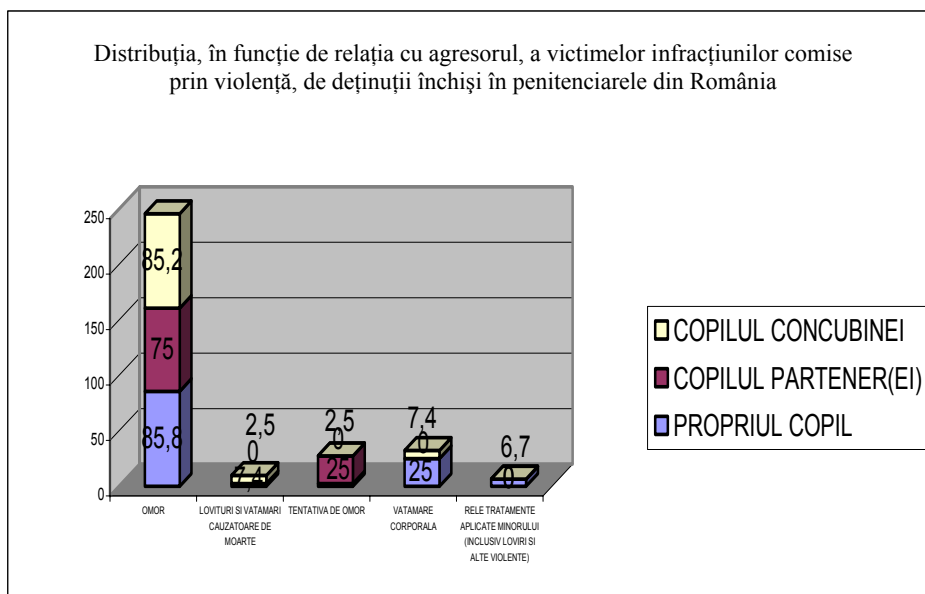
Graficul nr. 21

Distribuția, în funcție de mediul de proveniență și actul de violență, a victimelor infracțiunilor comise prin violență, de deținuții închiși în penitenciarele din România

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

Graficul nr. 22

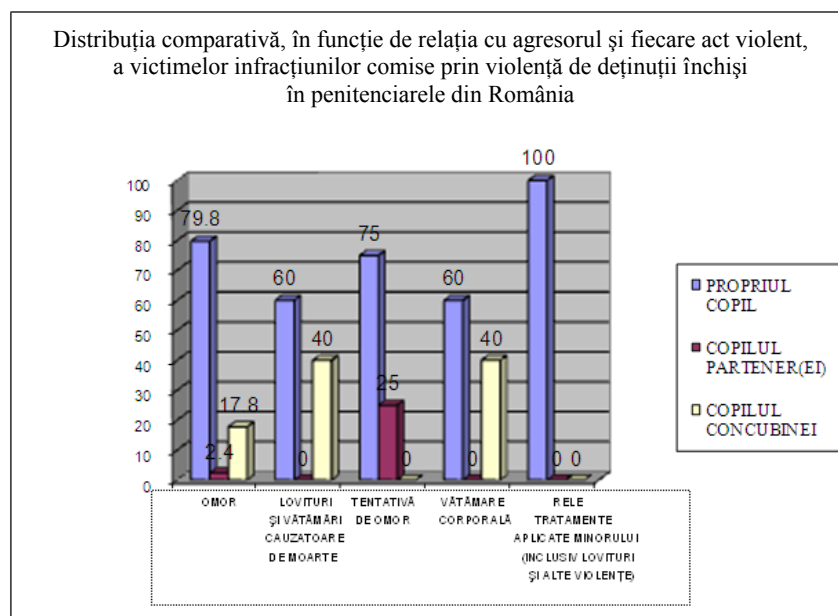

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

Comparativ, în raport cu fiecare grup care caracterizează relația cu agresorul și fiecare tip de abuz (vezi *Graficul nr. 23*), propriii copii ai agresorului au probabilitatea cea mai mare de a fi victime ale tuturor actelor de violență, cu precădere ale omorurilor. Cu un risc relativ ridicat, dar într-o pondere mai mică și fără a fi victimizați prin tentative de omor sau rele tratamente aplicate minorului, se confruntă copiii concubinei. În calitate de victime, copiii partenerului/partenerei constituie o proporție nesemnificativă în ansamblul victimelor, ele fiind victimizate (în ponderi mici) doar prin tentative de omor și acte de omor.

În mod evident, datele existente în statisticile Administrației Naționale a Penitenciarelor oferă numai o imagine aproximativă a violenței (intra)familiale, cu precădere, cea exercitată asupra minorilor, care se manifestă, în prezent, în România. Pe de altă parte, la fel ca și alte date oficiale, și acestea sunt caracterizate de erori de înregistrare și de prelucrare, motiv pentru care am și efectuat analiza secundară prezentă în acest studiu. Pentru a remedia aceste deficiențe și a avea o imagine mai adecvată și mai completă cu privire la fenomenul *real* dezbătut de noi, informațiile furnizate de Administrația Națională a Penitenciarelor trebuie corelate cu alte informații rezultate din statisticile oficiale.

Graficul nr. 23

Sursa: Administrația Națională a Penitenciarelor, octombrie 2007.

FORME ȘI PARTICULARITĂȚI ALE ABUZULUI FIZIC SĂVÂRȘIT DE PĂRINȚI ASUPRA COPIILOR

CRISTINA DÂMBOEANU*

ABSTRACT

FORMS AND PARTICULARITIES OF PHYSICAL ABUSE COMMITTED BY PARENTS AGAINST CHILDREN

This article aims at describing the main forms and characteristics of the physical abuse committed by parents against their children in Romania. To this end, we present several case studies carried out during a more ample research conducted by the Institute of Sociology in the framework of the National Research and Development Plan (PN II), the "Ideas" program.

Keywords: physical abuse, violent crimes, victim, risk factors.

1. INTRODUCERE

Maltratarea copiilor în familie nu constituie un fenomen nou și nici nu poate fi asociat cu o anumită perioadă istorică¹. De-a lungul secolelor, copiii au fost uciși, bătuți, abandonați, obligați să muncească – uneori în numele unor practici culturale, alteori pur și simplu datorită patologiei părinților acestora. Din nefericire, până nu demult, societatea modernă a refuzat să recunoască amploarea și gravitatea acestei probleme sociale. Abia în ultimele patru decenii ale secolului trecut, fenomenul a devenit unul de interes major, atât pentru specialiștii raliți diverselor discipline, cât și pentru publicul larg. Articolul publicat în anul 1962 de Henry Kempe², un medic pediatru american, cu privire la *sindromul copilului bătut*, este cel care a adus pentru prima dată în atenția comunității științifice problematica atât de gravă a abuzului exercitat de părinți asupra copiilor.

* Address correspondence to Cristina Dâmboeanu: Institutul de Sociologie al Academiei Române, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711 București, România, e-mail: cristinadamboeanu@yahoo.com.

¹ David A. Wolfe, *Child Abuse. Implications for Child Development and Psychopathology*, Second Edition, Sage Publications, 1999, p. 2–3.

² C. Henry Kempe, Frederic N. Silverman, Brandt F. Steele, William Droegemueller, Henry K. Silver, *The Battered Child Syndrome*, în *Classic Papers in Child Abuse* (ed. Anne Cohn Donnelly, Kim Oates), Sage Publications, 2000, p. 11–23.

Cercetătorii, în special cei din spațiul academic occidental, au început să dedice numeroase studii identificării factorilor care determină și favorizează producerea acestui fenomen. În pofida unei literaturi foarte bogate în domeniu, evidențele empirice cu privire la etiologia abuzului exercitat în familie asupra minorilor continuă însă să rămână contradictorii³. Absența consensului în ceea ce privește cauzele fenomenului este determinată, în parte, și de lipsa unei perspective unitare în legătură cu ceea ce constituie un act de maltratare. Violența fizică săvârșită asupra copiilor diferă din punctul de vedere al frecvenței, intensității, severității, duratei, contextului situațional în care se manifestă⁴. Astfel, abuzul poate fi comis deliberat și conștient sau, din contră, poate fi săvârșit neintenționat și inconștient; poate fi rezultatul aplicării unor măsuri disciplinare, presupuse a fi constructive sau poate fi consecința atitudinilor negative și ostile ale părinților față de propriii copii; poate constitui un pattern de comportament cronic sau se poate manifesta sub forma unor incidente ocazionale⁵.

2. MODELE EXPLICATIVE ALE ABUZUL FIZIC COMIS DE PĂRINȚI ASUPRA COPIILOR

De-a lungul timpului, au fost elaborate mai multe teorii care își propun să explice etiologia fenomenului de abuz. Unele se focalizează asupra caracteristicilor psihologice ale părinților agresori și ale victimelor acestora, în timp ce altele se concentrează asupra particularităților mediului familial în care se produc asemenea acte de violență.

2.1. ABORDAREA PSIHOLOGICĂ A PROBLEMATICII ABUZULUI SĂVÂRȘIT DE PĂRINȚI ASUPRA COPIILOR

Studiile care au încercat să contureze un profil al personalității părinților abuzatori au arătat că adulții care își maltratează copiii, spre deosebire de cei care nu îi supun pe aceștia unor asemenea tratamente abuzive, prezintă un set distinct de atribute atitudinale, comportamentale, emoționale și cognitive. Astfel, cercetătorii au demonstrat empiric că aceia care și-au asumat rolul de părinte la o vârstă fragedă au dificultăți în căsnicie, suferă de depresie, anxietate, sunt imaturi și

³ National Research Council, *Understanding Child Abuse and Neglect*, Washington, National Academy Press, 1993, p. 107.

⁴ David J. Kolko, *Child Physical Abuse*, în *The APSAC Handbook on Child Maltreatment*, Second Edition (ed. John E.B. Myers, Lucy Berliner, John Briere, C. Terry Hendrix, Carole Jenny, Theresa A. Reid), Sage Publications, 2002, p. 22.

⁵ *Idem*, p. 23.

egocentrice și au o probabilitate mai mare de a adopta răspunsuri agresive față de propriii copii. Acești părinți nu au beneficiat de sprijin și de modele parentale pozitive, copilăria lor a fost una nefericită, uneori traumatizantă, cu episoade de violență familială, alcoolism și sărăcie⁶.

Ca adulți, ei sunt incapabili să facă față nivelurilor de stres și tind să consume în exces alcool și droguri. Absența unei pregătiri adecvate pentru rolul de părinte, cuplată cu deficitele cognitive și percepțiile distorsionate în legătură cu practicile de creștere a copilului, îi determină adeseori pe acești părinți să recurgă la utilizarea violenței în relațiile cu copiii.

2.1.1. Transmisia intergenerațională a abuzului

Una dintre cele mai vechi și mai controversate teme din literatura dedicată maltratării copilului este aceea conform căreia părinții care adoptă diverse practici abuzive de creștere a minorilor au fost ei înșiși educați într-un mediu familial caracterizat de violență.

Se presupune că experiența abuzului în copilărie poate perpetua un ciclu al violenței de-a lungul generațiilor. Explicațiile acestui fenomen sunt multiple. Unele dintre acestea au la bază teoria atașamentului și susțin că adulții care au suferit diverse acte de abuz fizic în copilărie eșuează în a forma relații stabile, adecvate, cu propriii copii, fiind incapabili să își manifeste afecțiunea față de aceștia⁷.

Din perspectiva teoriei învățării sociale, se consideră că acei părinți, care, în copilărie, au experimentat sau au fost martorii modelelor agresive de conduită, învață să utilizeze, la rândul lor, metodele violente pentru a-și disciplina propriii copii⁸. Practicile de creștere a copiilor bazate pe coerciția fizică sunt învățate prin intermediul *pattern*-urilor de pedeapsă și recompensă sau prin observarea și imitarea altora.

Cei mai mulți specialiști sunt însă de părere că majoritatea victimelor maltratării în copilărie nu ajung părinți agresori. O serie de experiențe compensatorii pot juca un rol important în medierea relației dintre abuzul suferit în copilărie și actele de maltratare la care părinții își supun copiii. Dintre aceste experiențe, integrarea în diverse rețele de sprijin social, dezvoltarea unor relații pozitive cu alți adulți în perioada copilăriei și participarea la anumite programe terapeutice par a fi cele mai importante. Afilierea religioasă, experiențele școlare pozitive și relațiile interpersonale fericite pot, de asemenea, atenua transmisia intergenerațională a violenței.

⁶ David A. Wolfe, *op. cit.*, 1999.

⁷ Cathy Spatz Widom, *Does Violence Beget Violence? A Critical Examination of the Literature*, în *Classic Papers in Child Abuse* (ed. Anne Cohn Donnelly, Kim Oates), Sage Publications, 2000, p. 309–351.

⁸ *Idem*, p. 310.

2.1.2. Modele care plasează în centrul explicațiilor atributele biologice și psihologice ale victimei

O parte din studiile de psihologie s-au centrat asupra caracteristicilor copilului abuzat, argumentând că anumite trăsături fizice și comportamentale ale acestuia îl fac mai vulnerabil în fața abuzului. Prematuritatea, greutatea scăzută la naștere, sănătatea precară, handicapul fizic și mental, hiperactivitatea, temperamentul dificil sunt factori care, în opinia unor cercetători⁹, contribuie la declanșarea actelor de violență fizică asupra copilului.

Anumiți autori au arătat că un factor important care predispune minorul la abuz este faptul că părintele agresor nu și-a dorit copilul, fie datorită unei crize temporare în relația cu partenerul de viață, fie pentru că acesta este rezultatul unei sarcini nedorite¹⁰.

De asemenea, cercetările au relevat că acei copii cu temperamente dificile, sau cei care au o atitudine rebelă și un comportament obraznic în relația cu părinții, au o probabilitate mai mare de a fi ținta disciplinei punitive coercitive¹¹.

Conform Organizației Mondiale a Sănătății¹², următoarele atribute ale copilului îl predispun la acte de abuz în familie:

- este nedorit sau nu este pe placul părintelui, din punct de vedere al sexului, înfățișării, temperamentului;
- prezintă nevoi speciale, precum aceia care, de exemplu, au fost născuți prematur, plâng în mod constant, suferă de dizabilități fizice sau psihice ori de boli cronice;
- are anumite trăsături fizice față de care părintele manifestă respingere;
- are anumite atribute de personalitate sau de temperament percepute de părinte ca problematice, cum ar fi hiperactivitatea sau impulsivitatea;
- are frați sau surori apropiați/te ca vârstă, care necesită atenția părinților.

Cu toate acestea, cei mai mulți specialiști și practicienii din domeniu sunt de părere că, deși comportamentul copiilor, trăsăturile lor fizice, limitele de dezvoltare pot crește potențialul pentru maltratare, copiii nu sunt sub nicio formă responsabili de actele de abuz care se comit asupra lor. Uneori însă, în mod neintenționat, conduita copilului poate juca un rol important în perpetuarea sau escaladarea relațiilor abuzive.

⁹ Conform cu Kevin Brown, *The Nature of Child Abuse and Neglect: An Overview*, în Kevin Brown, Cliff Davies, Peter Stratton (ed.), *Early Prediction and Prevention of Child Abuse*, New York, John Wiley & Sons, 1988, p. 15–30.

¹⁰ Conform cu Jacquie Roberts, *Why Are so Families More Vulnerable to Child Abuse?*, în Kevin Brown, Cliff Davies, Peter Stratton (ed.), *op. cit.*, p. 50.

¹¹ M. Rutter, *Psychosocial Resilience and Protective Mechanisms*, în „American Journal of Orthopsychiatry”, 1987, vol. 57, nr. 3, p. 316–331.

¹² World Health Organization, International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect, *Preventing Child Maltreatment: A Guide to Taking Action and Generating Evidence*, World Health Organization 2006, p. 15.

2.2. EXPLICAȚIILE SOCIOLOGICE

2.2.1. Teoriile familiei

În opinia majorității sociologilor, abuzul asupra copilului nu trebuie privit ca o deficiență psihologică a părintelui, ci ca produsul unor practici inadecvate de socializare și creștere a acestuia. Conform unuia dintre cei mai renumiți specialiști americani în domeniu, D. Wolfe¹³, fenomenul de maltratare caracterizează acele familii în care unul sau ambii părinți utilizează strategii necorespunzătoare de control și corectare a comportamentului copilului.

În acest context, atenția cercetătorilor s-a oprit asupra identificării stilurilor în care părinții își cresc copiii, argumentând că abuzul apare în cadrul acelor familii care adoptă un stil educativ conflictual (autoritar, critic, intolerant, ostil, restrictiv, perfecționist), care au o rigiditate relațională și o rată crescută de agresivitate¹⁴.

Alte cercetări s-au focalizat asupra interacțiunilor cotidiene dintre părinți și copii. Din această perspectivă, abuzurile sunt presupuse a se produce îndeosebi în cadrul acelor familii caracterizate prin lipsa afecțiunii, a atașamentului și a relațiilor bazate pe încredere. Slaba coeziune între membrii familiei, violența conjugală, în general relațiile conflictuale, ostile, distante, sunt considerate trăsături permanente ale familiilor care își maltratează fizic copiii¹⁵.

2.2.2. Teoriile structurale

Conform acestor teorii, contextul în care se produce abuzul este unul al deprivării sociale și economice, maltratarea copilului fiind descrisă în relație cu sărăcia, izolarea socială, stresul cotidian, inegalitatea economică, șomajul, alcoolismul, violența conjugală etc.¹⁶

Unii autori¹⁷ au arătat că probabilitatea maltratării fizice a copiilor este mai mare în rândul părinților foarte tineri, a celor singuri, neînruțiți biologic (vitregi). Nivelul de educație scăzut distinge, de asemenea, între părinții cu risc ridicat de a se angaja în conduite abuzive față de propriii copii, de cei cu un risc scăzut în acest sens. Studiile au mai evidențiat faptul că părinții agresori tind să aibă un număr mare de copii mici cu vârste apropiate.

În același timp, s-a demonstrat că lipsa armoniei familiale și violența domestică se corelează, în mod semnificativ, cu comportamentul violent al părintelui. Conflictele maritale pot să apară în contextul certurilor cu privire la

¹³ David A. Wolfe, *op. cit.*, 1999, p. 19.

¹⁴ Conform informațiilor publicate pe site-ul www.salvaticopiii.ro

¹⁵ Patricia Crittenden, *Family and Dyadic Patterns of Functioning in Maltreatment Families*, în Kevin Brown, Cliff Davies, Peter Stratton (ed.), *op. cit.*, p. 161–189.

¹⁶ National Research Council, *op. cit.*, 1993.

¹⁷ J. Milner, W. Murphy, L. Valle, R. Tolliver, *Assessment Issues in Child Abuse Evaluations*, apud Clifford K. Dorne, *An Introduction to Child Maltreatment in the United States: History, Public Policy and Research*, Third Edition, Criminal Justice Press, New York, USA, 2002, p. 59.

creșterea minorului, a metodelor eficiente de disciplină, a rolului și implicării fiecărui părinte în educarea și îngrijirea acestuia. De cele mai multe ori, copilul fie este prins la mijloc, fie poate precipita certurile și conflictele între părinți prin conduita sa.

Pe de altă parte, studiile au evidențiat că există o relație foarte strânsă între abuzul asupra persoanelor în vârstă, abuzul asupra partenerului de viață și abuzul asupra copilului, în sensul că părinții care se lovesc sau care sunt violenți cu rudele lor mai în vârstă sunt mult mai predispuși să abuzeze de copiii lor decât ceilalți.

O altă trăsătură comună a familiilor abuzive este izolarea socială¹⁸. Părinții care își maltratează copiii nu au legături sociale semnificative cu alte rude, cu vecinii, cu prietenii, cu comunitatea în ansamblul său ori cu instituțiile sociale care ar putea să le acorde ajutor¹⁹. Toți acești factori sunt presupuși a juca un rol indirect, dar extrem de important, în formarea și stabilirea unei relații pozitive între părinți și copii.

2.3. MODELELE MULTIDIMENSIONALE DE ANALIZĂ A FENOMENULUI DE ABUZ ASUPRA COPILULUI

În ultimii ani, insatisfacția față de aceste modele unidimensionale s-a accentuat din ce în ce mai mult în rândul cercetătorilor, una din cele mai pertinente critici formulate la adresa acestor teorii fiind aceea referitoare la eșecul lor de a explica excepțiile²⁰. De exemplu, abordările sociologice nu reușesc să explice de ce *nu* toate familiile sărace își maltratează copiii.

Din acest motiv, în studiul problematicii abuzului au fost abandonate concepțiile pure, cercetătorii elaborând modele care încearcă să integreze explicațiile psihologice, culturale, sociale și structurale. Această perspectivă sugerează că maltratarea copilului rezultă dintr-un set complex de variabile corelate, a căror influență poate crește sau, dimpotrivă, descrește, de-a lungul timpului.

Conform acestei abordări, există factori precipitatori și compensatori ai maltratării copilului, la nivelul tuturor aspectelor relevante din viața individului. Presupoziția ce fundamentează această abordare este aceea, potrivit căreia, fenomenul de abuz asupra copiilor se produce atunci când factorii de risc prevalează în fața celor compensatorii. Unii factori pot avea o influență permanentă, în timp ce alții pot fi tranzitorii; unii pot avea un caracter protector într-o anumită combinație sau pot crește potențialul pentru abuz în asocieră cu alții.

¹⁸ J. Garbarino, *The Human Ecology of Child Maltreatment: A Conceptual Model for Research*, în „Journal of Marriage and the Family”, 1977, vol. 39, p. 721–735.

¹⁹ J. Krobin, *Sociocultural Factors in Child Maltreatment*, 1994, *apud* David Wolfe, *op. cit.*, p. 53.

²⁰ M. Scannapieco, K. Connell-Carrick, *Understanding Child Maltreatment: An Ecological and Developmental Perspective*, Oxford, Oxford University Press, 2005, p. 26.

3. PARTICULARITĂȚI ALE ABUZULUI FIZIC EXERCITAT DE PĂRINȚI ASUPRA COPIILOR, ÎN ȚARA NOASTRĂ

Pentru a identifica principalele caracteristici ale abuzului fizic comis de părinți asupra copiilor și factorii care contribuie la producerea acestuia, am efectuat un studiu calitativ, pe bază de interviuri realizate cu minori-vicime ale maltratării fizice în familie, cu persoane adulte care au fost abuzate în timpul copilăriei, precum și cu părinții care și-au agresat copiii. Cercetarea empirică face parte dintr-un studiu mai amplu, realizat de Institutul de Sociologie, în cadrul Planului Național de Cercetare, Dezvoltare și Inovare PNII, programul Idei.

În continuare, prezint trei din totalul celor cincisprezece studii de caz întreprinse, studii de caz care pun în evidență principalii factori care generează și perpetuează conduita abuzivă a părinților față de propriii copii.

Studiul de caz nr. 1

C.I. (victimă a abuzului fizic, aflată în plasament familial)

(1.1.) *Date de identificare.* Fetița are 13 ani, se află în clasa a VII-a și este originară din Slobozia, jud. Ialomița. Provine dintr-o familie reconstituită, părinții ei divorțând când aceasta avea vârsta de 9 ani. Minora a rămas în custodia mamei, care, în urmă cu cinci ani, a cunoscut un bărbat, alături de care trăiește și în prezent, în concubinaj. Acesta este alcoolic înveterat și are o conduită violentă, maltratându-o în mod frecvent pe fetiță, dar și pe concubină și pe părinții lui. La data interviului, bărbatul nu avea un loc de muncă stabil. Acesta a fost plecat o perioadă de timp în Italia. După revenirea în țară nu și-a căutat de lucru, preferând să muncească cu ziua la diverși oameni din localitate. Mama fetei a lucrat, până nu demult, ca vânzătoare la o alimentară. Și-a pierdut locul de muncă atunci când magazinul s-a desființat.

Înainte de a ajunge în plasament la mătușa din partea tatălui, fetița locuia într-un apartament compus din două camere cu dependințe, împreună cu mama, tatăl vitreg, bunica și unchiul din partea mamei. Minora subliniază faptul că dormea în același pat cu mama și concubinul acesteia, iar atunci când venea în vizită fiul bărbatului, în vârstă de 18 ani, era obligată să doarmă alături de el. Situația materială a familiei era una satisfăcătoare, fetița declarând că bugetul gospodăriei era constituit din salariul mamei, chiria pe care femeia o încasa din închirierea unei garsoniere, alocația minorei și pensia alimentară. În plus, și unchiul său contribuia la plata cheltuielilor de zi cu zi ale familiei.

(1.2.) *Abuzul fizic.* Minora s-a adresat singură Direcției pentru Protecția Copilului în urmă cu câteva luni, datorită agresiunilor fizice și a tentativelor de abuz sexual repetate, la care a fost supusă de concubinul mamei sale, timp de trei ani. Din informațiile furnizate de fetiță, reiese că abuzurile erau comise cu complicitatea mamei, care nu numai că nu a intervenit niciodată pentru a o apăra, ci chiar i-a permis acestuia să îi aplice minorei așa-zisele corecții, ori de câte ori era

cazul. Actele de maltratare fizică se produceau, conform relatărilor fetei, o dată sau de două ori pe lună, cu toate că: „așa, câteodată, el mai îmi dădea câte una, cică în glumă, da' te durea... la cum are el palma”. Minora declară că tatăl vitreg o bătea cu țeava, cu stinghia de lemn, cu pumnii, palmele, picioarele, de fiecare dată când se afla sub influența băuturilor alcoolice.

Cu toate că episoadele de violență fizică își lăsau, timp de mai multe zile, amprenta asupra sănătății fetei, aceasta declarând că se simțea amețită, vomita, nu se putea ține pe picioare, avea dureri mari de cap, de spate etc., nu a fost la spital niciodată pentru că, motivează ea, „știam că îi făceam rău și atunci mă gândeam: de ce să-i fac rău?” A fugit, în schimb, de mai multe ori de acasă, găsind refugiul fie la mătușa, fie la prietenele sale.

Minora afirmă că a povestit ceea ce i se întâmplă tatălui, mătușii și bunicii sale din partea tatălui, precum și unei colege de clasă. Cu toate că, potrivit celor declarate de fetiță, bunica ei plângea de fiecare dată când o vedea lovită, iar tatăl i-a propus, în urmă cu doi ani, să redeschidă proces pentru reîncredințarea sa, în mod surprinzător, niciunul dintre aceștia nu a anunțat Direcția pentru Protecția Copilului. Fetița le motivează totuși comportamentul, susținând că nimeni nu a crezut că se va ajunge atât de departe. În plus, afirmă aceasta, „nici eu n-am vrut, mi-era greu să plec de lângă mama, s-o las s-o bată pe ea”.

Cel mai recent act de agresiune comis asupra sa de concubinul mamei, gest care a și determinat-o să sesizeze autoritățile, susține minora, a fost cel mai rău. Episodul a fost provocat de faptul că aceasta nu a respectat interdicția, impusă de mamă, de a se întâlni cu tatăl său natural. Fetița povestește despre bătaia pe care tatăl vitreg i-a aplicat-o fără milă, bătaie urmată de o tentativă de abuz sexual:

N-am reușit să mă mai abțin și am venit acum câteva luni la doamna de aici și i-am spus care sunt problemele. Mama i-a spus lui, el era plecat în Italia, că m-am văzut cu tata și el s-a enervat. Și acum, de Paști, am mers la țară la bunicii din partea tatălui. Mama mi-a interzis să vorbesc cu tata, dar eu mă întâlneam cu el și fără să știe ea. La bunici îmi dădea voie să merg oricând și el, când am venit de la țară, mi-a spus: „A, o să ai tu de-a face cu mine, dar nu acum”. Și în seara aceea mai întâi a bătut-o pe mama, iar joi seara a dat în mine. Era beat, a început să dea cu mâinile, cu picioarele, aveam capul umflat, buza, aici, spartă și el îmi spunea tot timpul să-l pup pe buze, că, dacă-mi trebuie chestia aia, el îmi dă. Și de față cu mama! Și a doua zi, eu i-am spus lui că merg să stau la mătușă, că mătușa are magazin deschis, în bazar. I-am spus că merg să stau în locul ei, pentru că ea are puțină treabă. Dar eu am mers la spital, mi-am făcut radiografii. Certificatul mi l-a scos abia luni. Spitalul era obligat să anunțe Poliția, eu n-am vrut să ajung până acolo, dar s-a ajuns. Și după aia Poliția a mers la mama, să îi spună și să mă lase la mătușă. Nu a vrut, mama mă suna încontinuu, îmi dădea mesaje să mă întorc acasă și nu m-am întors. Nu m-au lăsat domnii polițiști.

Conform celor menționate de aceasta, pentru faptele comise, concubinului mamei i s-a întocmit dosar penal, însă chiar și la data interviului, deci la câteva luni după săvârșirea abuzului, acesta era încă liber, fetița declarând că îi este teamă să nu se întâlnească cu el pe stradă.

(1.3.) *Abuzul sexual.* Minora relatează că aproape seară de seară era ținta tentativelor de abuz sexual din partea tatălui vitreg, care o săruta pe buze, o atingea pe sâni și făcea anumite comentarii degradante. Din nou, mama nu intervenea, în pofida faptului că aceasta țipa și încerca să se apere, ci, din contră, o condamna și o acuza tot pe fetiță, reproșându-i că este *nesuferită*. Trebuie menționat și faptul că nici în fața reprezentanților Direcției pentru Protecția Copilului, mama nu a recunoscut că soțul său a încercat să o agreseze sexual pe minoră.

M-a pupat pe buze, atât. Dar asta aproape seară de seară. Și mai îmi puneă mâna pe sâni și de față cu mama, dar mama nu spunea nimic. Eu îl îndepărtam, țipam să mă lase, făceam crize, nu mai suportam și el se supăra pe mine. Și după aia mama începea: „A, ce, nu vezi ce nesuferită ești?”, „De ce-i vorbești așa?” și eu ziceam: „Da ce vrei? Să stau să mă pupe el? Are 40 de ani și ce? Mă pupă el pe mine!?!”. Deci mama îi lua tot timpul lui apărarea. ... Am spus și aici la Direcție, am spus și bunicii, lu’ tata, la toată lumea. Și am venit la doamna și i-am spus tot și doamna a rămas fără cuvinte. Mai întâi a vorbit cu mine și pe urmă cu mama. Și ea nu recunoștea că Fănică (tatăl vitreg) se dădea la mine, nu voia să spună.

(1.4.) *Abuzul emoțional.* Așa cum rezultă din declarațiile fetei, abuzul fizic și tentativele de abuz sexual suferite în familie au fost însoțite și de anumite forme de abuz emoțional. Acestea au fost săvârșite atât de tatăl vitreg, dar mai ales de mamă. Astfel, minora deplânge atitudinea de respingere și lipsa afecțiunii manifestate de mama sa, în care, afirmă ea, nu a găsit niciodată sprijinul de care avea nevoie, atunci când se confrunta cu o anumită problemă. Dovadă este faptul că femeia nu a susținut-o în demersul pe care l-a întreprins, atunci când l-a denunțat pe tatăl său vitreg. De altfel, fetița susține că la mama sa nu a găsit niciodată înțelegere și că, spre deosebire de mama vitregă, care avea răbdarea să discute cu ea ori de câte ori greșea, aceasta recurgea imediat la jigniri, insulte, denigrări ori îi aplica pedepse crude și umilitoare.

Mama vitregă (soția tatălui), dacă e vorba să fac eu vreo prostie sau să fac ceva fără să vreau, îmi vorbește cu frumosul. Eu la mama n-am avut parte de așa ceva. Mama pe mine nu mă scotea din cuvântul „curvă”. Curvă, proastă, nenorocită, du-te adu-mi aia, deci altfel nu putea să vorbească cu mine. Vedeți cum am părul? Mama mi-a băgat foarfeca-n păr. Am stat într-o seară mai mult afară, în fața blocului. Și ea s-a enervat și mi-a băgat foarfeca-n păr.

O altă formă de abuz emoțional, resimțit foarte puternic de minoră, o constituie interdicția, pe care mama i-a impus-o, de a-și vedea tatăl. Cu toate acestea, fetița susține că se întâlnea cu acesta pe ascuns, ori la țară, când mergea la bunici, ori la mătușa sa.

(1.5.) *Neglijarea.* Minora susține că, deși nu a suferit niciodată de foame sau frig, părinții ei cheltuiau cea mai mare parte a veniturilor pe băutură, cafea și țigări. Mai mult, potrivit spuselor fetei, aceștia obișnuiau să ascundă dulciurile și să le mănânce, atunci când minora dormea sau era la școală. În plus, mama și tatăl său

vitreg erau foarte puțin receptivi la rugămințile sale de a-i cumpăra îmbrăcăminte și încălțăminte de care avea nevoie, fetița fiind obligată să apeleze la bunica ei, care vinde haine la o tarabă într-un bazar. Și zilele de naștere, declară în continuare minora, prefera să le serbeze la bunici, datorită comportamentului necorespunzător pe care tatăl vitreg îl adopta față de prietenile sale.

Dezinteresul părinților față de soarta fetei se reflectă și în atitudinea lor de totală indiferență față de situația ei școlară. Minora declară, în acest sens, că se ruga de aceștia să vină la ședințele cu părinții ori să o ajute la teme. Mai mult, părinții, declară fetița, o împiedicau în mod frecvent să își facă lecțiile, trimițând-o la cumpărături sau obligând-o să muncească în gospodărie.

(1.6). *Climatul familial.* Din relatările minorei reiese că atmosfera din familie era una tensionată, datorită conduitei violente a tatălui vitreg, care agresa toți membrii familiei, chiar și animalele de casă. Acesta își maltrata soția (mama fetei) cel puțin o dată pe lună, atât datorită infidelității acesteia, cât și datorită așa-zisului comportament problemă al fetei, învinuind-o pe femeie pentru faptul că nu știe să o educe. Minora declară:

Deci acuma, când a bătut-o, în luna aceea, mama a umplut un prosop de sânge. Dădea cu mâinile, zici că dădea... A văzut-o și la miliție, era vânătă și cei de acolo și-au dat seama că a fost bătută. A avut ochiul vânăt mama, umbla iarna cu ochelari de soare. ... Astă vară, eram eu plecată la țară și mamaia venea duminică la țară și pleca a doua zi, și îmi zice mamaia că „mă-ta a fost alergată pe scări”. „De cine?”, întreb eu. „Păi de Fănică” (că așa îl chema pe el). Zic: „Tu de unde știi?” „Păi n-au venit vecinele și mi-au spus?”... și ea tot nu vroia să plece de acolo.

Nici concubina cu care acesta a trăit în perioada pe care a petrecut-o în Italia și nici propriii părinți nu au scăpat de furia bărbatului. Despre actele de violență la care aceștia au fost supuși minora povestește:

A bătut-o rău, rău de tot, mai rău decât pe mine și pe mama. I-a spart capul și mai multe, nu știu ce i-a făcut, dar el nu se mai poate întoarce în Italia pentru că are interdicție. ... A murit acum trei zile tatăl lui. Cu câteva zile înainte i-a dat cu ușa în față, a încercat s-o bată pe mama lui de-a doua, că mama lui naturală a murit. Bătea și căței, că noi aveam doi căței în casă, dar îi bătea rău, rău de tot. Îi dădea afară pe scară. Toți vecinii îl urăsc, vă dați seama, se auzeau scandalurile de la etajul patru până la parter...

În ceea ce privește comportamentul mamei, fetița susține că aceasta și-a schimbat conduita față de ea, după ce l-a întâlnit pe actualul său concubin. Înainte, arată minora, aceasta era o femeie bună, de casă, preocupată de creșterea, îngrijirea și educarea sa. Niciodată în această perioadă, mama nu a bătut-o, ci din contră s-a purtat tot timpul frumos cu ea și a încercat, în permanență, să îi ofere tot ceea ce avea nevoie.

Înainte făcea curat, de mâncare, mergea tot timpul la muncă, ieșeam cu toții în oraș. Acum nu se mai întâmplă așa ceva. De patru ani s-a schimbat mult de tot. Este foarte influențată de el. Deci, toată lumea, cine o cunoștea, a spus că nu mai e femeia care era.

În ultimii 4–5 ani, aflată sub influența negativă a concubinului, aceasta a început să o trateze în mod abuziv, lovind-o de nenumărate ori cu pumnii, palmele, picioarele. Faptul că nu era cuminte și nu asculta – fuma, avea un cerc de prieteni cu care mama nu era de acord etc. – constituiau principalele motive, pe care, arată minora, femeia le invoca în mod frecvent, pentru a-și justifica comportamentul. Un alt motiv pentru care minora era bătută, atât de mamă, cât și de tatăl vitreg, era faptul că aceasta pleca de acasă, însă fetița recunoaște că proceda în acest mod tocmai pentru a scăpa de climatul conflictual de acasă. În plus, deși apreciază ca firească sancționarea sa din acest punct de vedere, consideră, în mod similar unor apropiați de ai săi, că pedepsele aveau un caracter mult prea aspru:

Am plecat și eu de acasă, am avut și eu vină, dar toată lumea mi-a zis că nu trebuia să mă bată în halul ăsta, trebuia să îmi vorbească cu frumosul. Am plecat o dată, le-am zis să mă lase până la 12, să vină ei după mine la ziua unei fete. Asta s-a întâmplat anul trecut. N-au vrut, le-am închis telefonul și am rămas la sora tatălui, fiindcă fata stătea chiar lângă blocul mătușii. A doua zi mama a sunat-o pe mătușa să vadă dacă sunt acolo. I-a spus că sunt, iar mama i-a zis că nu mă bate când ajung acasă. Și am stat ce am stat, după aceea el a început și mi-a dat cu pumnii în cap de nu mai puteam să dorm, nu știam cum să mai stau.

Minora o condamnă pe mamă nu numai pentru modul în care acesta s-a purtat cu ea, ci și pentru că i-a îngăduit concubinului său să o maltrateze atât de grav. Fetița îi reproșează, în acest sens, faptul că a refuzat să plece din casa bărbatului, dar, în același timp, îi acordă acesteia anumite circumstanțe, fiind de părere că mamei i-a fost teamă de reacția lui. În plus, minora recunoaște că aceasta a avut totuși unele tentative de a-l părăsi, tentative eșuate, deoarece bărbatul venea după ea de fiecare dată. Adversitatea fetei împotriva mamei este alimentată și de conduita imorală a acesteia, care, menționează minora, a trăit în concubinaj cu mai mulți bărbați:

A plecat la Alba-Iulia cu altcineva. S-a dus concubinul după ea, a adus-o înapoi acasă. După aceea a încercat să stea cu un țigan. Eu ce educație să iau, dacă ea stă cu tot felul de bărbați? Mi-a dat educație când eram mai mică, dar acum am văzut și eu cu ochii mei. Acum am învățat de la mama să umblu cu mai mulți bărbați...

(1.7.) *Situația actuală.* Fetița se află în plasament la mătușa sa, care mai are patru copii – două fetițe și doi băieți, cu vârste cuprinse între 3 și 7 ani, cu care minora afirmă că se înțelege foarte bine. Declară că nu a putut fi încredințată tatălui său natural, deoarece acesta nu îndeplinea criteriile legale (de exemplu, nu avea locuința finalizată). Cu toate acestea, bărbatul, care își are domiciliul în alt județ, o sună seară de seară, pentru a sta de vorbă cu ea. Cu mama ei se întâlnește doar la școală, de teamă ca aceasta sau concubinul ei să nu se răzbune pe ea. Minora afirmă că dorește să continue școala, să urmeze liceul, să stea lângă tatăl său și să aibă un program bine stabilit, pe care să îl respecte cu strictețe.

Studiul de caz nr. 2

M.T. (deținut la penitenciarul Mărgineni)

(2.1) *Date de identificare.* Bărbatul are 22 de ani, a absolvit 8 clase și este originar dintr-un sat de lângă Mangalia, județul Constanța. În prezent, se află la penitenciarul Mărgineni, unde execută o pedeapsă privativă de libertate, pentru că și-a omorât tatăl. Se caracterizează ca fiind sincer și bun la suflet, dar, uneori, prea nervos și impulsiv. Nu își amintește să fi avut vreun moment fericit în viață, apreciind că atât copilăria, cât și adolescența sa au fost marcate de numeroase evenimente triste, chiar traumatizante.

Mama l-a părăsit când acesta avea vârsta de 7 ani. A plecat în Italia și nu s-a mai întors în țară decât o singură dată, la procesul penal al tânărului. Mai are două surori, ambele absolvente de școală generală, una în vârstă de 28 de ani și una în vârstă de 19 ani, cu care susține că s-a înțeles destul de bine.

Dacă ar fi trăit, tatăl său ar fi împlinit 60 de ani. Acesta a muncit o perioadă în Israel, iar după ce a revenit în țară a lucrat în diverse locuri, ca zidar, mecanic, meseriaș etc. Mama, în vârstă de 51 de ani, a fost și este și în continuare casnică. După plecarea ei în străinătate, tatăl a început să trăiască în concubinaj cu o soră de aceeași (mătușa tânărului interviuat).

(2.2.) *Climatul familial.* Bărbatul descrie atmosfera familială ca fiind una conflictuală, cu certuri frecvente între părinți, și episoade de violență domestică, soldate adeseori cu fuga de acasă a mamei și a copiilor. În plus, agresiunile fizice repetate, săvârșite de tată asupra mamei, au determinat-o pe femeie să formuleze mai multe plângeri penale la poliție. Întrucât autoritățile nu au luat nicio măsură, aceasta a hotărât să-și părăsească soțul. De asemenea, tot datorită comportamentului tatălui, de această dată datorită tentativelor sale de abuz sexual, sora cea mare a tânărului interviuat a preferat să se căsătorească la vârsta de 13 ani și să abandoneze căminul familial.

Mama se certa mereu cu tata, lua și bătaie, și a mers de mai multe ori la poliție și la procuror, dar i-au spus că nu pot face nimic, deși ne bătea rău de tot. Ziceau că până nu e moarte de om nu pot face nimic. Și-i blestema mama, că zicea că trebuie să moară cineva ca să se schimbe situația... dar nu a mai suportat și a plecat. Ne-a lăsat.

Inculpatul menționează că această conduită agresivă a tatălui era potențată de nivelul ridicat al consumului de alcool. De altfel, datorită problemelor cu băutura, bărbatul a fost implicat în mod frecvent în diverse scandaluri cu vecinii, fiind nevoit chiar să plătească mai multe amenzi pentru tulburarea ordinii publice și pentru distrugere.

(2.3.) *Neglijarea.* Din relatările celui interviuat reiese faptul că, după plecarea mamei în afara granițelor țării, tatăl l-a renegat și l-a alungat de acasă. Acesta povestește cu tristețe că a crescut singur, fără ca cineva să îi poarte de grijă sau să se intereseze de soarta lui. Locuia în poduri, iar pentru a supraviețui, fura de acasă, ori din alte locuințe mâncare, haine, păături etc.

După ce a plecat mama, îmi făcusem bordei în pod și furam de prin casă, când nu era nimeni, pături, plăpumi și alte haine ca să îmi fac un culcuș în pod ... Și iarna când ninge înghețam acolo de frig și mă și acoperea uneori zăpada. Am dus-o greu, de aceea am și atâtea riduri pe față la vârsta asta, din cauza vântului și a frigului pe care le-am suportat prin poduri... Dacă povestesc cuiva nu mă crede ... Furam și mâncare din casă când erau plecați, din beci. Când mă prindea mătușă-mea mă blestema, dar nu avea ce face. Mie nici nu-mi păsa, trebuia să trăiesc cumva. După aceea m-a prins taică-meu și am fugit de acasă. Am găsit un alt pod. În sat erau mai multe case vechi, părăsite și stăteau prin podurile lor. Furam mâncare, eu nu mă ascund, nu mi-e rușine, din beciuri de la oameni. Furam ce găseam cârnați, comporturi, conserve, legume, vin, murături, mai furam și găini, de pe la vecini. Mai strigau după mine dar nu m-au reclamat la poliție. Strigam și eu după ei, ce să fac, de unde să iau mâncare dacă nu-mi dă nimeni. Și singur îmi purtam de grijă, îmi făceam mâncare, îmi spălam. Furam apă și săpun când nu era nimeni acasă și îmi întindeam hainele în pod. Se uscau repede, că era mereu vânt acolo. Vai de mine, ce viață am dus! Mergeam dintr-un pod în altul. Apoi, când m-au fugărit mătușile și taică-meu, am stat un timp în spatele blocului. M-a găsit doamna dirigintă și m-a luat la ea acasă. M-a îngrijit, mi-a dat să mănânc. Am stat la ea până am terminat clasa a VIII-a.

(2.4). *Abuzul fizic.* Tânărul declară că tatăl său obișnuia să îl maltrateze încă de la vârste foarte fragede. Abuzul fizic lua forme variate – de la pedepse foarte brutale la bătaii cumplite, aplicate cu bățul, bâta, lanțul etc. Bărbatul povestește că actele de violență comise de tată asupra sa erau nejustificate – acesta îl agresa pentru că pur și simplu nu îl plăcea:

Când eram mai mic, până să plece mama în Italia, tata mă puneă cu genunchii pe grăunțe, mă lega cu lanțurile, de un copac, mă ținea în beci, mă bătea cu bățul, cu leațul, cu bâta, ... nu-mi dădea de mâncare, mă lăsa singur în casă, mă uda iarna și mă dădea afară. Pentru orice mă bătea. Nu știu, mă bătea fără motiv, așa, că nu mă plăcea el pe mine – că de ce stau pe acolo, că de ce i-am luat mâncarea, că de ce am lăsat acolo urme, că de ce am mers în grădină, și alte de astea....

Inculpatul declară, în continuare, că, în pofida faptului că majoritatea localnicilor cunoșteau situația sa, nimeni nu a intervenit și nu a sesizat instituțiile abilitate, pentru că:

... nimeni nu se băga în familia altuia. Vecinii nu intrau peste tata, că se temeau de el, să nu sară și la ei, mai ales că îi mai înjura și îi amenința și pe ei, că-i bate, că le dă foc la casă, dacă se bagă. Și atunci fiecare își vedea de necazul lui. Doamna de religie a văzut odată că mă feresc de ea, să nu pună mâna pe spatele meu. Când a văzut ce aveam, a chemat poliția și pe taică-meu la școală. Tata a fost amendat și, când am ajuns acasă, mi-a aplicat a doua lecție, așa să mă învăț minte să nu mai chem poliția și să-l fac de rușine. Să nu mai dea el bani la alții, că nu are atâția bani să dea de pomană la poliție, pentru că eu stau și mă plâng.

Tratamentul abuziv, la care a fost supus de către tată, a avut consecințe dintre cele mai grave, bărbatul ajungând chiar să își omoare propriul părinte.

De câte ori mă bătea taică-meu, de atâtea ori îmi doream să-l omor, dar nu puteam, că eram mic. Încă de atunci îmi ziceam că am să cresc și tot am să îl omor. Și așa s-a și întâmplat. I-am spus să nu mai dea în mine, să vorbească frumos cu mine, să nu mă mai înjure și nu m-a ascultat. Și nici eu nu am mai știut de mine și am dat în el până l-am omorât. Acum îmi pare rău, am coșmaruri, îl visez pe mort...

(2.5.) *Abuzul emoțional.* Referindu-se la relațiile cu tatăl, tânărul declară că acesta nu doar îl bătea, ci îl și certa în mod frecvent, îl înjura și îl alunga de acasă. Mai mult, tatăl îl obliga să fure păsări din curțile vecinilor, să le vândă și să îi aducă bani pentru băutură. Deținutul este de părere că nu numai tatăl, ci nimeni din familie nu l-a iubit, că toți au adoptat o atitudine indiferentă față de el, nefiind preocupați de creșterea, îngrijirea și educația sa:

D: Singur îmi făcea rost de hrană, făceam temele la lampă, în pod. Rechizitele mi le dădeau unii oameni din sat, profesoarele de la școală. Niciodată nu m-am simțit ocrotit în familie, pentru că nimeni nu s-a interesat de mine. Nici mama, nici tata, nici surorile mele, nimeni. Toți s-au gândit numai la ei, eu nu contam. I: Cum vi se pare familia dvs., comparativ cu alte familii? D: Foarte rea, aia nu era familie. Și alții o duceau greu dar stăteau împreună, se înțelegeau până la urmă. La noi nu a fost așa, am avut o copilărie traumatizantă.

De altfel, bărbatul susține că pentru el, grupul de prieteni reprezenta adevărata lui familie:

D: Aveam 2-3 prieteni mai buni, cam de aceeași vârstă cu mine. Mai tot timpul stăteam cu ei. Uneori jucam fotbal, tenis, mergeam pe câmp, pe la ei pe acasă, pe la vaci, pe unde mai aveau ei treabă. Ne înțelegeam bine, mama lor ne dădea pachet cu mâncare la toți, nu făcea deosebire că nu eram copilul ei. I: Cât de important pentru dvs. a fost să aveți un grup de prieteni? D: Foarte important, au fost ca o familie pentru mine. Mi-a fost greu toată copilăria, dar au mai fost oameni care m-au ajutat cum au putut și ei...

Studiul de caz nr. 3

V. P. (deținută aflată la penitenciarul de femei Târgșor)

(3.1.) *Date de identificare.* Femeia are 21 de ani, a absolvit doar 6 clase și provine dintr-o localitate rurală din județul Gorj. Mai are un frate vitreg, în vârstă de 32 de ani, cu care declară că deși nu are o relație foarte apropiată, se înțelege destul de bine. Acesta lucrează în domeniul instalațiilor, este căsătorit și are doi copii – de 12, respectiv 14 ani. Tatăl său a murit în urmă cu 3 ani, la vârsta de 58 de ani.

Femeia se află de un an și patru luni la penitenciar, unde are de ispășit o pedeapsă de 25 de ani, pentru că și-a omorât fetița în vârstă de doar două săptămâni. În rechizitoriu, se menționează faptul că inculpata și-a agresat în mod repetat fiica cu palma peste cap și corp, în urma loviturilor primite aceasta rămânând parțial paralizată. Episoadele de violență au continuat și în zilele

următoare, iar în final au culminat cu strangularea acesteia. În document se arată că femeia a acționat în scopul uciderii copilului, pe care îl vedea ca o piedică în relația sa cu concubinul.

În cadrul interviului, inculpata nu a recunoscut că și-a ucis fata în mod voit. Povestește că i-a pus acesteia o pernă peste față pentru că plângea în mod neconținut, iar femeia nu se putea odihni din această cauză. Atunci când s-a trezit din somn, fetița era deja moartă prin asfixiere. Gestul său îl pune pe seama oboselii și a stresului din ziua respectivă.

Și într-o noapte, în luna aprilie, fetița era foarte agitată, nu prea mânca, plângea continuu. Eu eram singură acasă, soțul era plecat la muncă. I-am dat să mănânce, am făcut tot ce trebuia, am pus-o în pătuț, dar ea tot continua să plângă. Și nu știu ce mi-a venit și i-am pus perna pe față și m-am pus în pat. Eram obosită, m-a luat somnul și, când m-am trezit, era asfixiată. Pentru asta sunt aici.

(3.2.). *Date despre familia de origine.* Tânăra provine dintr-o familie dezorganizată, părinții ei despărțindu-se când aceasta avea doar 6 luni. Mama i-a părăsit, pentru că soțul său (tatăl inculpatei), supărat din cauza infidelității femeii, a maltrat-o fizic foarte grav. În urma loviturilor primite, aceasta a fost nevoită să rămână internată în spital două săptămâni, pentru a se reface. Până la vârsta de 13 ani, inculpata a crescut alături de tată și de bunica din partea tatălui. După ce a împlinit această vârstă, deținuta povestește că s-a reîntâlnit cu mama și, în pofida zvonurilor care circulau în comunitate referitoare la aceasta, precum că este alcoolică și că se prostituează, a hotărât să locuiască împreună cu ea. Ulterior a regretat decizia, recunoscând că tatăl a avut, în mai mare măsură, grijă de ea. Acesta, susține femeia, a depus toate eforturile pentru a o încuraja să meargă la școală și să își finalizeze studiile. Mama, în schimb, o agresa, îi vorbea urât și nu se implica deloc în creșterea și educația sa. Conform celor declarate de interviuată, aceasta prefera să își petreacă timpul cu vecinele sale, distrându-se și consumând alcool. De nenumărate ori, femeia venea beată acasă și își revărsa furia asupra inculpatei, lovind-o cu pumnii și picioarele. În plus, pentru că nu avea posibilități să o întrețină, mama a obligat-o să abandoneze școala, pentru a o trimite să muncească. Din relatările deținutei reiese inclusiv faptul că, nu o dată, mama a îndemnat-o chiar să se prostitueze, pentru a face rost de bani:

Îmi zicea să mă duc să fac rost de bani încontinuu, până ajunsesse să mă trimită la discotecă să produc bani și chiar mă lua cu forța să fac rost de bani. Și vedea că nu aduc nimic, nu fac nimic, începea să zică: „Ce? Numai eu fac, numai eu umblu, numai eu!”. Și ea toți banii pe care îi aducea îi dădea pe băutură și pe datorii. Ajunsesse chiar, într-un timp, să-și ascundă banii de mine.

Datorită relelor tratamente la care mama a supus-o, după doi ani de locuit împreună cu aceasta, tânăra s-a reîntors la tatăl său, un tată bun, care îi ierta orice greșeală și alături de care se simțea ocrotită și iubită.

(3.3.) *Date despre familia personală.* Înainte de a fi arestată, tânăra trăia, de doi ani de zile, în concubinaj cu un bărbat, alături de care avea două fete – una în vârstă de 3 ani și victima, în vârstă de doar câteva săptămâni. Concubinul, în etate de 32 de ani, nu avea un serviciu stabil, lucrând cu ziua pe la oamenii din sat. Cu toate că în dosarul deținutei se menționează că aceasta avea relații tensionate cu concubinul său, care a refuzat să recunoască paternitatea ambelor fete, la interviu aceasta a declarat că se înțelegea foarte bine cu respectivul bărbat, că niciodată nu existat în familia lor certuri sau episoade de violență domestică. De asemenea, femeia susține că, deși nu și-a lovit nici măcar o dată copiii (declarație contradictorie cu informațiile prezentate în rechizitoriu), recunoaște că mai țipa la ei și îi mai lăsa în grija vecinilor, atunci când concubinul era plecat la muncă, iar ea era nevoită să meargă la cumpărături.

(3.4.) *Situația actuală.* Femeia declară că, după ce a fost arestată, concubinul său a părăsit-o. În prezent nu este vizitată de nimeni. Atunci când era deținută la penitenciarele localizate în județele din apropierea domiciliului acesteia, a fost vizitată, mai rar, de mamă. Fetița cea mare a fost dată în plasament la un asistent maternal din Târgul Cărbunești. Tatăl său (concubinul deținutei) a refuzat să o crească, argumentând că nu are posibilități financiare și că nici situația sa familială nu îi permite acest lucru. În acest sens, conform relatărilor inculpatei, bărbatul a invocat faptul că locuiește împreună cu frații săi, care consumă în mod frecvent alcool, se ceartă și provoacă scandaluri. Însă din datele existente în rechizitoriu reiese că adevăratul motiv pentru care bărbatul nu a dorit să îi fie încredințată minora este acela că nu recunoaște paternitatea fetei. Cu toate că tânăra afirmă că resimte foarte mult lipsa copilului său, de când este deținută în penitenciar, nu a mai luat legătura cu fetița, pentru că, susține ea, nu a știut la cine să apeleze ca să o ajute în acest sens.

4. CONCLUZII

Studiile de caz prezentate anterior, deși prea puține ca număr pentru a permite formularea unor concluzii definitive, reușesc să contureze, parțial, imaginea referitoare la ansamblul factorilor care determină sau favorizează abuzul fizic. Astfel, în mod similar rezultatelor studiilor realizate pe plan internațional, s-a putut constata că maltratarea copiilor se produce cu precădere în familiile reconstituite sau în cele în care părinții trăiesc în concubinaj.

Interesant de menționat este și faptul că, potrivit relatărilor subiecților intervievați, părinții naturali și-au schimbat atitudinea și comportamentul față de ei, o dată ce i-au cunoscut pe noii lor parteneri de viață. Dacă, până la acel moment, aceștia erau preocupați de bunăstarea copiilor lor, ulterior au început să le aplice acestora diverse forme de rele tratamente. Cazul tipic este acela al mamei fetei din Slobozia, care, fiind bătută de concubinul său, ajunge la rândul ei să își bată și să își respingă afectiv copilul.

De asemenea, în concordanță cu informațiile oferite de cei intervievați, părinții care le aplică propriilor copii asemenea corecții dure au un nivel de

educație scăzut și un statut ocupațional redus. Aceștia nu au o profesie de bază și, în consecință, nici un loc de muncă stabil. Condițiile socio-economice în care trăiesc sunt mediocre, locuința fiind prea mică pentru dimensiunile familiei ori nedotată corespunzător.

Uneori, mama nu și-a dorit copilul sau tatăl nu recunoaște paternitatea acestuia, datorită conduitei imorale și infidelității conjugale a soției sale. În această situație, în care s-a aflat și deținuta interviuată la Penitenciarul Târgșor, minorul este perceput ca un obstacol în relația dintre partenerii de viață. În plus, acești părinți au avut o copilărie dificilă, fiind, la rândul lor, victime ale rețelilor tratamente, fapt care a rămas impregnat în *pattern*-urile lor cognitive.

În alte cazuri, copilul este folosit ca mijloc de răzbunare, atunci când există conflicte deschise între cei doi soți. În cazul în care aceștia ajung la divorț, minorului îi este interzis, de către părintele în îngrijirea căruia acesta rămâne, să mențină relația cu celălalt părinte. De exemplu, fetița interviuată la Slobozia a fost obligată de mamă să nu își mai vadă tatăl natural și chiar a fost bătută aprig de concubinul femeii, pentru că a nesocotit interdicția impusă de aceasta.

Rezultatele studiului au demonstrat, în același timp că, în familiile în care copiii sunt maltratați fizic, agresorul, de cele mai multe ori tatăl, abuzează și de alți membri ai familiei, în timp ce mama tolerează acest comportament. Se poate vorbi așadar despre o complicitate a părinților, în condițiile în care unul dintre aceștia îngăduie, direct sau indirect, prin tăcere și lipsă de reacție, tratamentul abuziv pe care celălalt îl aplică propriilor copii.

O altă concluzie a studiului este aceea referitoare la faptul că, în majoritatea cazurilor, minorii cad victime mai multor forme de violență. Așa cum reiese din studiile de caz prezentate anterior, abuzul fizic este însoțit nu doar de anumite forme de abuz emoțional și neglijare, ci chiar de unele tentative de molestare sexuală. Astfel, în aceste familii, părinții nu doar își bat în mod frecvent copiii, dar îi și jignesc, îi batjocoresc, îi ironizează și îi umilesc, inclusiv prin intermediul unor acte subsumate violenței de natură sexuală – atingeri neplăcute, săruturi, comentarii degradante etc.

Mediul familial al copilului-victimă a abuzului este, în cele mai multe situații, unul dominat de conflicte și relații tensionate între membrii acestuia. Episoadele de violență fizică se produc, în marea lor majoritate, pe fondul consumului exagerat de alcool. Tot datorită alcoolului, dar nu numai, părinții prezintă anumite carențe afective, tratându-și copiii cu indiferență și răceală. Aceștia nu comunică și nu interacționează suficient cu minorii, nu acordă atenție corespunzătoare nevoilor, dorințelor, intereselor lor și nu manifestă sentimente pozitive față de ei. Mai mult, aceștia nu au disponibilitatea de a-și ajuta copiii. Din contră, minorii sunt puși în situația de a-și ajuta părinții, inclusiv prin participarea lor la diverse activități lucrative, aducătoare de venit.

Nu în ultimul rând, un factor esențial, care contribuie la victimizarea repetată a copiilor în familie, îl constituie lipsa de reacție a comunității, care, deși cunoaște situația dificilă a minorilor, preferă să nu se implice. Astfel, aceasta nu doar refuză să sesizeze autoritățile, dar nu întreprinde nicio măsură prin care ar putea să îi sancționeze, informal, pe acești părinți, care își abuzează în mod frecvent copiii.

COMUNITĂȚI CARE SE STING: MEGLENOROMÂNII – ÎNTRE ACULTURAȚIE ȘI DISPARIȚIE ETNICĂ

EMIL ȚÎRCOMNICU*

ABSTRACT

COMMUNITIES ON THE VERGE OF EXTINCTION: MEGLENOROMANIANS – BETWEEN ACCULTURATION AND ETHNIC DISSOLUTION

Among Romanian historical communities, two are currently close to ethnic and linguistic assimilation, due to their small number of members, the impossibility of claiming their cultural and linguistic rights, as well as the refusal of Balkan states to protect them. These groups are the Meglenoromanians and Istroromanians. In this study, we make a historical and ethnographic analysis of the small Meglenoromanian community, which was united until the Balkan wars, was split in two through the division of the Meglen land between Greece and the Serbian-Croatian-Slovenian Kingdom (1913), and then split again into two groups through the expulsion of Muslim Meglenoromanians to Turkey (1921) and the colonization of over 2 000 persons from Romania (in the Quadrilater, beginning in 1925, and afterwards in Cerna village, Tulcea county, in 1940).

Keywords: Meglenoromanians, Romanian minorities, the Balkans, ethnogenesis, the Meglen region.

1. INTRODUCERE

Astăzi, situația comunităților istorice românești autohtone în spațiul balcanic este tragică. Încet, încet, dialectele limbii române se sting. Istroromâna mai este vorbită de o comunitate care nu numără mai mult de 2 000 de persoane. Meglenoromâna este într-o situație asemănătoare. Aromâna se află într-o situație mai bună, fiind vorbită ca limbă maternă de aproximativ 100 000 de persoane. Singurul stat, dintre cele în care aromânii sunt autohtoni, care promovează politici conforme Recomandării 1333 a APCE din 1997 este R. Macedonia. În privința istroromânei, la inițiativa deputatului european Vlad Cubreacov, s-a realizat o monitorizare concretizată într-un Raport public al Comitetului de Experti ai Consiliului

* Address correspondence to Emil Țîrcomnicu: Institutul de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu”, Tache Ionescu nr. 25, sector 1, București, e-mail: emil.tircomnicu@gmail.com.

Europei¹, prin care se solicită Croației să aplice politici de protejare a acestui dialect pe cale de dispariție, conforme cu Charta europeană a limbilor regionale și minoritare². Un proiect de Rezoluție privind situația identitară a istroromânilor a fost depus în data de 17 aprilie 2008 la APCE. Referitor la meglenoromână, până astăzi nu există politici europene, de monitorizare sau recomandare, pentru protejarea identitară și lingvistică.

2. ATESTARE ISTORICĂ

Primul document istoric care atestă prezența vlahilor în *thema* Moglenei datează din anul 1094 și este păstrat în arhiva mănăstirii athonite Marea Lavră. În acest document împăratul Alexios Comnenul răspunde unei plângeri făcute de călugări, care specifică faptul că o populație ajunsă pe domeniul mănăstirii nu se supune la plata dărilor anuale, fiindu-ne înfățișat numele ținutului, ocupațiile și starea juridică a terenurilor mănăstirii, precum și obligațiile păstorilor. Ne apar în document și unele din primele nume românești, de influență slavă și latină, cum sunt Stan, Radu cel Șchiop și Peducel. Cele două stâni amintite în acest conflict trebuie să fi avut o însemnătate economică mare, pentru ca plângerea să fie adresată împăratului bizantin. Cum știm, prin populația unei stâni aromânești, la vremea respectivă, trebuie să înțelegem o *fară*, o alianță de *fălcări*, dacă nu un *celnicat*, un fel de trib alcătuit din familii legate prin interese economice și de rudenie.

Nu se cunoaște dacă acești vlahi din Moglena sunt ascendenții meglenoromânilor, lingviștii și istoricii având păreri împărțite asupra etnogenezei lor. Ioan Nenițescu (1895) și George Murnu (1913) considerau că meglenoromânii sunt urmași ai vlahilor descendenți din Imperiul Româno-Bulgar. Lingviștii Th. Capidan și Tache Papahagi, pe baza analizei limbii vorbite și datorită apropierii ei de dialectul dacoromân, considerau că strămoșii meglenoromânilor au trăit în continuitate teritorială cu dacoromânii sau, conform lui Ovid Densusianu, că ar fi fost o colonie nord-dunăreană care a migrat în Meglen după secolul XII. „Pe când istoria ne coboară pe meglenoromâni în ținutul lor, în care îi găsim astăzi încă de prin sec. X și XI, lingvistica nu vede posibilitatea coborârii lor în acel ținut decât numai după sec. XII și chiar XIII”³.

3. CERCETĂRI ȘTIINȚIFICE

Dintre primii scriitori/cercetători, care au publicat lucrări științifice, în care tratează și populația meglenoromână, au fost: I. G. von Hahn, *Reise durch die Gebiete des Drin und Wardar*, în capitolul „Die Landschaft Moglena”, Wien, 1867;

¹ *Dialectul istroromân și românii din Istria-Croația, în atenția Consiliului Europei*, Agenția de știri „Romanian Global News”, 28 martie 2008.

² Th. Capidan, *Meglenoromânii, Istoria și graiul lor*, vol. I, București, Cultura Națională, 925, p. 65.

³ *Dialectul istroromân, op. cit.*

Gustav Weigand, *Vlaho-Meglen, eine ethnographisch-philologische Untersuchung*, Leipzig, 1892; Nicolae Popilian, *Românii din Peninsula Balcanică*, București, 1885; Apostol Mărgărit, revista „Convorbiri Literare”, 1874, an VIII, Iași; Ioan Nenițescu, *De la Românii din Turcia Europeană*, București, 1895; B. Nicolaides, *Les Turcs et la Turquie contemporaine*, Paris, 1852; I.C. Jireček, *Über die Wlachen von Moglena*, Leipzig&Berlin, 1893; Victor Kančev, *Mekedonien*, Sofia, 1900; Ovid Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, vol. I, Paris, 1901; Pericle Papahagi, *Românii din Meglen*, București, 1900, *Meglenoromânii. Studiu etnografico-filologic*, vol. I-II, București, 1902; George Murnu, *Istoria românilor din Pind. Vlahia Mare (980–1259)*, București, 1913.

Deosebite contribuții au adus în perioada interbelică Th. Capidan, *Meglenoromânii*, București, vol. I-III, 1925, 1928, 1935; Tache Papahagi, *Originea Muloviștenilor și Gopeșenilor*, București, 1935; Anastase Hâciu, *Aromânii. Comerț, industrie, arte, expansiune, civilizație*, Focșani, 1936. Dintre cercetătorii actuali îi amintim pe: Petar Atanasov, *Le mégléno-roumain de nos jours. Une approche linguistique*, 1990, *Meglenoromâna astăzi*, București, 2002, și alte studii scrise de I. A. Candrea, Sextil Pușcariu, G. Pascu, Andrei Avram, Nicolae Saramandu, Matilda Caragiu-Marioțeanu, Elena Scărlătoiu, B. Conev, Johannes Kramer, Wolfgang Dahmer, Beate Wild, Thede Kahl, Virgil Coman ș.a.

4. ETNONIME

Denumirea de meglenoromân reprezintă un nume cărturăresc, adoptat la sfârșitul sec. XIX, cu sensul: „locuitor de naționalitate română din ținutul Meglen”, vorbitor al unui dialect românesc. Meglenoromânii sunt cunoscuți și se recunosc cu endonimul „vlaş” (denumire dată de slavi și atribuită vlahilor agricultori), etnonimul „rumân” pierzându-se în timp. Ca și la aromâni, există și la românii din Meglen infranime, nume luate după localitatea veche de proveniență: *liumnican* (din Liumnița), *cupineț* (din Cupa), *ușineț* (din Oșani), *lundzineț* (din Lundzini), *năntineț* (din Nânta), *țărănăcot* (Țărnareca), *brăzläveț* (din Birislav). Spunem *veche*, pentru că, după 1945, în zona grecească, s-au schimbat, în mare parte, denumirile localităților. Această caracteristică a macedoromânilor de a se numi după localitate, se făcea datorită nevoii de a se distinge de locuitorii altor localități. Locuitorii din Huma, la 1900, aveau împărțit satul pe mahalale, care-și trăgeau numele, în cele mai multe cazuri, de la întemeietorul lor. Astfel, erau șase mahalale: Maala-lu-Pardu, Maala-lu-Părgic (Părgic ar fi fost întemeietorul cătunului), Maala di-di-supră (primul loc de întemeiere), Maala-lu-Biciac (întemeiată de năntenii conduși de Biciac, care s-au refugiat aici după refuzul de a trece la mahomedanism), Maala-lu-Ristu, Maala-lu-Stepan⁴.

⁴ Pericle Papahagi, *Meglenoromânii, Studiu etnografico-istoric*, București, Editura Institutului de Arte Grafice Carol Gobl, p. 17.

Iată ce spunea, la 1925, Th. Capidan despre numele lor etnic: „Ei între ei se numesc «Vlași» și cu acest nume sunt cunoscuți de neamurile cu cari stau în apropiere; numele «Rumon», cu care ar fi trebuit să se cheme, s-a pierdut fără urmă. Se înțelege, dar, că noua denumire de meglenoromâni dată acestor «vlași», spre deosebire de macedoromâni, se întrebuițează numai de către cărturari și servește mai mult ca să arate regiunea în care sunt cuprinse satele locuite de ei. Ei înșiși nu numai că nu cunosc acest nume, dar nu știu nici măcar de numele «meglenit», pe care, iarăși, numai cărturarii îl întrebuițează, în opoziție cu român, aromân și istroromân”⁵.

Denumirea de meglenit nu s-a utilizat, deoarece prin locuitor al ținutului Meglen se putea înțelege și bulgar sau iuruc. O mare parte a ținutului era locuit de aceste populații, localitățile meglenoromânilor fiind concentrate la vest de Vardar, în trapezul format de Țarnareca-Sirminina și Nânta-Livezi.

Astăzi, locuitorii din satul Cerna, jud. Tulcea, se consideră meglenoromâni (macedoromâni). Ei și-au pierdut endonimul *vlaș* în schimbul denumirii științifice apărute la sfârșitul secolului trecut. Cei aflați în Grecia și Macedonia își spun în continuare *vlași*, necunoscând numele științific de meglenoromân.

5. LOCALIZAREA GEOGRAFICĂ A ȚINUTUL MEGLEN

Meglenoromânii (*vlașii*) provin din ținutul Meglen (denumirea turcească a ținutului era Caragiova), cu o suprafață de 933 km², deosebit de fertil, situat la granița Greciei cu R. Macedonia, la nord-vest de golful Salonic. Meglenul este mărginit „la răsărit cu Vardarul, la sud cu plaiurile Ianiței și ale Vodenei, la nord cu munții Marianșca, iar la apus cu munții Cosuf și Nigea” (Nenițescu, 1895, p. 384). Ținutul este format dintr-un complex de înălțimi și văi, cuprinse între munții Paic, Gândaciu și Cojoc. O parte a ținutului, Caragiova bulgărească, era ocupat de 50 de comune locuite de bulgari și iuruci. Partea de nord a ținutului Meglen, cu trei comune: Huma, Coinsco și Sirminina, se află astăzi în R. Macedonia, restul de șapte comune, Lugunța-Lundzini (astăzi Langardia), Birislav (astăzi Periclea), Liumnița (astăzi Skra), Cupa (astăzi Kupa), Oșani (astăzi Arhanghelos), Țarnareca (astăzi Karpi), Barovița și orașelul Nânta (astăzi Notia), fiind în Grecia. Dăm în următorul tabel numărul meglenoromânilor la cumpăna secolului XX. În majoritatea satelor indicate se aflau școli și biserici finanțate de statul român.

⁵ Th. Capidan, *op. cit.*, p. 5.

Localitate	G. Weigand	V. Kančev	I. Nenițescu	P. Papahagi	Th. Capidan
An raportare	1892	1900	1895	1902	1925
Nânta	3 900	3 500	10 400	5 500	5 000
Birislav	450	380	660	560	500
Lugunța	900	700	900	1 400	1 350
Oșani	1 500	1 500	2 150	2 100	2 320
Liumnița	3 000	2 600	3 000	3 045	3 000
Huma	700	490	700	980	850
Sirminina	500	480	500	700	?
Coinsco	850	560	850	1 050	?
Cupa	800	600	800	945	900
Țarnareca	800	400	800	1 070	800
Borovița	1 000	750	1000	1 400	?
Total	14 000	11 960	21700	20 000	14 720

Harta de mai jos reflectă atât datele geografice relevante ale Meglenului românesc până în sec. XX, cât și răspândirea meglenoromânilor după războaiele balcanice. Sunt indicate, deopotrivă satele și orașele în care astăzi se vorbește meglenoromâna, precum și satele meglenoromâne părăsite.

Răspândirea astăzi a meglenoromânilor în raport de arealul autohton

6. DATE ISTORICE

Multă vreme comunele meglenite ale românilor au trăit în regim de autogovernare în raport cu stăpânirea otomană, fiind conduse de către căpitani, care își exercitau autoritatea prin conducerea unor gărzi civile. Căpitănatelile au asigurat liniștea ținuturilor muntoase din Macedonia, Pind, Epir și Tesalia, fiind subordonate Sultanei Valide. În sec. XVII–XVIII, apărând conflicte între căpitani vlahi și cei musulmani, cei din ținutul Meglen, fiind expuși incursiunilor banditești, în schimbul plății de tribut anual și asigurării bunei ordini, beneficiau de privilegii și libertăți comunitare. Creșterea tributului și apăsarea dărilor asupra satelor a dus însă și la conflicte cu autoritățile, cu bulgarii musulmani, precum și cu iurucii veniți din Asia Mică. După lupte îndelungate au trebuit să găsească soluții în protejarea comunităților prin închinarea către o autoritate otomană, un bey influent. Uneori ofereau comuna chiar gratis în schimbul protecției⁶.

Islamizarea năntenilor, locuitorilor din orașelul Nânta, s-a produs în urmă cu aproximativ 250 de ani, în prima zi de Paști, când bande de turci care împresuraseră orașul i-au obligat pe locuitori să treacă la islamism⁷. Între năntenii musulmani, care au căpătat, datorită schimbării religiei, anumite privilegii, și ceilalți megleniți creștini s-au ivit deseori conflicte, așa cum arată baladele și cântecele meglenite. Mulți nănteni deveniseră bey sau arendași ai pământurilor din comune. Datorită religiei, care reprezenta un impediment serios în contractarea căsătoriilor cu ceilalți meglenoromâni, la începutul sec. XX, năntenii începuseră să se încuscrească cu bulgarii pomaci. Limba bulgară devenise o limbă de salon pentru năntenii înstăriți.

7. RENĂȘTEREA NAȚIONALĂ LA MEGLENOROMÂNI (1864–1947)

Politica statului român, de sprijinire a comunităților aromâne din Imperiul Otoman, a început în anul 1864, în vremea lui Cuza-Vodă, prin deschiderea primei școli românești la Târnova. Începuturile românismului în Meglenia le găsim în același an. I. Popa-Gheorghe, supranumit Argintarul, originar din Oșani, ajuns la schitul românesc Prodrom de la Muntele Athos, a învățat să citească și să slujească în limba română. Întorcându-se în Oșani ca preot, a adus cu sine și multe cărți românești bisericești, introducând în biserica din satul natal slujba în limba română. A citit de multe ori în românește și la mănăstirea Sf. Arhanghel Mihail. A început să-i învețe și pe copii limba română, atrăgând asupra sa amenințarea arhiereului grec. Ca să nu-și piardă slujba, părintele Popa-Gheorghe a fost nevoit să se supună ordinului ierarhului grec, încetând misiunea națională.

⁶ Anastase Hâciu, *Aromânii. Comerț, industrie, arte, expansiune, civilizație*, Focșani, 1936, p. 237–238.

⁷ Th. Capidan, *Macedoromânii. Etnografie, Istorie, Limbă*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1942, p. 28–29.

Un alt promotor al românismului la meglenoromâni a fost Gușu Goga, originar tot din Oșani. Fiind chemat să slujească în calitate de dascăl grec în școala comunală, după mai multe luni a descoperit în biserică o psaltire românească, rămasă de la I. Popa-Gheorghe. A învățat singur românește și, timp de șase, șapte ani, s-a străduit să-i învețe și pe copii. A reușit să-l convingă pe arhiereu de utilitatea predării limbii materne copiilor. A ținut mulți ani slujba în dialectul meglenoromân și în cel dacoromân, în toate comunele locuite de meglenoromâni. Mai târziu, de frică să nu se întindă curentul românesc și în Meglen, arhiereul a încercat să-l îndepărteze pe preot.

Gușu Goga ajungând în Veria, unde exista o școală românească, a fost sfătuit de institutorul Dimitrie Badralexi să meargă la Salonic pentru a se pune în legătură cu consulul român Constantin Popovici. Acesta a vrut să-l trimită într-o localitate aromânească în calitate de institutor, ceea ce preotul Goga a refuzat. S-a retras la schitul Prodrom un an de zile, după care s-a reîntors la Salonic (anul 1884). Printr-un concurs de împrejurări, ajunge în acest an ca dascăl în comuna Lugunța, fiind chemat și plătit de locuitorii comunei. Datorită intrigilor arhiereului grec, Gușu Goga a fost nevoit să se retragă ca învățător într-o comună bulgărească din ținutul Meglen, Tușim. Aici veneau la școală, pe lângă elevii bulgari, și elevi meglenoromâni. Doi dintre aceștia au fost Rizu Pena și Nicola Marcu. Acești doi copii au putut apoi urma, ca primi elevi meglenoromâni, cursurile liceului român de la Bitolia.

În anul 1890, inspectorul școlilor românești l-a trimis în Meglen pe primul institutor român, Mihail Nica, originar din Perlepe. După doi ani, erau numiți, în urma cursurilor absolvite la Bitolia, Gușu Goga și Riza Pena, ca institutori români în Meglen⁸.

La 10 noiembrie 1895, preoții Popa Mandi, Popa Dionisi, Sachelarie Popa Dimitri, Popa Christu, Popa Gheorghe Arginteanu, din comuna Oșani, solicitau Consulatului României la Salonic salarii, obligându-se să introducă serviciul bisericesc în limba română în comuna lor⁹.

În 28 martie 1897, institutorul Chistu Noe din Lugunța, adresa inspectorului școlilor române din Turcia, Apostol Mărgărit, o scrisoare, în care solicita bani pentru plata chiriei localului folosit pentru școală, plângându-se și de politica discriminatorie dusă de autorități față de aromâni (meglenoromâni)¹⁰.

Vedem astfel că inițiativa predării limbii române și a dialectului în biserică și școală a venit din rândul reprezentanților comunității meglenoromâne și, mai apoi, a fost preluată ca misiune de statul român.

⁸ Th. Capidan, *Meglenoromânii, Literatura populară la meglenoromâni*, vol. II, București, Cultura Națională, 1928, p. 9–12.

⁹ Adina Berciu-Drăghicescu, Maria Petre, *Școli și biserici românești din Peninsula Balcanică. Documente (1864–1948)*, Editura Universității din București, 2004, p. 122–124.

¹⁰ *Ibidem*, p. 134–135.

Ampla politică culturală românească la macedoromâni atingea apogeul la începutul secolului XX, când funcționau în Macedonia aproximativ 120 de școli și zeci de biserici. După cum am văzut, în ultimul deceniu al sec. XIX, s-au deschis școli și biserici și în ținutul Meglen, satele Birislav, Cupa, Livezi (la aromâni), Liumnița, Lugunța, Oșani, Ghevghelija, Tărnareca și Huma. O parte dintre acestea au fost distruse în războaiele balcanice, apoi închise de autoritățile sârbești și grecești.

După Iradeaua imperială din anul 1905, prin care sultanul Hamid al II-lea recunoștea, la presiunea diplomației române, existența și libera exercitare a cultului și a învățământului pentru românii (supușii valahi) din Imperiul otoman, s-au desfășurat ample represalii din partea antaților greci, organizați și înarmați pe teritoriul grecesc, care realizau incursiuni peste graniță, în satele locuite de aromâni și meglenoromâni. Ei încercau să intimideze populația românească pentru a nu se declara de naționalitate română. Trebuie să semnalăm faptul că aceste asasinat se petreceau pe teritoriul altui stat, fiind executate de către comandouri teroriste. Scopul urmărit era de a provoca teroarea în rândul populației românești. Au activat în scop de apărare și câteva grupări de armatoli aromâni și meglenoromâni.

Autoritățile otomane, în perioada ultimă a imperiului (1908–1913), în vremea Junilor turci, i-au încurajat pe macedoromâni să-și declare apartenența națională românească. A fost perioada de maxime împliniri culturale și naționale pentru românii din Imperiul Otoman, când s-au organizat și primele trei congrese naționale.

În timpul războaielor balcanice s-a produs însă un exod al fruntașilor meglenoromâni, care, simțindu-se amenințați, au plecat în România. La apropierea, armatei grecești, de ținutul Megleniei, aceștia au fugit, pentru a nu fi executați, așa cum s-a întâmplat cu Vani Kima din Liumnița, Duce Dude și Nicu Gheorghe din Liumnița, Traiu Ciupa și fiul său Dimitri din Cupa, Steriu Beca, Foti Vana, Nicola Mangiuchi și alți păstori din Livezi, Petcu Chehaia și Avram Jara, executați prin spânzurare de către antații greci. Bosca Pupea din Oșani a fost omorât în bătai, iar Tanas Stoiu Terzi a fost bătut și împușcat în mijlocul satului¹¹.

Iată cum înfățișa Theodor Capidan atmosfera de după războaiele balcanice: „Avangarda armatelor grecești, care se alcătuiă numai din antați (comitagii), trebuia, în primul rând, să-și răzbune în contra căpeteniilor românești, care se arătaseră ostili cauzei grecești. Unii dintre românii vizați și-au părăsit căminurile, venind în Țară. Însă cei mai mulți au rămas acasă, și ei trebuiau să sufere toate cruzimile unei armate care se grăbise să se instaleze în comunele românești din Meglen numai ca să se răzbune. Acum românii din acest nenorocit ținut nu mai erau urmăriți pe ascuns în codru, ci împușcați în mijlocul satului, la vederea tuturor”¹².

În 1913 avea loc împărțirea ținutului Meglen între statul grec și Regatul Sârbo-Croato-Sloven. Din acest moment s-a produs o ruptură între cele două comunități despărțite prin graniță. Așa cum semnalează și Petar Atanasov, dialectul

¹¹ Th. Capidan, 1925, p. 14.

¹² *Ibidem*.

meglenoromân a primit două influențe deosebite, datorate limbii grecești și celei macedonene.

În timpul Primului Război Mondial, comunele Liumnița, Cupa, Oșani, Lugunța, Birislav și Nânta au fost prinse în linia frontului bulgăresc, fiind expuse astfel tunurilor. O parte însemnată a populației a fost deportată în interiorul Bulgariei, iar o alta a fost risipită în zona Salonicului de către administrația greacă. După război mulți s-au întors acasă, dar, cu averea risipită, era imposibilă supraviețuirea. La terminarea războiului greco-turc, nântenii au fost forțați să plece (1923), iar în anii 1925–1938, un număr însemnat al meglenoromânilor din Grecia au venit în Cadrilater.

8. EMIGRAREA NÂNTENILOR ÎN TURCIA

Emigrarea nântenilor (meglenoromânilor musulmani) a avut loc după războiul greco-turc, în anul 1923. Datorită religiei musulmane, au fost considerați turci și forțați să emigreze. Probabil, datorită termenului scurt în care s-a produs această dislocare a nântenilor, ca și greutatea de răspuns a autorităților de la București, aceștia s-au îndreptat spre Turcia, parteneră, în schimbul de populație, cu Grecia. „Nântenii, conștienți de naționalitatea lor, mai mult decât comunitatea religioasă ce-i lega de turci, au cerut, prin consulat, să fie colonizați în România, dar, neprimind un răspuns favorabil, s-au hotărât pentru Turcia”, relatează A. Hâciu¹³, din cele ce aflase de la C. Noe. Urmașii lor sunt găsiți astăzi în zona Edirne, în localitățile următoare, cu indicarea aproximativă a numărului de familii: Edirne (100), Kırklareti (100), Babaeski (70), Lüleburgaz (80), Uzunköprü (100), Corlu (100), Malkara (50), Balli (10), Gözsüzköy (50), Kalamış (50), Hoşköy (20), Mürefte (5), Şarköy (80)¹⁴.

9. MIGRAREA MACEDOROMÂNILOR/MEGLENOROMÂNILOR ÎN CADRILATER

Războaiele balcanice din anii 1912–1913, cărora intervenția României împotriva Bulgariei le pune capăt, s-au finalizat prin Pacea de la București (1913). Pentru rezolvarea conflictelor, care decurgeau din lăsarea în afara statelor naționale a mari contingent de populație a căror apartenență națională era revendicată de către acestea, a început a se aplica o politică de uniformizare etnică prin schimb de populație. Primul tratat s-a încheiat între Turcia și Bulgaria (29 septembrie 1913), prevăzându-se schimbul de populație din zona de graniță, pe o adâncime de 15 km, de o parte și de alta. Convenția de la Neuilly (27 noiembrie 1919) între Bulgaria și

¹³ A. Hâciu, *op. cit.*, p. 240, nota 5.

¹⁴ Th. Kahl, *Ethnizität und räumliche Verteilung der Aromunen in Südosteuropa*, Westfälische Wilhelms-Universität Münster, Institut für Geographie, 1999, p. 34, harta 10.

Grecia a dus la schimbul a 50 000 de greci și 70 000 de bulgari. În urma războiului dintre Grecia și Turcia, prin Convenția de la Lausanne (20 ianuarie 1923), se realiza cel mai însemnat schimb de populație, 50 000 de turci plecau în Turcia, în locul lor fiind primiți 1 200 000 de greci din Asia Mică. O mare parte a grecilor veniți au fost așezați în Macedonia și Tracia, mărinind astfel densitatea acestor zone locuite de o parte a aromânilor și meglenoromânilor. Într-o țară în plin dezastru economic, consecințele acestor masive deplasări de populație nu au întârziat să apară. Văzând loturile mari de populație de diferite naționalități, care-și încărcau avutul și plecau în patriile lor, școlile închise, bisericile dărâmate, nesiguranța de zi cu zi și dezastrul economic, s-a format și în rândul macedoromânilor un curent național favorabil colonizării în România (această idee se cristalizează între anii 1923–1925, iar principalele centre au fost Meglenia, Veria, Voden și Caterina), în fapt zone în care presiunea grecilor veniți din Asia a fost mai însemnată.

Dar iată cum ne înfățișează situația din Meglen un meglenoromân, Constantin Noe, care, de altfel, a avut un rol important în realizarea colonizării: „În această regiune mișcarea națională luase, pe vremea stăpânirii turcești, o așa de mare dezvoltare, încât partizanii culturii și bisericii grecești aproape dispăruseră. În acea vreme era însă lupta pe viață și pe moarte între statele balcanice, pentru convertirea la cultura lor a populațiilor creștine. Forurile grecești s-au înverșunat să câștige acest ținut. Românii megleniți au opus o rezistență din cele mai eroice. Au fost procese, temnițe, atacuri de bande, omoruri de o parte și de alta. Toate acestea făcuseră acestui ținut, în ochii grecilor, reputația unui cuib antigrecesc, stăpânit de dușmănie neînfrântă. Când, în fine, după războiul din 1913 și mai ales după victoria aliaților din 1918, autoritățile grecești au reluat administrarea acestui ținut, s-a pornit o prigoană fără milă și cruțare în contra românilor megleniți naționaliști. La această prigoană a pus vârf instalarea de coloniști în unele din satele meglenite. În timp ce se plămădeau aceste stări, românii din Macedonia vedeau cum fiecare neam de acolo se îndreaptă spre țara lui: bulgarii spre Bulgaria, turcii spre Turcia și așa mai departe. Astfel s-a trezit între ei, ca o supremă cale de mântuire, ideea de a emigra și ei în țara lor, în România”¹⁵.

S-au dus tratative îndelungate, în anii 1923–1925, cu autoritățile de la București, pentru a se primi aprobarea și garanția de sprijin a statului român în privința colonizării în Cadrilater.

La 30 noiembrie 1924, s-a desfășurat în Veria un mare congres, cu peste 400 de delegați, în chestiunea emigrării. Reprezentanții macedoromânilor din România, la solicitarea comunităților din Grecia, au mărit presiunea asupra autorităților, în vederea luării unei decizii favorabile colonizării. La 3 ianuarie 1925 se forma comitetul de inițiativă privind emigrarea macedoromânilor. Iată procesul verbal de constituire¹⁶:

¹⁵ C. Noe, *Colonizarea Cadrilaterului*, în revista „Sociologie românească”, 1938, nr. 4–6, anul III (aprilie–iunie), ISR, București, p. 125.

¹⁶ *Ibidem*, p. 131.

PROCES VERBAL Nr. 1

Astăzi, 3 ianuarie 1925, subsemnații C. Noe, V. Muși, Dumitru Babuș, P. Marcu, Stere Hagigogu, N. Balamaci, T. Hagigogu și Dionisie Dumitru, sesizați fiind de scrisorile și adresele venite de la frații noștri din regiunile Meglenia, Veria, Vodena, care cer cu insistență să intervenim pe lângă guvernul român pentru a li se asigura imigrarea în țară, fiind nevoiți, altfel, a se expatria în alte țări, luând cunoștință de această stare de lucruri, ne constituim într-un Comitet de inițiativă cu scopul de a face demersurile necesare pentru realizarea doleanțelor acestor frați.

Ca atare hotărâm a alcătui un memoriu spre a-l prezenta guvernului român, luând contact cu d-nii Prim-ministru, Ministrul de Domenii, Ministrul de Finanțe și de Externe, precum și cu toți șefii partidelor de opoziție, pentru asigurarea unor loturi în țară, a despăgubirilor pentru avutul ce emigranții vor lăsa în urma lor, înlesnirea călătoriei emigranților, finanțarea colonizării prin credite ieftine și cu termen lung pentru plata loturilor și achiziția inventarului necesar.

Comitetul va putea coopta orice persoană care ar fi socotită că poate ajuta scopului propus.

(ss) Const. Noe, Vasile Muși, P. Marcu, D. Babuș, N.A. Balamaci, Stere Hagigogu, T. Hagigogu, Dumitru Dionisie.

La o lună de la constituirea Comitetului, a venit la București o delegație cu reprezentanți din patru mari regiuni din Grecia: regiunea Meglenia i-a avut ca delegați pe Iancu Cepi (pentru comuna aromânească Livezi), C. Noe și Hr. Iuffu (com. Lundzini, Oșani, Cupa); regiunea Veria era reprezentată de Stere Hagigogu; regiunea Vodena avea o delegație din patru comune, compusă din George Celea, George Cușa, Dumitru Cușa, Tacu Celea (com. Gramaticova), Nicu Zdru (com. Căndrova), Gheorghe Popescu (com. Paticina), Dumitru Cațara și M. Bajdechi (com. Vodena); regiunea Caterina era reprezentată de George Colimitra și Nicolae Puiu (com. Caterina), Stere Buciumană și Mihali Guli (com. Kitros).

Comitetul de inițiativă se completa cu reprezentanții studențimii macedoromâne, N. Parizor și N. Ionescu, precum și cu doi reprezentanți ai Societății Meglenia, Hr. Iuffu și D. Kehaia.

S-a realizat un memoriu către primul ministru, prin care se arăta situația dificilă din Grecia și folosul pe care societatea românească urma să-l aibă în urma afluxului de macedoromâni în țară. Pentru regiunea Meglenia se cerea permisiunea imigrării a 371 de familii (Livezi – 150 familii, Cupa – 60, Lundzini – 66, Oșani – 95).

Prima decizie luată în vederea colonizării a fost a ministrului agriculturii, Al. Constantinescu:

DECIZIUNEA Nr. 6217

Noi, Ministru Secretar de Stat la Departamentul Agriculturii și Domeniilor,

Având în vedere necesitatea de a se centraliza și coordona lucrările privitoare la verificarea titlurilor, expropriere și colonizare în Dobrogea-Nouă.

Decidem:

Art. 1. *Se înființează, pe lângă Casa Centrală a Împroprietăririi, un birou special, care va ține la curent toate lucrările de verificare a titlurilor, expropriere și colonizare în Dobrogea-Nouă.*

Cu conducerea acestui birou se însărcinează d-l Inspector C. Zamfirescu.

Art. 2. *În județele Durostor și Caliacra se înființează câte o comisiune compusă din Inspectorul serviciilor agricole al circumscripției, Prefectul județului, Consilierul Agricol și Administratorul Financiar. Această comisiune va cerceta și indica terenurile ce urmează a fi rezervate pentru coloniștii Macedo-Români, luând înțelegere în acest scop cu delegații coloniștilor.*

Art. 3. *D-l Director General al Casei Centrale a Împroprietăririi este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a dispozițiilor acestei decizii.*

*(ss) Al. Constantinescu*¹⁷.

În urma Jurnalului nr. 1698 din 13 iunie 1925, privitor la colonizări, s-a stabilit ca pentru fiecare colonist să se acorde un lot de 10 h în interiorul județului și 15 h în zonele de graniță, în cele două județe, Durostor și Caliacra, din Cadrilater. Colonizarea urma să se realizeze atât cu macedoromâni, cât și cu regăteni, în procente egale.

Societatea „Meglenia” a luat inițiativa să-l trimită în Grecia pe Demetru Kehaia, șef de serviciu la căile ferate, ca delegat în privința organizării imigrării. Acesta pleca la 12 iulie 1925 din București, la 14 iulie prezentându-se la Consulul General al României din Salonic. Tratatările cu guvernul grec au durat două luni.

În România se afla deja un grup de meglenoromâni, refugiați din perioada războaielor balcanice (1912). Mulți dintre ei erau veterani ai războiului balcanic, fiind voluntari în campania din 1913, decorați cu Virtutea Militară cu spade. Familiile acestora s-au așezat în comuna Cocina, în anul 1925. Cei mai mulți erau originari din Liumnița și Oșani.

Colonizarea a început a se realiza odată cu luna octombrie 1925. Vaporul „Iași” a adus primul contingent de macedoromâni (200 familii). Aceștia au debarcat la Constanța în ziua de Sf. Dumitru, 26 octombrie 1925. Alte grupe de coloniști începuseră să sosească cu trenul, 70 de familii din localitatea Pleasa (Albania), colonizate în satul Susurluc. Astfel, sfârșitul anului 1925 reprezenta pentru macedoromâni un început în chestiunea colonizării în „Patria Mamă”.

În anul 1926, la 5 martie, soseau numeroși meglenoromâni din comunele Lundzini, Birsilav și aromâni grămoșteni din Livezi, iar la 15 aprilie veneau 160 familii din Cupa, Oșani și Liumnița. Urmează succesiv alte transporturi de aromâni și meglenoromâni. Meglenoromânii, în mare parte, au venit în anii 1925–1926, fiind așezați în satele din județul Durostor: Cocina (35 familii din Liumnița și Oșani), Cazimir (27 familii din Cupa), Capaclia (70 familii din Lundzini și

¹⁷ *Ibidem*, p. 132.

Birislav), Bazarghian și Aidodu (114 familii din Oșani), Strebărna (40 familii din Liumnița), Vischioi (30 familii din Liumnița), Cadichioi (35 familii din Liumnița), Haschioi (40 familii din Liumnița), Sarsanlar (40 familii din Liumnița), Doimușlar. Avem deci, în anul 1926, în cele zece sate, aproximativ 431 familii de meglenoromâni (socotind în medie 5 persoane/familie, rezultă 2 155 persoane). Numărul lor, până în anul 1938 s-a mărit probabil cu încă 3–400 de persoane, prin întregiri de familii, astfel că nu putem vorbi decât de aproximativ 2 500 de meglenoromâni veniți prin colonizare. Se observă faptul că aceste sate erau plasate în interiorul județului, spre Dunăre, fiind ferite de conflictele provocate de comitagiții din zona de graniță.

Nu suntem de acord cu părerea cercetătorului german Thede Kahl, conform căruia migrarea în Cadrilater a meglenoromânilor a fost, în primul rând, motivată economic. Cităm: „Emigrarea în România era înainte de toate motivată economic, iar cea din Turcia s-a făcut în mod forțat, în cadrul schimbului de populație dintre Grecia și Turcia”¹⁸. Exodul, părăsirea definitivă a unui teritoriu, de către o populație sedentară (de agricultori), în cazul meglenoromânilor, îmbracă valențe diferite (economice, culturale, naționale ș.a.) în vremuri pașnice, sau în vremuri de război sau asuprire etnică. În cazul colonizării în Cadrilater a aromânilor și meglenoromânilor, motivația avută în vedere de statul român, ca și de liderii macedoromâni (meglenoromâni, în această speță), a fost în primul rând națională. Din punctul nostru de vedere, conform documentelor epocii, este falsă ideea de a atribui un scop mercantil mișcării naționale macedoromâne de colonizare din perioada 1925–1933.

10. STRĂMUTAREA ÎN DOBROGEA DE NORD (COM. CERNA, JUD. TULCEA) ÎN ANUL 1940

În urma Tratatului de la Craiova (7 septembrie 1940), prin care se ceda Cadrilaterul, s-a realizat, la cererea autorităților române, schimbul de populație între Bulgaria și România. Tratatul prevedea schimbul între „resortisanți români de origine etnică română și resortisanți români de origine etnică bulgară”. Nu se știe care a fost logica unor astfel de hotărâri, având în vedere faptul că existau deja, în țară, numeroși refugiați din Basarabia și nordul Bucovinei, precum și din Ardealul cedat prin Dictatul de la Viena. Ipoteza mea ar fi că autoritățile ar fi dorit o protecție a nordului Dobrogei în fața pretențiilor exagerate bulgărești, care agitau ideea ocupării și a acestui teritoriu. Prin plecarea celor 60 000 de bulgari și aducerea celor 120 000 de români, s-a urmărit probabil domolirea pretențiilor bulgărești, prin dispariția acestei populații de pe teritoriul Dobrogei de Nord și întărirea statalității românești pe teritoriul rămas în urma amputărilor teritoriale.

¹⁸ Th. Kahl, *Istoria aromânilor*, București, Editura Tritonic, 2006, p. 187.

Dar, cu acest procedeu de schimb de populație, s-a pierdut orice speranță de revenire a Cadrilaterului la România, la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial.

După o perioadă de trei luni, în care au locuit în sate din jud. Ialomița, meglenoromânii au fost colonizați compact în com. Cerna, jud. Tulcea, în urma părăsirii acestei localități de către populația bulgărească. În această comună au venit inițial 270 familii de meglenoromâni și 158 familii de aromâni. În anii 1940–1948 aromânii au plecat în alte comune din Dobrogea, precum și în alte zone ale țării, în căutarea unui trai economic mai bun. Câteva familii de meglenoromâni au ajuns în Banat, în jud. Timiș, comunele Variaș și Biled, precum și în com. Bulgăruș (din informațiile lui Mihai Liveanu). Aceste familii au fost deportate de autoritățile comuniste în Bărăgan, în anul 1951, datorită unui conflict la granița iugoslavă, precum și a rezistenței față de colectivizarea agricolă.

În Cerna, meglenoromânii s-au grupat în funcție de comunele din Grecia de unde proveneau: familiile de băștinași, care erau deja grupate în estul comunei (în principal bulgari și români); în sud-est liumnicanii (din com. Liumnița); în nord lundzineții (com. Lundzini); în centru, nord și nord-est ușineții (com. Oșani); în est cupineții (din com. Cupa).

11. SITUAȚIA ACTUALĂ A MEGLENOROMÂNILOR. NUMĂR ȘI RĂSPÂNDIRE GEOGRAFICĂ

În Grecia, meglenoromânii se află în localitățile lor de baștină: Liumnița, Cupa, Oșani, Birislav, Lundzini, Târnareca. Locuiesc și în comuna Nânta, dar provin din comunele înconjurătoare după golirea acestora în urma plecării megleniților musulmani. Ei locuiesc și în orașele principale din Grecia: Aridea, Axiupolis, Salonic, Vodenă, Atena. De asemenea, locuiesc într-o seamă de localități din Republica Macedonia, în marile orașe și în comunele de graniță Huma, Gevgelija și Bogoradica. După războiul civil din Grecia, 1946–1949, „când unele dintre comunele meglenoromâne au fost incendiate, o bună parte din populația meglenoromână a luat drumul exilului, stabilindu-se în aproape toate fostele țări socialiste europene și în fosta Uniune Sovietică. În ultimele trei–patru decenii, mulți dintre acești refugiați meglenoromâni, din dorința de a se apropia cât mai mult de locul natal, s-au stabilit în R. Macedonia, iar unii în Grecia”¹⁹.

Numărul meglenoromânilor credem că nu poate depăși astăzi cifra de 9 000–10 000 de persoane. În România trăiesc aproximativ 820 familii de meglenoromâni, dintre care aproximativ 230 familii mixte²⁰. Viitorul lingvistic și cultural merge spre asimilare și aculturație. Probabil, în două generații, maximum 50 de ani, din dialectul meglenoromân va rămâne doar istorie. Numărul mic și răspândirea pe o

¹⁹ Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, București, Editura Academiei Române, 2002, p. 7.

²⁰ Virgil Coman, *Meglenoromânii: i-am regăsit într-un periplu din 1996*, în „Curierul Gintă Latină”, 1999, an XI, nr. 3, Iași, p. 3.

vastă arie, în teritoriul mai multor state, vor face ca acest dialect să dispară. Politici culturale la inițiativa statului român în parteneriat cu celelalte state balcanice, dublate de o susținere europeană pentru supraviețuirea acestui dialect, ar putea însă produce un interes în folosirea și preservarea dialectului.

În România, meglenoromânii reprezintă o comunitate cultural-lingvistică românească, cu specific sud-dunărean, ei fiind colonizați în Cadrilater ca români, la cererea lor, făcând parte din comunitățile românești de peste hotare. Păstrând proporțiile, în ceea ce privește istoria și etnologia caracteristice fiecărei comunități, putem să asemănăm cazul lor cu cel al sașilor din Ardeal, plecați în Germania, sau al evreilor din întreaga lume, plecați în Israel.

Situația este deosebit de confuză și delicată astăzi pentru meglenoromânii din R. Macedonia și Grecia, așa cum rezultă din interviul profesorului Petar Atanasov cu deputatul european Vlad Cubreacov. *„Care credeți că ar fi prioritățile momentului pentru salvarea, conservarea și dezvoltarea acestui dialect istoric al limbii române? Să nu fie prea târziu.* Eu mă tem că ar putea fi prea târziu. Singura posibilitate ar fi dacă s-ar prelua experiența pe care am avut-o în timpul Imperiului Otoman. Un grai se păstrează prin școală. Dacă s-ar preda în școli limba română literară, așa cum era pe vremea otomanilor, ar fi o soluție. Există și alte voci care consideră astfel. Părerea mea este că, dacă s-ar deschide școli cu predare în limba română, meglenoromânii s-ar deștepta și nu s-ar mai rușina să spună că sunt meglenoromâni. Eu, de exemplu, înainte de a-mi începe studiile la facultate, aveam un sentiment de inferioritate, pentru că noi, meglenoromânii, eram disprețuiți. În orașelul Ghevghelia, unde am locuit, ascundeam faptul că suntem vlași. Mai târziu, după ce am învățat limba română literară, în timpul unei specializări în România, mi s-a trezit sentimentul de mândrie națională, sentimentul că nu suntem chiar așa, aruncați pe pământul ăsta, ci facem parte dintr-o națiune mai mare. Aceasta conștiință poate fi redobândită numai prin școală. *Credeți că ar putea apărea în sânul comunității meglenoromâne inițiative de salvare a graiului și de redeșteptare a conștiinței naționale? Sau ne-am putea gândi la o solidaritate cu o altă comunitate românească, din țările balcanice, mai largă, cea aromână, în scopul perpetuării identității românești?* Din păcate, toate inițiativele mele de până acum, de creare a unei școli românești, au eșuat, ideea nu a fost acceptată. Aveți dreptate, noi nu putem face o școală separată pentru meglenoromâni și o altă școală pentru aromâni. Trebuie să lucrăm împreună, pentru că și ei și noi suntem români. Sunt unii care vor să deschidă școli cu predare doar în dialectul aromân. Nu văd cum s-ar putea integra meglenoromânii în aromână. Există astăzi și forțe influente de peste hotare, care doresc separarea aromânilor din trunchiul comun românesc. Sigur că orice idiom poate deveni o limbă, dar pentru asta trebuie întrunite mai multe condiții: un teritoriu pe care se poate dezvolta limba respectivă, un învățământ de toate nivelurile în această limbă și instrumente administrative de apărare a acestei limbi. Să fiu înțeles corect. Eu sunt la fel de îngrijorat de situația dialectului aromân ca și de cea a dialectului meu meglenoromân. Nu trebuie să se

înțeleagă că aş fi împotriva ca aromânii să se cultive în propriul lor dialect, nicidecum. Departe de mine un asemenea gând. Sunt însă conștient că o asemenea izolare ar însemna o lovitură de grație aplicată atât lor, cât și nouă. Una e când ți se oferă posibilitatea să te cultivi într-o limbă literară, în care sunt traduse marile opere ale lumii, în care există o bogată terminologie științifică și care îți permite să înțelegi și fenomenele lingvistice particulare din graiul sau dialectul tău, și cu totul altceva e când vrei să te limitezi la acest grai sau dialect. *Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a adoptat o Rezoluție (nr. 1333/1997) și o Recomandare „cu privire la limba și cultura aromână”.* După decenii de tăcere, *Rezoluția 1333 a APCE este primul document care recunoaște existența românității balcanice și pune problema oferirii unor drepturi reale românilor din cele patru țări din peninsula în care locuiesc aromânii. Unele – prea puține – dintre cerințele acestor documente europene au fost îndeplinite și doar parțial, în Macedonia sau Albania, nu și în Grecia sau Bulgaria. Credeți că merită să încercăm să internaționalizăm chestiunea meglenoromânilor printr-o abordare la nivel european?* Sunt de acord, dar vreau să precizez un lucru. Dacă ne vom limita la dialect, la formele folclorice, nu vom reuși nimic. E valabil și pentru aromâni, dintre care mulți mi-au fost studenți. Graiul aromân s-a diversificat după fiecare țară în care locuiesc aromânii și cei din Grecia, de exemplu, nu pot renunța la cuvintele grecești, cei din Albania la cuvintele albaneze, ceea ce face imposibilă crearea unei norme literare unice aromâne, diferită de norma literară daco-română”²¹.

Trebuie să mai spunem faptul că, în programul de guvernare al alianței PSD-PC și PDL, există prognoza că statul român va determina recunoașterea ca români a tuturor celor care fac parte din comunitățile istorice și au un etnonim românesc. Un lucru greu de realizat, dar intenția trebuie semnalată.

²¹ Petar Atanasov, *Tot ce am realizat datorez limbii române*, interviu luat de Vlad Cubreacov, „Romanian Global News”, 15 august 2008.

IDENTITATEA ROMÂNEASCĂ ÎN CONTEXTUL MODERNITĂȚII TENDENȚIALE

CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ*

ABSTRACT

THE ROMANIAN IDENTITY IN THE CONTEXT OF TREND-SETTING MODERNITY

This work deals with national identity, a very important national dimension in the context of European integration. The first part of this article comprises a review of ideas on identity in order to point out, on the one hand, the variety of views on national identity, and, on the other, the significance of this indisputable problem for the theoreticians and actors of the European construction.

The last two parts of this work propose an approach to Romanian identity. The Romanian identity is investigated from the point of view of the national character. National character determines, via individual behavior, a certain individuality of a national group, and reflects the personality of a nation. It is precisely these distinctive features that make up Romanian identity. We are dealing with the relationship between Romanian identity and the modern development of Romanian society. We try to support with arguments the idea that Romanian identity cannot be understood in a different way than as a process deriving from the historical and cultural evolution of Romanians, from a certain type of modernity, i.e. a trend-setting modernity.

Keywords: identity, Romanian identity, national character, European identity, trend-setting modernity.

Identitatea națională este un subiect cu impact în analizele asupra națiunii, naționalismului, etnicului și etnicității, fiindcă studiul comunităților naționale include în mod necondiționat cunoașterea dimensiunilor de diferențiere a unui grup național de alt grup național. Chestiunea identității a căpătat noi semnificații odată cu amplificarea raporturilor Uniunii Europene cu statele componente. În același fel se conturează și identitatea românilor, element fundamental în cercetarea europenizării societății românești, a proceselor de integrare a României în structurile UE. Aderarea la UE presupune indubitabil regândirea multor aspecte ale naționalului, iar identitatea națională este una esențială. Mai multe întrebări se pun

* Address correspondence to professor Constantin Schifirneț: Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București, e-mail: cschifirnet@yahoo.com.

după lărgirea UE, iată doar câteva dintre ele: care este conținutul identității naționale? În ce constă identitatea europeană? Care sunt raporturile dintre cele două identități? Există deja un larg evantai de viziuni teoretice explicative asupra proceselor de integrare europeană.

Prima parte a lucrării cuprinde o sinteză a ideilor despre identitate, pentru a remarca, pe de o parte, varietatea ideilor privind identitatea națională, iar pe de altă parte, pentru a desprinde o problematică indiscutabilă a teoreticienilor și actorilor construcției europene.

În ultimele două părți, lucrarea propune o abordare a identității românești, prin explicații privind evoluția modernă a românilor. Discutăm despre identitate națională și modernitate; ambii termeni au devenit, în timp, echivoci, din cauza supraîncărcării lor cu variate semnificații. Încercăm să argumentăm ideea că identitatea românească nu poate fi înțeleasă decât ca un proces derivat din evoluția istorică și spirituală a românilor, dintr-un anumit tip de modernitate, anume modernitatea tendențială.

1. CONCEPTUL DE IDENTITATE

Identitatea este un concept analitic, ambiguu, cu multe sensuri contradictorii. Ea este fluidă, constant renegociată¹. Studiul identității se regăsește într-o varietate de modele teoretice, dar, semnificative pentru tema discutată aici, sunt esențialismul și constructivismul. Prima perspectivă trimite la teoriile care susțin ideea despre o identitate statică, regăsită în același grad la toți membrii unui grup. Există o omogenitate a grupului, conferită de identitatea acestuia. Identitatea colectivă este un dat esențial pentru toți indivizii.

Perspectiva constructivistă argumentează identitatea edificată contextual. Aceasta poate fi procesuală sau inventată. Accentul cade nu pe esențe, ci pe actorul social.

Ne oprim la două viziuni sociologice, cea lui Manuel Castells și cea lui Peter Dahlgren, relevante în studiul identității. Manuel Castells scrie că modul în care grupurile sociale definesc propria lor identitate modelează instituțiile societății: „fiecare tip de proces de construire a identității conduce la un rezultat specific în constituirea societății”. Volumul al doilea al masivei sale lucrări *The Information Age: Economy, Society and Culture* poartă titlul *The Power of Identity*. Sociologul spaniol analizează importanța identităților culturale, religioase și naționale, ca sursă de înțelegere pentru oameni, și implicațiile acestor identități în mișcările sociale. Manuel Castells consideră că identitatea este procesul construirii unui sens, pornind de la un atribut cultural sau de la un ansamblu coerent de attribute culturale. Același individ sau același actor colectiv poate să aibă mai multe identități. Care sunt relațiile identității cu rolurile sociale? Identitatea nu poate fi confundată cu

¹ Frederick Cooper Brubaker, *Beyond Identity*, în „Theory and Society”, 2000, 29. 1, p. 2.

rolurile sau sistemele de roluri. Identitățile sunt surse de sens pentru actorii sociali, mai puternice decât rolurile. Sociologic, toate identitățile sunt construite².

Cercetările asupra identității se referă predominant la realități din lumea occidentală, caracteristice modernității târzii, bazată pe un proiect reflexiv. În acest context, decurge procesul neîntrerupt de modelare și remodelare continuă a identității, ca răspuns la forțele sociale pluraliste, la curente culturale și contextele personale. Identitatea are sensuri multiple, fiindcă în lumea de astăzi noi operăm într-o pluralitate de lumi sau realități diferite, scrie Peter Dahlgren³. Identitatea este studiată ca indice al nivelului de democratizare a unei societăți, în care indivizii sunt poziționați în diverse circumstanțe, ea servește la crearea de seturi diferite de cunoaștere, asumții, reguli, roluri și moduri de discurs. Pentru indivizi, în condiția lor de cetățeni, identitățile devin elemente cruciale ale vieții democratice.

Peter Dahlgren vorbește de identități civice duale⁴. Delimitarea lui Chantal Mouffe, între loialitate și aderare, îi sugerează sociologului suedez discuția despre identitatea civică generalizată și identitatea civică specializată. Prima se referă la angajarea în respectarea normelor și idealurilor democratice. A doua exprimă afirmarea unui conflict rezultat din interesele individuale sau de grup. Între ele există o tensiune, întrucât identitatea civică specializată are întotdeauna tendința să devină atât de puternică, încât să diminueze din influența exercitată de identitatea civică generalizată. În acest fel, preocuparea pentru interesele particulare îi determină pe indivizi să nu respecte normele. O profundă și funcțională cultură civică este posibilă, numai în măsura în care cetățenii se identifică mai intens cu sistemul democratic decât cu interesele lor specifice.

2. IDENTITATEA NAȚIONALĂ

Una din cele mai puternice identități, atât la nivel individual cât și la nivel de grup sau comunitate, rămâne identitatea națională. Datele prin care se identifică membrii unei comunități naționale cu națiunea definesc un ansamblu de similarități de interese, credințe sau norme de viață, împărtășite de toate persoanele care aparțin aceluși grup. Identitatea poate deveni stereotip în discursul cotidian, cu toate că identitatea națională prezintă dificultăți de conceptualizare⁵.

² Manuel Castells, *Le pouvoir de l'identité (The Power of Identity)*, traduit de l'anglais par Paul Chemla, Paris, Fayard, 1999, p. 17.

³ Peter Dahlgren, *Civic Identity and Net Activism: the Frame of Radical Democracy*, în: L. Dahlberg and E. Siapera, eds. (2007) *Radical Democracy and the Internet*. London: Palgrave MacMillan, http://www.ceu.hu/polsci/brownbag_papers/0607/PeterDahlgren.doc. accesat la 25 noiembrie 2008.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Simona Ștefănescu, Anca Velicu, *Național și/sau european? reprezentări sociale ale identității în societatea românească actuală*, București, Editura Expert, 2006, p. 16–17.

Chestiunea identității personale și colective este fundamentală în orice încercare de înțelegere a dinamicii naționalismului. Pentru Anthony D. Smith, naționalismul, ca ideologie și mișcare, trebuie să fie asociat cu identitatea națională, realitate multidimensională, alcătuită din limbă, sentimente și o simbolică specifică. Sociologul englez delimitează între modelul occidental și modelul nonoccidental de națiune. Componentele modelului occidental de națiune sunt teritoriul istoric, comunitatea legal-politică, egalitatea legal-politică a membrilor, precum și o cultură civică și o ideologie comune. Dată fiind influența Occidentului în lumea modernă, componentele națiunilor apusene au rămas elemente vitale, chiar și în forme alterate, în cadrul concepțiilor despre identitatea națională din majoritatea țărilor nonoccidentale⁶.

Având ca punct de pornire teoria grupurilor, o serie de studii concep calitatea de membru al unei națiuni prin sentimentul apartenenței și nu prin identitate. Recunoașterea de către alții a apartenenței la un grup este o condiție pentru delimitarea granițelor dintre intern și extern, *noi* și *ei*, granițe care definesc spațiul de afirmare a sentimentului naționalist. Cunoașterea identității naționale se referă mai mult la elucidarea și dezbateră conceptului de națiune, a limitelor sale, decât la descrierea identității ca atare. Identitatea națională este o categorie analitică, folosită de către teoreticienii naționalismului, fără a se acorda o suficientă atenție dezbaterii modului în care identitățile sunt modelate și reproduse în timp și spațiu, de acte sociale și culturale, cum este, de pildă, memoria colectivă⁷.

Identitatea națională exprimă atitudini, mentalități și comportamente colective rezultate din apartenența indivizilor la un stat național. Doctrinile moderniste și postmoderniste pun în discuție oportunitatea statului național, pornind de la premisa integrării colectivităților naționale în structuri supranaționale, cum este, de pildă, Uniunea Europeană. Dacă, pentru statele naționale cu o îndelungată istorie, identitatea națională este indiscutabilă, statele naționale apărute după al Doilea Război Mondial se confruntă cu adversități privind propria lor identitate națională. Un exemplu sugestiv îl oferă Israelul, supus contestării, mai ales din partea unor intelectuali din Europa Occidentală, inclusiv evrei (printre aceștia, de notorietate fiind filosoful George Steiner), care nu-i recunosc dreptul de a exista ca stat, invocând argumentul deprecierii ideii de stat național în epoca actuală. Adepții ideii statalității argumentează că Israelul este un stat în formare, care nu și-a definit încă nici granițele și nici identitatea statală. Identitatea evreiască nu este deplină decât dacă ea se afirmă în cadrele unui stat propriu evreilor, iar lipsa acestuia ar conduce la o defazare în raport cu Europa: „Europenizarea actuală a statelor europene a venit după sute de ani de așezare statală națională. Cred că nici nu ar fi posibilă comunitatea europeană așa cum este concepută acum, dacă nu ar exista o foarte clară delimitare națională și statală. Iar acest proiect european nu cred că tinde spre

⁶ Anthony D. Smith, *National Identity*, London, Penguin Books, 1991, p. 11.

⁷ Duncan S. A. Bell, *Mythscapes: Memory, Mythology, and National Identity*, în „British Journal of Sociology”, 2003, March, 54 Issue, No. 1, p. 64.

devalorizarea ideii de națiune sau de identitate culturală națională, ci doar la o redefinire politică a ideii de independență națională”⁸. Se acceptă, așadar, modelul european de constituire și evoluție al statului național, care ar trebui să fie urmat întocmai de grupurile naționale noneuropene.

Identitatea națională revine ca o problemă de maximă relevanță în țări integrate de decenii în toate structurile din Uniunea Europeană, fiind regândită ca proces fundamental al societății actuale europenizate. Ne oprim la Olanda, țară fondatoare a Uniunii Europene, vădit interesată de reinventarea propriei identități naționale. Intelectualii, împreună cu oficialitățile statului, caută să dea un nou conținut identității naționale. Specialiștii discută despre necesitatea de a reimagina comunitatea națională olandeză, iar elitele și-au pus întrebarea: „cine suntem?”, în contextul impactului cu globalizarea, încercând formularea de răspunsuri la întrebările despre identitatea națională. În fiecare proiect politic sau instituțional și-a găsit locul o viziune națională asupra soluțiilor la problemele colective olandeze. Identitatea olandeză cunoaște o erodare, și degradarea ei ar trebui oprită. Deși puternic europenizate și implicate direct în politicile comunitare, elitele politice olandeze sunt angajate într-un proiect național de susținere a identității olandeze, însă principala responsabilitate în a conserva și perpetua identitatea rămâne în seama statului. Există o conștiință națională, temei al identității olandeze, dar aceasta nu înseamnă că statul național a devenit o instituție atotputernică în Olanda⁹. Identitățile naționale vor fi redefinite printr-un proces complex de renegociere a locului culturilor naționale în cadrul identității globale¹⁰. Etnicitatea și globalizarea nu se exclud, dimpotrivă, sunt procese complementare ale lumii contemporane¹¹.

Să amintim că o întrebare similară, „cine suntem?”, a pus-o Samuel Huntington, într-o lucrare privind identitatea națională a americanilor: „Toate societățile se confruntă cu amenințări recurente la adresa existenței lor, care le pot nimici. Cu toate acestea, unele societăți sunt capabile să-și amâne sfârșitul, oprind și schimbând sensul proceselor de declin, înnoindu-și vitalitatea și identitatea. Cred că America poate face acest lucru și că americanii ar trebui să-și asume din nou cultura anglo-protestantă, tradițiile și valorile, care, timp de trei secole și jumătate, au fost îmbrățișate de americani, indiferent de rasă, etnie și religie, și care au constituit izvorul libertății, unității, puterii, prosperității și ascendentului lor moral ca forță a binelui în lume”¹².

⁸ Leon Volovici, *Israel și Europa de Est. O relație spirituală dificilă*, în „Journal for the Study of Religions and Ideologies”, 2008, Winter, 7, 21, p. 146.

⁹ Frank J. Lechner, *Redefining National Identity. Dutch Evidence on Global Patterns*, în „International Journal of Comparative Sociology”, 2007, vol. 48(4) p. 356.

¹⁰ *Ibidem*, p. 357.

¹¹ Gheorghiță Geană, *Ethnicity and Globalization. Outline of a Complementarist Conceptualisation*, în „Social Anthropology”, 1997, June, Volume 5, Part 2, p. 207.

¹² Samuel P. Huntington, *Cine suntem? Provocările la adresa identității naționale americane*, traducere Nicolae Năstase, București, Editura Antet, 2005, p. 8.

Un alt exemplu îl constituie Polonia, țară a cărei istorie este asemănătoare în unele privințe cu aceea a României, întâi prin rolul Rusiei în evoluția ei modernă și, în al doilea rând, prin aderarea recentă la UE. Rusia a avut un rol central în formarea identității poloneze moderne, explicabil prin funcțiile ei multiple în mecanismele discursive inventate pentru compensarea blocării relațiilor Poloniei cu Occidentul. Identitatea națională poloneză modernă este datorată moștenirii unei națiuni lipsite de stat timp de peste un veac (între anii 1795–1918, polonezii nu au trăit în propriul stat). Din această cauză ea a fost puternic legată de identitatea religioasă, în special cea catolică, și bazată pe un foarte puternic etos de victimizare, cu accent pe presiunile externe și pe calitățile morale ale unei națiuni în suferință, iar invocarea Rusiei joacă un rol în justificarea acestei viziuni¹³.

În fine, menționăm Grecia, țară a cărei identitate națională a fost mereu pusă în discuție și, prin urmare, criza identității constituie problema centrală a societății grecești și principala axă în jurul căreia s-a dezvoltat istoria ei modernă¹⁴.

Deși a fost afirmată acum mai bine de un secol, concepția lui C. Rădulescu-Motru despre identitatea națională își dovedește actualitatea atât prin propriul concept – politicianismul, care explică procese din țări intrate mai târziu pe calea modernizării¹⁵, cât și prin aplicarea postulatului logic al identității, în studiul societății. Acest postulat ilustrează sensul identic al noțiunilor, care ar trebui să se regăsească în deprinderile care înlocuiesc vechile credințe religioase și practicile instinctive, cu încrederea în dialog și raționament. Identitatea popoarelor apusene rezultă din controlul conștiinței asupra raporturilor sociale, reglementate anterior de obiceiuri, tradiții și superstiții. În Occident acționează „o cooperatiune socială bazată pe o identitate de deprinderi sufletești: viața politică și morală, activitatea științifică și creațiile artistice urmează un fir de continuitate. Sentimentul responsabilității este înrădăcinat în sufletul fiecărui cetățean. Cetățeanul deliberază asupra afacerilor de stat, deoarece acolo deliberarea este posibilă și rodnică”¹⁶. Filosoful discută despre identitatea de deprinderi și nu despre identitatea de termeni. În societatea românească, identitatea de deprinderi este falsificată prin politicianism, iar respectarea valorilor societății moderne rămâne la latitudinea fiecărui individ, ceea ce ar fi o trăsătură a identității naționale românești.

Rezumând, putem spune că identitatea națională se definește prin trăsăturile proprii, am spune unice, ale unei națiuni, cum ar fi limba, cultura, religia, dar și prin respectarea obiceiurilor, tradițiilor, cutumelor specifice comunității naționale.

¹³ Tomasz Zarycki, *Uses of Russia: The Role of Russia in the Modern Polish National Identity*, în „East European Politics and Societies”, 2004, November, 1, Volume 18, No. 4, p. 624.

¹⁴ Artemis Yagou, *Metamorphoses of Formalism: National Identity as a Recurrent Theme of Design in Greece*, în „Journal of Design History”, 2007, Summer, Vol. 20, No. 2, p. 145.

¹⁵ Vezi Constantin Schifirneț, *C. Rădulescu-Motru. Viața și faptele sale*, vol. I, București, Editura Albatros, 2003, p. 365.

¹⁶ C. Rădulescu-Motru, *Cultura română și politicianismul*, București, Editura Socec, 1904, p. 128.

3. IDENTITATEA EUROPEANĂ

S-a spus că Europa este astăzi o piață pentru identități concurente¹⁷. Deși în modernitatea târzie sunt comune identități sociale hibride, iar oamenii se identifică ei înșiși cu nivelurile locale, naționale, europene și globale ale societății, mulți actori sociali din statele naționale ale Europei sunt angajați în „vânzarea de povești”, care ținesc la promovarea unei identități specifice.

Dacă, odată cu nașterea națiunii moderne, în multe state europene, în secolul XIX, identitatea națională a exprimat existența lor obiectivă și esența a ceea ce au făcut popoarele pentru a fi recunoscute, integrarea europeană are ca efect resuscitarea sentimentului de identitate națională și edificarea culturii unice, protejată împotriva influenței străine.

Construcția structurilor europene implică aceeași conduită din partea tuturor membrilor Uniunii Europene, prin atitudini și practici specifice. Întrebarea pusă de cercetători este dacă identitatea reprezintă o condiție necesară, pentru afirmarea atașamentului față de valorile europene. Se afirmă teza că transferul de loialitate către Uniunea Europeană este posibil, fără a conferi cuiva o identitate națională. Socializarea în cadrul identității europene are loc nu prin procese transnaționale sau prin expunerea la instituțiile europene, ci la nivelurile naționale, prin care europenitatea este gradual încrustată în identitățile naționale¹⁸.

Întrucât sensurile proceselor naționale și colective sunt cruciale în înțelegerea europeanizării identităților naționale, aceasta va conduce la niveluri inegale și variate, prin care identitatea europeană poate fi imprimată în identitățile colective. Compatibilitatea între identitatea europeană și identitățile naționale variază de la țară la țară, după modul în care tradițiile constituționale rezonază cu integrarea europeană la diferite niveluri. Statele federale cu tradiții constituționale schimbă, mai ușor decât statele unitare și centralizate, sensurile lor colective, pentru a include Europa și orientările către supranaționalism.

Studierea chestiunii atașamentului european pune în relief trei direcții, prin care oamenii dau sens Europei: cultural-națională, cultural-transnațională și funcțional-utilitariană. Sensul cultural-național reflectă Europa prin indici specifici statului național, cum este izomorfismul între teritoriu și identitate. Calea cultural-transnațională prezintă Europa ca model normativ și prototip de globalizare, ca societate mai mult socială și mai puțin liberală, ca apărătoare a umanitarismului și a păcii internaționale. Accepția funcțional-utilitariană percepe Europa ca spațiu care ar putea ajuta individul sau colectivitatea în sporirea bunăstării, un spațiu postnațional, dincolo de izomorfismul dintre teritoriu și identitate¹⁹.

¹⁷ Anne Lise Kjær and Lene Palsbro, *National Identity and Law in the Context of European Integration: the Case of Denmark*, în „Discourse Society”, 2008, Vol 19 (5), p. 600.

¹⁸ Thomas Risse, *Neofunctionalism, European Identity, and the Puzzles of European Integration*, în „Journal of European Public Policy 12”, 2005, April, 2, p. 305.

¹⁹ Marco Antonsich, *European attachment and meanings of Europe. A qualitative study in the EU-15*, în „Political Geography 27”, 2008, p. 691.

Referindu-se la identitatea europeană, Manuel Castells afirmă că aceasta derivă din practici culturale și sociale împărtășite de europeni. Nu știm cum va fi această identitate europeană, dar pot fi create posibilitățile materiale pentru nașterea ei. Sunt deja mecanisme care acționează în spațiul Uniunii Europene. Acestea ar fi educația, internetul, politica lingvistică paneuropeană, politica media paneuropeană, mobilitatea geografică și o piață europeană a muncii, multietnicitatea și multiculturalismul, rețelele de organizații de afaceri, de asociații culturale²⁰.

Un aspect asociat cu tema noastră este dimensiunea culturală, pe care unii autori o văd ca intrinsecă identității europene. O cercetare asupra identității confirmă ipoteza că atașamentul față de identitățile naționale este bazat pe elemente culturale, pentru subiecții investigați din Marea Britanie, Spania, Polonia, Italia, Grecia, Austria, Germania, Cehia și Ungaria²¹. Elementele culturale nu sunt absente din noțiunea de identitate europeană și sunt menționate printre primii cinci itemi importanți. Deși atașamentul față de națiune este mai puternic decât atașamentul față de Europa, totuși identitățile europene nu ar fi mai slabe decât cele naționale din cauza lipsei suportului cultural.

Alte direcții teoretice neagă semnificația culturii în procesul integrării europene. Identitatea europeană are nevoie să fie construită și înțeleasă ca un concept politic și nu ca o realitate culturală sau ca o moștenire care ar trebui să fie descoperită și reformulată prin tradițiile istorice ale Europei. UE se percepe ea însăși ca o democrație liberală, participativă și socială, iar insistența asupra oricărei forme de identitate culturală dincolo de cultura politică a democrației, ar pune Comunitatea Europeană în contradicție cu identitatea ei constituțională și ar submina propriile norme ale legitimității ei²². Este nevoie de o dezbatere despre fundamentele culturale ale culturii politice a democrației, dar nu există un consens pentru ideea că UE solicită o identitate culturală împărtășită de toți cetățenii. Acesta este unul din motivele pentru care, în proiectul de Constituție a UE din 2004, nu a fost inclus un capitol despre tradițiile creștine ale Europei.

Din istoria constituirii statelor naționale se știe că identitatea politică are nevoie de două elemente esențiale: conștiința cetățenilor de a aparține aceleiași structuri politice, care are puterea să ia decizii pentru viața lor, și identificarea acestor cetățeni cu un proiect politic comun. Identitatea europeană este o categorie politică și nu o categorie culturală. Ceea ce lipsește UE în prezent este un nivel

²⁰ Manuel Castells, *The construction of european identity*. Statement prepared for the European Presidency of the European Union http://www.chet.org.za/download/4008/CASTELLS_2004_European_Identity.pdf, accesat la 25 noiembrie 2008.

²¹ Antonia M. Ruiz Jiménez, Jarosław Józef Górniak, Ankica Koscic, Paszkal Kiss, Maren Kandulla, *European and National Identities in EU's Old and New Member States: Ethnic, Civic, Instrumental and Symbolic Components*, European Integration online Papers (EIoP), 2004, Vol. 8, N° 11; <http://eiop.or.at/eiop/texte/2004-011a.htm>, accesat la 25 noiembrie 2008.

²² Thomas Meyer, "European Identity" 2006, http://www.uni-graz.at/en/bibwww/bibwww_summerschools, accesat la 11 decembrie 2008.

suficient de identificare a cetățenilor ei cu UE, privită ca un sistem de organizare căruia îi aparțin și ai cărei membri sunt.

Alte studii neagă importanța legitimității în funcționarea Uniunii Europene. Această idee ridică problema identității colective în contextul unor structuri complexe, cum este Uniunea Europeană. S-a spus deja că identitatea europeană nu este o precondiție funcțională a legitimității administrării democratice în UE. Problema identității europene nu poate fi rezolvată printr-o identificare numerică. Se cuvine a face diferența între identificarea numerică și identitatea calitativă²³. Este posibil ca persoanele care împărtășesc caracteristici identificabile în timp și spațiu să nu se perceapă ca membri ai unui grup sau ca ele, în pofida unor dimensiuni istorice, geografice, etnice și religioase, să se considere ele însele ca parte a unei comunități. Chestiunea este în ce mod europenii înșiși se percep ca europeni. Cetățenii europeni sunt conștienți de existența unui spațiu economic și legal european, care modelează modul lor de viață, dar aceasta nu înseamnă că ei sunt întodeauna de acord cu viziunea europeană. Identitatea europeană redusă nu poate fi un motiv de frânare a democrației în spațiul european, dimpotrivă, instituțiile Uniunii Europene trebuie să fie funcționale, conform normelor democrației. Identitatea europeană se naște din experiențele pozitive și din situațiile critice ale conviețurii europenilor. Ea derivă întâi din identitățile colective și, prin urmare, nu poate fi creată artificial. Omul european nu este un artefact, o consecință a unei identități construite. Cetățeanul obișnuit vorbește rar de identitatea colectivă, dar descoperă aspecte etice relevante ale unor probleme din agenda politică a UE, cum sunt: politica constituțională, politica redistribuirii sociale, securitatea și apărarea, imigrația, securitatea internă, politicile privind biotehnologia, teme la care nu s-a găsit încă un răspuns.

Se afirmă că identitatea națională și identitatea europeană nu sunt în raport de adversitate. Identitatea europeană nu înlocuiește identitatea națională și este construită pe o altă bază decât identitatea națională. Nu există o competiție între cele două identități. Spre deosebire de identitatea națională, cea europeană este construită ca expresie a patriotismului constituțional și a libertăților și drepturilor individuale²⁴.

Se știe puțin despre relația cauzală dintre integrarea europeană și identitatea europeană. Identitățile europene și naționale pot merge împreună și renunțarea la loialitatea față de națiune nu este cerută imperativ de demosul european, însă ar fi important de cunoscut acele contexte sociale și politice, în care identitățile europeană și națională ar putea să intre în conflict. Cu toate acestea, UE reprezintă o comunitate naturală de destin pentru elitele din Europa. Identificarea cu Europa și

²³ Cathleen Kantner, *Collective Identity as Shared Ethical Self-Understanding The Case of the Emerging European Identity*, în „European Journal of Social Theory”, 2006, 9(4), p. 507.

²⁴ Radu Cinpoes, *From National Identity to European Identity*, în „Journal of Identity and Migration Studies”, 2008, Volume 2, number 1, p. 12–13.

atașamentul față de Europa au crescut în ultimii ani, în timp ce loialitatea exclusivă pentru statul-națiune a scăzut. Europa este înțeleasă ca o comunitate civică²⁵.

Această concluzie nu este împărtășită de o bună parte a cercetătorilor, care constată că în Europa nu există o solidaritate în forma unei identități europene. Lipsește ceea ce Habermas numește „conștiința cosmopolită”²⁶. Cetățenii europeni continuă să rămână foarte atașați de țara lor, este concluzia clară, rezultată din datele Eurobarometrului 62 al Comisiei Europene din 2004. 92% dintre repondenți sunt atașați de propria lor țară, 88% de propria lor regiune, 87% de propriul lor oraș și 67% de Europa. 86% dintre persoanele intervievate în 2004 au afirmat că sunt mândre de națiunea lor, în timp ce 68% sunt mândre că sunt europene²⁷. În anul 2004, 47% dintre cetățenii Uniunii Europene se percepeau drept cetățeni ai propriei țări și ai Europei, în timp ce 42% se considerau cetățeni numai ai propriei țări²⁸. O pondere destul de ridicată – 42% dintre repondenți – cred că aderarea la Uniunea Europeană a avut consecința pierderii identității și culturii naționale.

Într-o cercetare asupra tinerilor din orașele europene, s-a ajuns la concluzia că între identitatea națională și cea europeană nu există o deosebire semnificativă. În timp ce, pentru subiecții din Manchester și Viena, identitatea națională este mai puternică decât identitatea europeană, pentru tinerii din Edinburgh și Bilbao, nici națiunea, nici Europa nu sunt surse de identitate. De reținut că aceste ultime două orașe fac parte din regiuni ce aspiră la o independență față de statele în care sunt integrate²⁹.

Deși a existat și există un curent destul de puternic, care insistă pe importanța unui stat european, niciun stat nu aderă la acest proiect. Deocamdată s-a rămas la ideea unei structuri care să ofere cadrul asocierii din ce în ce mai strânse între popoarele Europei și nicidecum la ideea acceptării unei puteri ce ar excede statul național. Sentimentul național este foarte puternic în toate țările europene, cu deosebire în statele fondatoare ale UE – Franța și Germania. De aceea este repudiată orice încercare de a diminua capacitatea statului național de a acționa autonom. Chestiunea esențială rămâne armonizarea noii construcții europene, cu interesele și aspirațiile concrete ale fiecărei națiuni.

Românii se văd pe ei înșiși mai degrabă ca membri ai statului național, decât drept cetățeni europeni. O cercetare asupra identității în orașul Sibiu, în anul 2007,

²⁵ Thomas Risse, *European Institutions and Identity Change: What Have We Learned?* în: Richard Herrmann, Marilyn Brewer, and Thomas Risse (eds.), *Identities in Europe and the Institutions of the European Union*, 2004, London: Rowman & Littlefield, p. 269.

²⁶ Cf. Adam Chalmers, *Refiguring the European Union's Historical Dimension*, în „European Journal of Political Theory”, 2006, Vol. 5, No. 4, p. 438.

²⁷ *Eurobarometer 62*. Brussels: European Commission DG Press and Communication (2005), p. 101.

²⁸ *Eurobarometer 62*. Brussels: European Commission DG Press and Communication (2005), p. 94.

²⁹ Daniel Fuss, *The Meaning of Nationality and European Identity among Youths from Different Nations. Paper Presented at the ECPR Joint Sessions of Workshops*, Edinburgh, 2003, p. 13.

când urbea ardeleană a fost capitala europeană a culturii, confirmă teza că românii se identifică înainte de toate ca români. Doar 4% dintre respondenți au afirmat că au o identitate europeană, față de 33,6%, care se identifică cu nivelul național, 27,7% cu nivelul regional, 24,1% cu nivelul identităților locale. Românii nu pot încă percepe o identitate europeană, stabilită ca urmare a integrării în UE, care ar limita suveranitatea statului național³⁰.

În studiul identității europene nu putem trece peste modul în care indivizii își reprezintă noua comunitate, cea europeană, la care ei se raportează și își exprimă atașamentul. Dar receptarea valorilor europene la nivel individual ține, indiscutabil, de funcționalitatea spațiului public european, care să susțină o dezbatere permanentă și vie asupra noii identități³¹.

Identitatea europeană nu se poate constitui spontan, sau ca urmare a unei voințe instituționale sau de grup. Ea este, ca orice alt tip de identitate, un proces desfășurat, într-un timp mai mult sau puțin îndelungat, de către colectivități umane și sociale concrete.

4. IDENTITATEA ROMÂNEASCĂ

Nu avem încă un studiu comparativ al identității românești cu cea a altor națiuni. Un scurt istoric al unora dintre viziunile românești despre identitatea românească ne arată un *trend* al reducerii identității la sufletul românesc³². Analiza etnicului românesc nu a beneficiat decât sporadic de instrumente de investigație concretă, fie psihologice, fie sociologice. Identitatea românească este concepută ca fiind rezultată din specificul național, termen destul de ambiguu, însă folosit ca modalitate de analiză. Fiecare gânditor a propus câte o formulă de descriere a realității etnice autohtone: „specific național” (G. Ibrăileanu), „spiritualitate românească” (Mircea Vulcănescu), „spirit românesc” (Nae Ionescu), „românismul” (C. Rădulescu-Motru), „spațiu mioritic” (L. Blaga), „fenomenul românesc” (M. Ralea), „ortodoxie” (N. Crainic), „suflet românesc” (C. Noica), „echilibrul românesc” (D. Stăniloae) etc.

Se degajă o idee călăuzitoare a tuturor scrierilor despre specificul românesc, pe câteva planuri bine delimitate. În plan *religios* – ortodoxia este elementul de conservare a culturii și spiritualității noastre; *lingvistic* – limba este liantul identității noastre etnice. Este poate singura dimensiune a românității nepusă la

³⁰ Dragoș Dragoman, *National identity and Europeanization in post-communist Romania. The Meaning of Citizenship in Sibiu: European Capital of Culture 2007*, în „Communist and Post-Communist Studies”, 2008, 41, p. 74.

³¹ Constantin Schifirneț, *Spațiu public național, spațiu public european*, în „Sociologie românească”, 2007, volumul V, nr. 4, p. 39.

³² Constantin Schifirneț, *Geneza modernă a ideii naționale: Psihologie etnică și identitate românească*, București, Editura Albatros, 2001.

îndoială, dacă nu luăm în seamă alegațiile unora despre limitele circulației internaționale a scrierilor în limba română; *cultural* – românii au o bogată cultură populară, temei al constituirii națiunii noastre; *economic* – România este o țară eminentemente agrară și pastorală, care se adaptează cu greu la industrialism și la munca de tip capitalist; *psihologic* – românul este tolerant, ospitalier, sceptic, zeflemist, fatalist, cu tendință spre inactivitate, emite opinii relative, este adaptabil; *geopolitic* – cultura română ar fi o sinteză între Orient și Occident, iar teritoriul românilor a fost poarta creștinătății, dar și o insulă de latinitate într-un spațiu dominat de slavi.

Punctul nodal al întregii dispute stă în limitarea identității naționale la tradiție. Definitiv pentru națiunea română nu este doar tradiția, ci, în aceeași măsură, și modernitatea, fiindcă, orice s-ar spune, schimbarea modernă, în cadrele naționale, este intrinsecă poporului român.

Identitatea românească își are rădăcina în profilul psihologic al românilor. În realitate, spune Rădulescu-Motru, principala trăsătură a poporului român este gregarismul, o stare impusă de împrejurări și de tradiții. Toate calitățile românului s-ar fi născut din gregarismul său, ele manifestându-se numai în grup: „suntem poporul cel mai susceptibil când este să ne rostim în grup și ca grup”. Această caracteristică fundamentală a spiritului românesc a fost necesară în trecut: „Fără acest gregarism nu s-ar fi putut menține unitatea limbii și a bisericii. Gregarismul a oprit diferențierea personalităților și, cu aceasta, a culturii, dar, în schimb, el ne-a păstrat întregimea neamului și a slabei culturi românești cât era”³³.

Din perspectiva viitorului, gregarismul, continuat ca atare, ne poate fi fatal. Societatea modernă impune individualitatea, conștiința efortului și sacrificiului personal. Ideea aceasta o dezvoltă Rădulescu-Motru într-o lucrare de referință: *Vocația, factor hotărâtor în cultura popoarelor* (1932), în care afirmă fără echivoc: „Unul este sufletul poporului românesc în manifestările sale curat psihologice și altul este sufletul poporului românesc în realizarea vocației sale. Vocația românilor începe acolo unde sfârșește psihologia românilor”. În constatarea că românii încă nu și-au conștientizat vocația, Rădulescu-Motru crede a găsi explicația pentru nedeșăvârșirea procesului de europenizare a românilor.

Dumitru Drăghicescu a definit identitatea națională prin studiul particularităților istorice și spirituale ale poporului român, prin defectele și calitățile sale. În timp ce Rădulescu-Motru atrage atenția asupra unor direcții ale identității naționale contemporane, Drăghicescu propune o explicație ce derivă din evoluția istorică și din poziția geopolitică a românilor.

Identitatea națională nu poate fi decât „ecoul a patru veacuri de viață istorică pasivă”³⁴ sub influența orientalismului, cu deosebire a celui turc: „atmosfera

³³ C. Rădulescu-Motru, *Psihologia poporului român*, antologie de Constantin Schifirneț, București, Editura Albatros, 1999, p. 10.

³⁴ D. Drăghicescu, *Din psihologia poporului român – Introducere*, studiu introductiv de Virgil Constantinescu-Galiceni, ed. îngrijită și note de Elisabeta Simion, București, Editura Albatros, 1995, p. 348.

morală a Orientului ne învălui, ne copleși și ne izolă de lumea Occidentului, cu care eram deopotrivă de învecinați”³⁵, iar efectele sunt asociate „cu tradiționala noastră nepăsare, cu credința în fatalitate, în soartă, în noroc, cu desăvârșita lipsă de încredere în noi înșine”³⁶.

O viziune nouă asupra identității românești sugerează M. Ralea. El continuă teza lui Rădulescu-Motru despre identitatea în actualitatea societății românești, dar se alătură lui D. Drăghicescu, în punerea în pagină a unor defecte ale etnicului românesc. Caracteristica sufletului nostru național este adaptabilitatea, o structură sufletească intermediară între aptitudinea creatoare a occidentalului și resemnarea pasivă a orientalului, iar această trăsătură generează calitățile, dar și defectele românilor: „Căci adaptabilitatea e o sabie cu două tăișuri. Ea poate însemna evoluție, inteligență, finețe, suplețe, progres, după cum poate însemna lașitate, duplicitate, șiretenie, superficialitate”³⁷. Mai mult, pentru el, specificul românesc, deci identitatea, este un proiect și nicidecum un rezultat al unei evoluții istorice particulare, cum susține: „Definiția fenomenului românesc specific nu stă la noi în trecut. N-o putem găsi pe calea tradiționalismului. Suntem cu toții de acord că n-am trăit încă momentul național culminant, că trecutul nostru e impur și înstrăinat și că așteptăm realizarea noastră sufletească integrală de la viitor. Românismul, adică ceea ce e particular, unic românesc, nu e făcut, nu e încheiat încă, ci, cu o formulă bergsoniană, e pe cale de a se face. E încă în acea devenire care se dibuiește, se caută pe sine”³⁸.

Să amintim că Ralea nu investește în specificul național prea multe virtuți, fiindcă evoluția spre modernitate nu ar veni dinspre localismul autohton, ci din europenizare: „Recunoaștem specificul național ca un fenomen. Dar nu putem face din cultivarea și exaltarea particularităților naționale un scop în sine. Interdependența contemporană va ajunge, desigur, să atenueze stigmatele locale. Regrupări continentale, sub o formă sau alta, vor urma. Europenismul e, pentru noi, un ferment de civilizare. Prin el s-a realizat tot ce avem”³⁹. Așadar, pentru Ralea, identitatea românească se datorează stigmatei locale. O nouă identitate națională este pe cale de a se constitui, ca urmare a apropierei românilor de spiritul european.

Ideile gânditorilor amintiți au durabilitate în spațiul public românesc actual, regăsindu-se în aproape toate dezbaterile actuale, și demonstrează că, în orice caz, identitatea românească derivă din mai multe manifestări ale activității românilor. Întâi, ea își trage originea dintr-un trecut, deci ea se înscrie într-o continuitate istorică și generațională. Românii de astăzi sunt identici, în anumite trăsături etnice și spirituale, cu românii dintotdeauna, evident, în raport cu propriile lor criterii

³⁵ *Ibidem*, p. 259.

³⁶ *Ibidem*, p. 363.

³⁷ M. Ralea, *Fenomenul românesc*, ediție de Constantin Schifirneț, București, Editura Albatros, 1997, p. 90.

³⁸ *Ibidem*, p. 151.

³⁹ *Ibidem*, p. 227.

axiologice. În al doilea rând, identitatea românească se afirmă prin conștiința colectivă a românilor. Orice națiune dispune de reprezentări și mentaluri colective, pe baza cărora se distinge de alte grupuri naționale. Nu mai puțin relevante sunt memoria colectivă și memoria istorică. Miturile românești fac parte din propria noastră identitate.

În aceeași măsură, identitatea românească este expresia caracterului național. Acesta este ansamblul însușirilor fundamentale psihice-morale ale unei națiuni, regăsite constant în conduita, concepțiile și acțiunile membrilor săi, încât ei sunt ușor de identificat, din modul lor de a fi ca grup național. Caracterul național conferă, prin comportamentele indivizilor, o anumită individualitate și reflectă personalitatea unei națiuni. Tocmai aceste trăsături distinctive constituie identitatea unei națiuni. Caracterul național a rezultat din trăsăturile afirmate în acțiunea de conservare a propriei identități în contextele provocărilor permanente ale istoriei. Caracterul național derivă din conștiința și comportamentul unei comunități naționale față de particularitățile istorice, economice, istorice, climatice, etnologice ale dezvoltării și vieții unei națiuni. Organismul național este o entitate cu specific, însușiri și particularități care îl diferențiază într-un mod indiscutabil de alte entități naționale. Caracterul național este moștenit și, deopotrivă, dobândit, ceea ce oferă identității naționale o stabilitate⁴⁰.

Calitățile, ca și defectele asociate românilor, sunt determinate de caracterul național românesc și împreună atribuie un sens concret identității românești. Caracterul național cunoaște, la fel ca identitatea românească, o evoluție istorică și culturală, fără însă a ajunge la modificări radicale. Un român din secolul XXI nu este total diferit de românul din secolul XIX, în ceea ce privește exprimarea unor trăsături ale caracterului național românesc. În același fel, identitatea românească se afirmă ca o constantă a caracterului național românesc. Este limpede că identitatea românească reprezintă, în realitate, suma calităților și defectelor reale sau imaginare ale românilor. Trăsăturile care alcătuiesc identitatea românească aparțin unei entități naționale ai căror membri au aceeași descendență, limbă, cultură, religie, precum și conștiința colectivă a apartenenței la această entitate.

Am putea spune că una din dimensiunile identității românești o reprezintă continua schimbare și tranziție a societății românești. Aceasta este o cauză, dar și un efect al identității noastre. Identitatea românească s-a afirmat în evoluția istorică a românilor. După cum am afirmat în alt loc, românii au fost obligați să reacționeze permanent la tendințele de cucerire sau de distrugere a propriului etnic. Dezvoltarea societății românești a cunoscut balansul între apărarea ființei naționale și înscrierea în norme ale evoluției specifice fiecărei etape istorice⁴¹. Discursul identitar și prima identificare de sine a colectivității autohtone le întâlnim

⁴⁰ Constantin Schifirneț, *Caracterul național*, „Psihologia”, 1995, v. 5, nr. 3, mai–iunie, p. 17.

⁴¹ Constantin Schifirneț, *Spațiu public național, spațiu public european*, „Sociologie românească”, 2007, volumul V, nr. 4, p. 34.

în *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*⁴². La rigoare, putem vorbi de o identitate românească după constituirea statului național unitar din 1859, moment al clădirii identității prin toate mijloacele și de către toate componentele societății.

Un aspect relevant pentru identitatea românească este dat de imaginea românilor asupra lor înșiși și imaginea altor grupuri naționale despre români. Românii se pot evalua predominant prin calități sau prin simboluri, tradiții și obiceiuri, la care aderă spontan și firesc. Este normal ca românii să se caracterizeze ca fiind muncitori, ospitalieri, toleranți, capabili, adaptabili, optimiști, cu umor, creativi, comunicativi etc. Primele trei calități autoatribuite de către români sunt ospitalitatea, hărnicia și omenia⁴³.

În schimb, alte grupuri naționale pot să accentueze identitatea românească, mai ales prin reliefarea defectelor, cât și a unor simboluri cărora românii nu le acordă o semnificație aparte. L-aș aminti pe Dracula, ca element simbolic reprezentativ, invocat de străini pentru identitatea națională. La fel, poate fi menționată tendința de a vorbi despre români doar prin preferințele lor culinare. Din necunoaștere sau din alte cauze, identitatea românească este redusă la o dimensiune neimportantă pentru români. Se naște astfel un conflict între conținutul complex al identității românești, conferit de români și sensul, de regulă simplificat, acordat de alte grupuri naționale.

Înainte de a ne pune problema dacă astăzi românii trăiesc sau nu o criză identitară, trebuie să știm ce sens dăm identității naționale, care nu este, după cum am constatat mai sus, doar o construcție sociologică sau teoretică, ci un concept, care exprimă conduite, atitudini și mentalități întâlnite la grupuri mari de români. Dacă abordăm identitatea națională cu privire nu doar la tradiții, obiceiuri și ritualuri străvechi, nu mai putem vorbi astăzi de o identitate precum cea din secolul XIX sau din secolul precedent.

În analizele despre identitatea românească se vorbește prea puțin de noua poziție a țării, de stat al UE. Astăzi, când vorbim despre identitatea națională, trebuie să ne referim obligatoriu la contextul în care ea se afirmă, desigur și la realitățile postcomuniste, dar mai ales la noua calitate a României, cea de țară membră a Uniunii Europene. Uniunea Europeană presupune în sine o anume omogenitate și respectul pentru norme comune, de la Atlantic la Prut. Identitatea românească va cunoaște, în timp, modificări, în contextul în care românilor li s-a deschis un orizont extraordinar, după aderarea țării la Uniunea Europeană, prin șansa de a putea călători sau de a studia oriunde în spațiul Uniunii. Orice familie care are un membru al său plecat la muncă în străinătate are o altă imagine despre România și Europa și, cu siguranță, identitatea lor românească suferă influența

⁴² Constantin Aslam, *Palimpsestul identității românești. Reflecții asupra fundamentelor culturale ale filosofiei*, București, Editura Crater, 2000, p. 13.

⁴³ Septimiu Chelcea, *Personalitate și societate în tranziție. Studii de psihologie socială*, București, Societatea Știință & Tehnică S.A., 1995.

acestei modificări imagologice. Identitatea românească se afirmă într-un context nu doar al unei direcții proeuropene, dar și al unui euroscepticism, cauzat de dificultățile cu care se confruntă Uniunea Europeană în a da soluții la criza financiară, la chestiunea securității și a energiei și la alte probleme comune tuturor europenilor.

Dacă în perioada antebelică vorbim de o identitate națională rezultată dintr-un specific național conferit de o Românie predominant rurală, astăzi există mai multe identități, în funcție de România la care ne raportăm: România euronavetiștilor, România societății de consum și România profundă. Ce-i leagă pe cei care fac parte din aceste Români? Putem vorbi de o individualitate prin care oamenii încearcă să-și reafirme identitățile lor în contextul schimbărilor structurale din societatea actuală, care, iată, cuprinde nu doar numai categorii sociale sedentare, ci și un grup al migranților permanenți în alte spații, grup de o anvergură necunoscută în istoria noastră.

5. MODERNITATEA TENDENȚIALĂ

Toate aceste idei despre identitatea românească ne îndeamnă la întrebarea cu privire la cauzele existenței unei anumite conduite la români. Dacă această identitate este de acceptat, sau nu depinde de cadrul referențial adoptat. Prin raportare la modelul occidental, se profilează o anumită judecată despre identitatea românească, de regulă una depreciativă, mergând până la caricatură. Suportul acestei judecăți stă în decalajul care ar exista între modul de viață european și cel românesc.

Aceste caracteristici ale identității românești sugerează necesitatea unei alte viziuni despre modernitatea românească, diferită de cea europeană, occidentală. Găsim utilă pentru descrierea proceselor de modernizare românească noțiunea „modernitate tendențială”. Reiau, pentru argumentare, unele din aserțiunile despre modernitatea tendențială din alte studii⁴⁴.

Ideea de modernitate tendențială exprimă faptul că modernitatea influențează doar o anumită parte a societății, și de aceea ea este parțială și benefică doar unor grupuri, preocupate numai de condiția lor socială și economică, dar are efecte nesemnificative pentru restul societății. Modernizarea tendențială marchează schimbări numai în anumite straturi ale societății. Ea este susținută și promovată de acele grupuri, care sunt efectiv interesate în schimbarea socială ce aduce un profit real pentru ele.

⁴⁴ Constantin Schifirneț, *Formele fără fond, un brand românesc*, București, Editura Comunicare, 2007, p. 2005. Vezi studiile aceluiași: *From Romanian Indigenous Modernization to Europeanization*, în: A. Bârgăoanu, P. Dobrescu, A. Țăranu, (eds.). *Globalization and Policies of Development*, 2007, p. 133–138, *Mass-media și modernitatea tendențială în procesul tranziției de la societatea națională la Comunitatea europeană*, în „Revista română de comunicare și relații publice”, 2008, nr. 14, p. 149–160; *Tendentious Modernity and Innovation*, în: Alina Bârgăoanu, Remus Pricopie (eds.) *Education, Research and Innovation*, București, Ed. Comunicare. ro, 2008, p. 385–390.

De aproape 200 de ani, modernitatea a pătruns în societatea românească, dar ea nu a modificat profund toate componentele vieții sociale, motiv pentru care afirmăm că modernitatea se manifestă ca o tendință, nu organic, și astfel ea coexistă cu structurile sociale, cu formele instituționale vechi. Modernitatea tendențială răzbate greu și lent prin complicata rețea de structuri socio-instituționale din societatea românească tradițională și patriarhală, în primul rând din comunitățile rurale. Ea este o modernitate mozaică, nestructurată sub o formă dominantă clară.

Modernizarea țărilor occidentale a fost un proces istoric îndelungat, de construcție instituțională și de activitate în spațiul public, proces asumat de principalii actori ai societății. Modernitatea există în structurile sociale, culturale și instituționale de la baza societății. Aici majoritatea, exprimată de clasa de mijloc, a impulsionat dezvoltarea modernă, cu toate efectele ei, în toate sectoarele societății.

Modernitatea tendențială derivă din faptul că modernizarea nu a avut ca bază o societate civilă. Dacă în Occident revoluția economică în cursul Evului Mediu european târziu, după cum spune Habermas⁴⁵, a dus la apariția societății civile, element-cheie în susținerea libertăților sociale și individuale, în spațiul românesc a lipsit acest factor fundamental al modernității. Nu a existat un public alcătuit din indivizi care se folosesc de rațiunea lor pentru a-și apropria sfera publică aflată sub controlul autorităților și a o transforma într-o sferă în care se exercită critica împotriva puterii statului.

Identitatea românească aparține unui anumit spațiu, dominat de mentalitatea mic-burgheză, caracterizată printr-o balansare între idealism și teamă, între atitudini de bravadă și lașitate, între inițierea unor mari proiecte și autoimpunerea unor limite. Mentalitatea mic-burgheză nu și-a asumat nicio misiune revoluționară radicală. În planul raporturilor sociale, avem o dualitate comportamentală: burgheză prin comportament economic și cu o mentalitate mic-burgheză în atitudinile publice.

Mentalitatea burgheziei române nu era pe deplin modernă, cu o conștiință antreprenorială, ci avea comportamentul unei clase mic-burgheze. Ea dovedea o mare capacitate de adaptare, dar și versalitate, în funcție de reacțiile, atitudinile și interesele burgheziei europene. Versatilă în comportamentul ei politic și economic, burghezia a manifestat o constantă conștiință națională în urmărirea unor țeluri fundamentale naționale.

Modernizarea a oferit calea spre progres, dar și riscul pierderii identității. De-a lungul timpului, elitele românești și-au cheltuit aproape toate rezervele de energie în dovedirea continuității etnice și naționale, pentru afirmarea națiunii și statului național. Din perspectiva duratei lungi, statul național român nu a reușit să organicizeze întregul fond instituțional. Dincolo de eventualele limite sau

⁴⁵ Jürgen Habermas, *Sfera publică și transformarea ei structurală. Studiu asupra unei categorii a societății burgheze*, traducere și notă bibliografică de Janina Ianoși, București, Editura Comunicare. ro, 2005, p. 48.

insatisfacții față de statul român, nu se poate contesta un fapt indubitabil: datorită existenței acestui stat, cu o identitate indubitabilă, am fost acceptați în UE. Să ne imaginăm situația, care ar fi putut fi foarte ușor impusă de marile puteri, anume, de republică unională din cadrul URSS, și dificultățile ce ar fi decurs, din această poziție geopolitică, în aderarea la UE⁴⁶.

O întrebare ce se pune este dacă identitatea românească ar putea fi o cauză a insuficienței dezvoltări moderne, *recte* capitalistă. Dacă opunem spiritul protestant spiritului ortodox, intrinsec identității românești, am spune că acesta din urmă promovează o economie de subzistență, neglijând profitul. Etica ortodoxă este diferită de etica protestantă, prin accentul pus pe spiritul de comuniune, în dauna spiritului individual și personalizat. Mai mult, ortodoxia îndeamnă la mântuirea în viața de apoi. „Noi suntem ortodocși fiindcă suntem români și suntem români fiindcă suntem ortodocși” afirma sentențios Nae Ionescu⁴⁷, însă în contextul ecumenismului, tot mai apăsător afirmat astăzi de Biserica Ortodoxă Română, identitatea românească este egală cu ortodoxia, dar și cu alte culte.

Românii sunt încă modelați de propria lor istorie și lume socială, care continuă să perpetueze mentalități și conduite incompatibile cu tipul de cultură al modernității europene. Modernitatea tendențială exprimă destul de exact dualitatea gândirii și acțiunii indivizilor într-o societate nonoccidentală. Transformările instituționale moderne se pot realiza de sus în jos, dar modernizarea societății devine reală numai în măsura în care conduita și valorile moderne fac parte din modul de viață al fiecărui individ și grup social. Modernitatea tendențială se produce ca schimbare de sus în jos, deci de la minoritatea educată în spiritul modernității și orientată spre transformări moderne, către o majoritate indiferentă sau ostilă schimbării. Modernitatea tendențială exprimă diferența și tensiunea dintre două modele de civilizație, unul european, cel către care dorim să ne îndreptăm, și cel țărănesc, care s-a sublimat vreme de milenii în inconștientul nostru colectiv.

Prin conceptul de modernitate tendențială se explică procese sociale, conduite și atitudini specifice modernității românești, care nu țin numai de deformările produse de actorii sociali. Un aspect relevant, dar mai puțin studiat, are în vedere conceperea identității românești ca identitate țărănească, pornind de la realitatea socială, de necontestat, a preeminenței ruralului în societatea românească, prelungită până în zilele noastre. Factorul fundamental, cu influență directă asupra modernității noastre, îl constituie perpetuarea în timp a civilizației și culturii rurale de o splendidă rezistență la valorile moderne, în sens occidental, dar și față de modalitățile de modernizare, opuse spiritului comunitar al satului.

Modernizarea satului a fost și este o necesitate, fiindcă, neîndoielnic, el nu poate rămâne în afara spiritului timpului. Într-o societate nu toate componentele

⁴⁶ Constantin Schifirneț, *Spațiu public național, spațiu public european*, în „Sociologie românească”, 2007, volumul V., nr. 4, p. 34.

⁴⁷ Nae Ionescu, *Roza vânturilor*, București, Editura Roza Vânturilor, 1990, p. 205.

evoluează spre modernitate în același ritm. Unele grupuri sociale acceptă cu ușurință schimbarea, altele, dimpotrivă, o refuză⁴⁸. Într-adevăr modernitatea, în România, a fost adoptată rapid de grupuri sociale care au beneficiat de ea, în timp ce alte grupuri, îndeosebi din mediul rural, în special țăranii, deși au fost nevoite să se adapteze la noile direcții de dezvoltare capitalistă, au continuat modul de viață rural, au evitat o transformare radicală a comportamentului lor. Aceasta se explică, după cum scrie Vlad Georgescu, prin faptul că nu s-a acceptat modelul englez de capitalism, adică „exproprierea țăranilor și transformarea lor în proletari agricoli”⁴⁹.

Școala sociologică a lui D. Gusti a promovat modernizarea și europenizarea vieții rurale și, astfel, ea, „apreciind conservarea tradițiilor, tinde spre europenizare, prin depășirea disputei sterile între modernizatorii excesivi și tradiționaliștii îndârjiți”⁵⁰. Modernizarea satului a fost concepută ca un proces declanșat din interiorul satului, pe baza strategiilor stabilite de intelectuali, proces diferit de modernitatea organică, așa cum ființează ea în spațiul occidental. Școala lui Gusti a căutat resursele de dezvoltare modernă în mediul rural, dar acestea trebuie gestionate de actori sociali din afara satului. Orice forțare a evoluției naturale a societății, cu atât mai mult a satului, duce la falsificări inevitabile ale realității.

Structurile sociale autohtone, antebelice predominant agrare, nu au avut disponibilitate pentru proiectul de modernizare propus de elitele românești, pentru motivul că această modernizare a fost și este încă predominant instituțională, însă funcționalitatea ei se face conform unor norme și legi importate sau adaptate. Stilul și modul de viață, viziunile, atitudinile sătenilor dovedesc o anume modernitate, dar ei nu au renunțat definitiv la culoarea locală și, prin urmare, au refuzat să se adapteze standardelor unui model suprapus rădăcinilor adânci din propria cultură și civilizație. Constantele universale ale culturii au căpătat în cadrul național românesc soluții calchiate după alte *pattern-uri* decât cele tipice pentru o modernitate organică, *recte* occidentală.

Evoluția istorică și economică modernă a românilor este o consecință a ruralității societății românești. Deși nu mai este atât de autarhic cum era înainte de al Doilea Război Mondial, satul românesc funcționează încă în temeiul unor tradiții și obiceiuri, ca urmare a identificării puternice cu comunitatea. Modernitatea nu este în mod necesar opusă comunității specifice satului. Identitatea membrilor ei continuă să se manifeste într-un context social ce cuprinde și elemente de modernitate – antreprenoriat, infrastructură modernă, atitudini și valori moderne.

Modernitatea există și nu poate fi negată, întrucât societatea românească cunoaște astăzi efectele modernizării: urbanizarea, industrializarea, alfabetizarea, creșterea nivelului de educație, democratizarea relațiilor dintre oameni,

⁴⁸ G. Balandier, *Le détour. Pouvoir et modernité*, Paris, Fayard, 1985, p. 137.

⁴⁹ Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 143.

⁵⁰ Anton Golopenția. *Opere complete*. Vol. I. *Sociologie*, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 262.

flexibilitatea raporturilor dintre grupurile sociale, componente indiscutabile ale europenității noastre, însă valorile modernității nu sunt interiorizate de toate grupurile sociale.

Am spune că, din această cauză, avem modernitate, dar lipsește omul modern. Toate anomaliile, contradicțiile, discrepanțele apărute în procesul de modernizare sunt, de fapt, fenomene caracteristice noului *trend* de dezvoltare capitalistă, care a fost doar parțială și nu deplină, un capitalism tendențial sau parțial, lipsit de mecanismele economiei capitaliste, adică de performanță și rentabilitate.

Un aspect relevant rămâne modelarea caracterului și a identității la românii care lucrează în companii multinaționale. Prin privatizare, cele mai multe dintre întreprinderile românești au trecut în proprietatea unor companii străine și o bună parte a forței de muncă lucrează aici. Managementul acestor companii se axează pe norme stabilite în alte culturi. Românii trăiesc o anumită tensiune, deoarece conduita lor trebuie să fie conformă cu normele instituționale ale companiilor. Însăși conduita acestor organizații în România este un argument pentru ideea că identitatea românească este un efect al unui anumit tip de modernizare. În țările cu o societate modernă stabilizată și consolidată, marile companii internaționale se încadrează în regulile și normele moderne și, astfel, ele determină schimbări sociale reale, cu efecte concrete asupra tuturor categoriilor sociale și, în consecință, asupra întregii societăți, asigurând ordinea, echilibrul și stabilitatea socială. Aceleași companii au o altă conduită în spațiile nonoccidentale, fiindcă ele, de fapt, nu mai țin seama de normele modernității. Cu certitudine, ele introduc, în acele societăți, elemente ale modernității care susțin scopurile lor. În schimb, în România, mijloacele lor de acțiune sunt diferite, eludându-se, nu de puține ori, pentru obținerea unui profit cât mai rapid, principiile modernității: libera concurență, economia de piață reală, crearea bunăstării pentru toți, transparența, justiția și echitatea socială.

ÎN LOC DE CONCLUZII

Identitatea românească desemnează ceea ce românii au specific, ca popor distinct de alte comunități naționale, reflectă calea specifică în care ei își construiesc cultura și își organizează viața privată și viața publică, exprimă modul lor particular de a răspunde la constantele universale ale culturii: îmbrăcăminte, hrană, locuire, religie, joc, artă, comunicare, limbă. Identitatea românească derivă din participarea indivizilor la practicile culturale și activitățile proprii românilor, presupune atitudini pozitive față de membrii grupului național, atașament și mândrie națională, sentimente de protecție, determinate de apartenența la o națiune, loialitate față de membrii grupului național, revendicarea unei obârșii comune și împărtășirea acelorași tradiții și obiceiuri.

ELEMENTE PENTRU O METODOLOGIE A CERCETĂRII RURALE.
MONOGRAFIILE SOCIOLOGICE ȘI ATLASUL SOCIOLOGIC RURAL

VERONICA DUMITRAȘCU*

Motto: „Studiile sociologice ne învață să descoperim și să înțelegem adevărul istoric că satul este sanctuarul unde s-a refugiat și se păstrează manifestarea de viață a poporului românesc; că el este tiparul prezumtiv, sinteza neamului; că satul este încarnarea unei vieți românești într-un colț minuscul al umanității. Printr-o tenacitate panteistă, satul este păstrătorul raporturilor metafizice ale nației cu veșnicia. În adâncimea satului luminează încă taine nepătrunse și nebănuite, adevărurile pe care le răspândește formează cel mai nimerit simbol al științei națiunii, o știință nouă, care se bazează pe o enciclopedie a vieții”¹.

ABSTRACT

ELEMENTS FOR A OF RURAL RESEARCH METHODOLOGY.
SOCIOLOGICAL MONOGRAPHS AND THE RURAL SOCIOLOGICAL ATLAS

This article attempts to provide an “X-ray image” of rural life through the inventory of certain research methods and techniques used in the study of Romanian rural communities. Sociological monographs, including the sociological rural atlas, were the epitome of Gustian sociology. The investigation of rural life focusing on certain key aspects – economic, political, and religious – simultaneously, can provide a more comprehensive perspective on the Romanian village than would be possible by considering each of these elements on its own. Hence, the monograph brings unity to past and present realities. The dynamic character of sociology, on which the Sociological School of Bucharest focused, can be applied nowadays as well. The sociologist is called forth now more than ever in order to interfere with social life. In this case, the methodological tool, that is the monograph, is very useful. Through the Social Atlas, the problems of rural communities can be anticipated and diagnosed and, as such, certain serious problems which take place in a social dimension can be

* Address correspondence to Veronica Dumitrașcu: Institutul de Sociologie al Academiei Române, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711 București, România, e-mail: veronica.dumitrascu@gmail.com.

¹ D. Gusti, *Studiu introductiv*, p. 72, *apud: Traian Herseni în critica vremii*, vol. alcătuit de M. Diaconu, C. Constantinescu, I. Herseni, Pitești, Editura Universității din Pitești, 2007, p.19.

averted. Hence, the Social Atlas project is very useful for research on rural life, as the maps capture the progress of social change.

Keywords: social atlas, sociological monograph, regional and zonal research, territorial systematization, mental maps.

INTRODUCERE

Cercetările monografice ale Școlii de la București au fost inaugurate în 1925 de Seminarul de Sociologie al Universității din București, după ce au fost formulate, cu mult înainte, de profesorul Dimitrie Gusti (1910). Școala Sociologică de la București a inițiat seria monografiilor sociologice ca modalitate de cercetare a vieții sociale. Profesorul Gusti nota că „sociologia va fi monografică ori nu va fi”². Prin aceasta, preciza că cercetarea realității sociale trebuie să îmbrace un caracter interdisciplinar, menirea sociologului fiind aceea de a sonda viața socială prin cercetări de teren.

Monografiile de tip sociologic, inclusiv Atlasul sociologic rural, au constituit reperele sociologiei gustiene. Proiectarea monografiilor sociologice, prin alcătuirea echipelor interdisciplinare, reprezintă „o sinteză în timp și în spațiu a unui colț de țară”³, o vedere de ansamblu, prin care să se cuprindă într-un tot unitar realitățile trecutului și prezentului.

Dimitrie Gusti a pledat, în primul rând, pentru o sociologie acțională, *sociologia militans*: „Realitatea națională este o condiție hotărâtoare a vieții sociale, prin care se organizează o operă de acțiune a unui stat”⁴.

„A cunoaște țara este cel mai bun mijloc de a o servi”⁵, iată o afirmație care surprinde caracterul acțional al sistemului sociologiei gustiene, care precizează, mai departe, că, pentru a cunoaște într-adevăr realitățile sociale existente, „ne trebuie o enciclopedie a satelor și a orașelor, ne trebuie o hartă sociologică a României”⁶.

Caracterul acțional al sociologiei, inițiat de Școala sociologică de la București, este valabil și acum. Sociologul este chemat astăzi, mai mult ca oricând, să intervină în treburile cetății. Însă, pentru a face acest lucru, trebuie să cunoască foarte bine problemele cu care se confruntă cetatea. În acest caz, instrumentarul metodologic îi este de foarte mare folos. Cercetările pe zone, pe „plase model”, pe „sate pilot”, „monografiile sumare” erau subsumate proiectului Atlasului social român.

Proiectarea unui atlas sociologic rural presupune surprinderea unor schimbări sociale ale realității în timp. Pentru a reda situația existență de-a lungul timpului,

² Dimitrie Gusti, *Opere*, vol. I, texte stabilite, comentarii, note de Ov. Bădina și Octavian Neamțu, București, Editura Academiei, 1969, p. 334.

³ *Ibidem*.

⁴ *Traian Herseni în critica vremii*, vol. alcătuit de M. Diaconu, C. Constantinescu, I. Herseni, Pitești, Editura Universității din Pitești, 2007, p. 23.

⁵ Dimitrie Gusti, *op. cit.*

⁶ *Ibidem*.

este necesară elaborarea atât a unor hărți succesive, cât și a unor hărți cumulative. Când ne referim la hărți succesive, „se marchează nivelul stărilor factuale în timp”, vizăm o schimbare la nivel național sau local, iar pentru determinarea schimbărilor la nivel global sunt proiectate hărțile cumulative.

Immanuel Wallerstein (1974), fondatorul sistemului mondial, indică, pentru determinarea schimbărilor regionale, intervalul de 25 de ani, iar pentru periodizarea evoluției sistemului mondial modern utilizează etape precum: 1450–1640, 1600–1750 etc. deci perioade mai mari de timp⁷. În acest termen, hărțile ar trebui să reflecte anumite *pattern*-uri de dezvoltare.

Elaborarea unui atlas sociologic presupune o muncă interdisciplinară. Un atlas sociologic presupune ca echipa de cercetare să adune date demografice, economice, socio-ocupationale sau privind migrația. Toate aceste informații redau un aspect al vieții sociale, relevă anumite schimbări, care se petrec în societate. Realitatea socială se poate surprinde doar prin redarea stării societății la un moment dat. Funcționarea unei societăți poate fi înțeleasă doar surprinzând schimbările la nivelul structurii sale, fapt relevat de hărțile sociale.

Pentru realizarea atlasului sociologic nu avem în vedere doar o prelucrare a datelor, ci o cunoaștere integrală a realității sociale, o pătrundere a sociologului în lumea reală, prin intermediul anchetelor de teren și al sondajelor de opinie, pentru a surprinde principalele aspecte ale vieții sociale, de la aspectele demografice până la calitatea locuirii și dinamica fenomenelor de migrație.

Pentru realizarea sa este nevoie de cercetări sociologice zonale sau regionale.

Cercetarea de tip regional sau zonal contribuie la cunoașterea științifică de tip sociospațial.

1. CERCETAREA REGIONALĂ ȘI ZONALĂ ÎN CADRUL ȘCOLII SOCIOLOGICE DE LA BUCUREȘTI

Prin cercetarea zonală se urmărește o renunțare la o cercetare exhaustivă și o restrângere a cercetării, prin intermediul monografiilor de tip sociologic.

Monografia a fost utilizată pentru prima oară de către școala lui Le Play, care a folosit acest instrument pentru studiul familiei. Pentru Fr. Le Play, studiul realității sociale începe cu studiul familiei. Familia este celula de bază a societății, unitatea elementară, după cum spunea și A. Comte, rezervorul energiilor sociale.

„Societatea nefiind decât totalitatea familiilor, studiul societății este studiul concret al familiei, care e redus la stabilirea unui buget de încasări și cheltuieli al familiilor de lucrători”⁸.

⁷ Dorel Abraham, *Atlasul sociologic al schimbării sociale din România postcomunistă în „Sociologie românească”*, 2000, nr. 1.

⁸ D. Gusti, T. Herseni, H. H. Stahl, *Monografia – teorie și metodă*, București, Editura Paideia, 1999, p. 32.

Opera lui Le Play a fost continuată de Henri de Tourville și apoi de Edmond Demolins. Cei doi au încercat să construiască instrumente de analiză metodică, apte să redea o cunoaștere la suprafață a realității sociale, unul dintre ei folosind ca metodă de lucru „nomenclatorul social” („o listă de fapte, care trebuie observate în ordinea în care se influențează în realitate”⁹) în timp ce al doilea, sesizând defectele folosirii „nomenclatorului social”, devine teoreticianul unei metode de clasificare a societăților din punct de vedere geografic. Clasificărilor artificiale ale lui Le Play și Henri de Tourville li se adaugă clasificarea de tip natural al lui Edmond Demolins. Aceste încercări de propunere a metodelor de sondare ale realității sociale nu reflectă decât în linii mari metoda monografiei sociologice. Alegerea unui câmp prea mare de cercetare îngreunează adesea posibilitatea cunoașterii tuturor problemelor din societate, încălcând astfel unul dintre principiile monografiei.

Unul dintre inițiatorii proiectului de cercetare zonală (influențat de Frederic Le Play și E. Demolins) a fost Patrick Geddes¹⁰. Geddes propune lozinca „*survey before action*”, adică necesitatea de întemeiere a acțiunii pe o sinergie între ecologie, economie, politică și antropologie. Alcătuind o echipă interdisciplinară, din care făcea parte și Edmond Demolins, el reușește să elaboreze o nouă metodologie, în care îmbină sociologia și geografia. Pentru el, „locul”, de care vorbea Le Play, reprezintă nu numai zona geografică, „nu numai un loc în spațiu, ci și o dramă în timp”¹¹. Metodologia sa se baza pe tehnica „*simultaneous thinking*” (gândirea simultană facilitată de suprapunerea cartogramelor), ce presupunea studiul unei regiuni naturale, unde orașul este văzut în legătură cu transformarea ariei sale înconjurătoare¹². Școala de la Chicago a aplicat la scară mai mare planul de lucru al lui Geddes.

Această tehnică de cercetare zonală a fost preluată și folosită în cadrul acțiunilor de sistematizare teritorială, care, începute în 1949, de Ștefan Popovici, au fost organizate sub forma unor monografii sumare, gândite astfel încât să ducă la anumite cartografieri, prin aplicarea acelei tehnici inițiate de Geddes, de „*simultaneous thinking*”. S-au întreprins astfel, cercetări în 1949, în județul Hunedoara și, până în 1956, în întreg județul Constanța, Tulcea, bazinul Bistriței și al Argeșului.

Ca o completare la ceea ce mai târziu se va numi monografie sociologică, se remarcă metoda folosită de sociologia americană, preocupată mai degrabă de culegerea și clasificarea faptelor sociale. Interesului pentru folosirea datelor de tip cantitativ a sociologiei americane, pentru cercetarea vieții sociale i se mai adaugă și meritul de a deschide seria cercetărilor în mediul rural. Promotorii noii direcții de studii ale mediului rural au fost președinții Theodore Roosevelt și, mai târziu, în

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Dorel Abraham, *op. cit.*, p. 5.

¹¹ Henri H. Stahl, *Teoria și practica investigațiilor sociologice*, vol. 2, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975, p. 43.

¹² Dorel Abraham, *op. cit.*

1919, președintele Wilson. Theodore Roosevelt a creat, în 1908, „Country Life Commision”, pentru a cerceta condițiile de viață ale locuitorilor din mediul rural, iar cel de-al doilea a înființat, pe lângă Department of Agriculture, instituția numită „Division of Farm Population and Rural Life”¹³. Meritul deosebit al sociologiei americane constă în îmbinarea studiilor sociologiei, în special ale sociologiei rurale, cu practicile politicii, pe care o propun specialiștii la nivel de stat. Unul dintre cei mai buni sociologi, pe problema raportului dintre oraș și sat, este Ch. I. Galpin. Galpin, împreună cu alți doi specialiști în științe sociale, Dw. Sanderson și C. C. Taylor, au întemeiat un institut de sociologie rurală la Washington.

Pornind pe urmele întemeierii metodei monografice, ca instrument de cercetare a realității sociale, nu putem trece cu vederea fundamentarea sociologică a metodei. Simplele culegeri de material din realitatea socială, fără o fundamentare sociologică, nu pot duce la o viziune integrală a societății. Descrierea vieții sociale se împletește cu explicația și observația se îmbină cu cercetarea sistematică și integrală. Aceasta este calea constituirii monografiei sociologice. Îmbinarea sociologiei cu monografia duce la cunoașterea integrală a realității sociale, prin prisma paralelismului sociologic, a cadrelor și a manifestărilor, așa după cum foarte bine preciza Școala Sociologică de la București, condusă de către Dimitrie Gusti. Datorită fundamentării lor sociologice, monografiile sătești „epuizează realitatea de studiat”¹⁴, impunându-se ca singura cale de cercetare, fără să prejudicieze cu nimic cunoașterea integrală a realității.

Sociologia nu se poate împlini ca știință fără cunoașterea integrală a realității sociale. „Sociologia monografică este singura cale de realizare a sociologiei ca știință”¹⁵.

Deși Dimitrie Gusti s-a îndreptat spre studiul monografiilor tuturor satelor și orașelor, în ultimă instanță a optat pentru soluția oferită de Anton Golopenția. Acesta a considerat, ca un complement la monografia-descriere a unității sociale, cercetarea comparativă regională statistică. Golopenția precizează că: a urmărit „abordarea unor astfel de cercetări comparative, care să îngăduie exploatarea rezultatelor monografiilor prin studii regionale, statistice și cartografice”¹⁶.

Cercetarea, așa după cum preciza și Henri H. Stahl, furnizează informații în primul rând asupra încadrării satului într-o anumită tipologie și, în al doilea rând, asupra ariilor de răspândire a unui anumit tip de sate. Pentru cercetarea zonală sunt identificate mai multe **procedee**:

– procedeul „satului-pilot”, inaugurat de cercetările de la Nerej, urmărește cunoașterea unui anumit tip de așezare și a caracteristicilor lui. Echipele interdisciplinare de studenți au realizat o documentare despre satul respectiv, apoi

¹³ D. Gusti, T. Herseni, H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 32.

¹⁴ *Ibidem*, p. 43.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Ion Matei, *Cercetări zonale și preocupări urbanistice în concepția lui Dimitrie Gusti*, în *Dimitrie Gusti: studii critice*, îndrumător, H. Stahl, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 315.

au studiat un anumit tip de probleme, pentru a putea încadra satul-pilot într-o anumită regiune;

– procedeul studiului direct al zonei, utilizat de către Anton Golopenția și Mihai Pop în 1939, urmărește cuprinderea problemelor de dezvoltare teritorială și de localități.

Pentru organizarea spațială a satului și pentru cuprinderea zonală a realităților sociale, vom avea în vedere două elemente de bază: viziunea teritorială și centrarea monografiilor pe anumite probleme esențiale¹⁷.

Cuprinderea zonală a unor probleme poate intra în categoria integrării regionale. După cum preciza Dimitrie Gusti: „un sat nu este niciodată izolat, el face parte dintr-un grup de sate care își împart folosirea unui teritoriu regional. Așezarea unui sat într-o regiune nu este un fenomen pur spațial. O serie de legături funcționale se regăsesc între un sat și regiunea învecinată¹⁸”. Ion Conea subliniază că un element foarte important în descrierea unui sat este cuprinderea regională.

Cercetarea regională este importantă pentru că înlesnește cunoașterea realității din punct de vedere sociospațial. Folosindu-ne de datele concrete de pe teren și de o tipologie a satelor, putem realiza ca instrument de cunoaștere a vieții sociale, **atlasul sociologic rural**. În acest fel, pot fi construite „hărți tipologice” (pe arii culturale, religioase, economice). De asemenea, datele luate de pe teren se pot constitui atât în baze de date folosite pentru cercetările ulterioare, cât și ca mijloc de documentare științifică.

Tipologiile sociologice apar, în concepția sociologică a lui Dimitrie Gusti, ca instrumente menite să ducă la o îmbinare între nivelul teoretic și cel practic, empiric, al cercetării sociologice¹⁹.

Cercetarea regională aduce în vedere importanța unor indicatori sociali, care fac trecerea spre cercetările comparative, statistice, și care duc la diagnoza unui anumit teritoriu, privind gradul de dezvoltare al acestuia.

Ca model pentru alcătuirea hărților sociale, putem urmări:

- „plasa socială model” și problema sistematizărilor, de care vorbea Henri Stahl, imprimarea teritorialității și a structurii sociale pe teren;
- o altă tehnică propusă de Stahl – problema „arheologiei sociale”;
- problema hărților mentale în geopolitică.

1.1. METODA SISTEMATIZĂRII TERITORIALE

Primele lucrări de sistematizare teritorială au fost realizate în cadrul mișcării sociologice de la București, în perioada 1938–1939²⁰. Școala sociologică

¹⁷ *Ibidem*, p. 316–317.

¹⁸ Ion Matei, *op. cit.*, p. 312.

¹⁹ *Ibidem*, p. 148.

²⁰ H. Stahl, *Tehnica și metoda investigațiilor sociologice*, vol. 1, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975, p. 39.

de la București voia să realizeze o cercetare privind starea de sănătate a populației. Se lucra cu așa-numitele „plase sanitare model”, pentru experimentarea metodelor de cercetare în domeniul sănătății. Dr. G. Banu a extins sfera de preocupări, de la „plasa sanitară model”, la toate aspectele sociale organizate pe un anumit teritoriu administrativ²¹.

Prin surprinderea unor fenomene sociale de pe un anumit teritoriu, putem sintetiza imprimarea unei structuri sociale pe teren. Așa cum sublinia H. Stahl, teritoriul este „umanizat”, natura este „socializată” și nu poate fi înțeleasă decât printr-un studiu de sociologie istorică. În acest fel, trebuie îmbinate științele geografice și cele sociale. Geografia trebuie înțeleasă de sociologie ca o știință umană, adică trebuie să fie o relație între oameni și teritoriul pe care îl locuiesc.

Pentru a surprinde cartografic schimbările sociale, se alcătuiau niște „hărți blanchete”, în care, în cadrul hotarelor țării, se făcea o împărțire administrativă (de exemplu, hărțile densităților demografice). Trecând numai valorile medii pe comune, densitatea medie a populației, se pot constata anumite schimbări în modul de distribuție a populației, strâns legată de procesele istorice. Cartogramele au un caracter multidisciplinar, pentru că se poate judeca, grație lor, prezența spațială a mai multor fenomene, ceea ce ne poate îndruma spre problema unor corelații cauzale.

Problema sistematizărilor teritoriale, subliniată și de Henri H. Stahl, merită să fie studiată pe câteva aspecte:

- cercetarea zonală capătă o delimitare, de cele mai multe ori, administrativă;
- un asemenea demers solicită o preocupare de sinteză interdisciplinară;
- luarea în considerare a unui spațiu, în cadrul unei unități administrative, aduce în discuție și relația rural-urban, zona fiind precizată ca o arie periurbană, în care orașul are o influență considerabilă asupra satului; luarea în considerare a unui teritoriu astfel delimitat, administrativ și ca arie periurbană, impune acordarea unei atenții considerabile fenomenelor care au loc în acel spațiu geografic;
- trebuie luate în evidență nu numai spațiul geografic al zonei, ci și infrastructura spațiului respectiv, incluzând rețelele de transport (căi ferate, drumuri, amenajări portuare), dar și anexele gospodărești și clădirile unde muncesc oamenii (uzine, șantiere, mine)²².

Modul de cercetare zonală implică o viață socială complexă, analizându-se mediul înconjurător, spațiul geografic și oamenii care își duc activitatea în acel spațiu, înrâurind acel spațiu și fiind, la rândul lor, înrâuriți de acesta.

1.2. METODA ARHEOLOGIEI SOCIALE

Legat de geografia și istoria locului, Stahl propune o altă metodă, cea a **arheologiei sociale**. Această metodă presupune reconstituirea trecutului prin analiza rămășițelor materiale ale structurilor sociale, economice și juridice²³.

²¹ *Ibidem*, p. 3.

²² H. Stahl, *op. cit.*, p. 40.

²³ *Ibidem*, p. 196.

Tehnica de observare, descriere și interpretare a obiectelor din natură și a locului poate fi redată prin alcătuirea unor fotografii la scară mare și a unor hărți ce surprind anumite imprimări ale „urmelor trecutului”.

Sunt scoase în evidență o serie de semne, ce pot arăta natura terenului pe care se află așezat satul, prezența unor vestigii istorice ce pot reconstitui trecutul așezării și o pot încadra într-o tipologie istorică și modul de organizare economică a peisajului geografic. Henri Stahl amintește de așa-numitele *semne sociografice* – denivelări, microreliefuri, altele decât cele naturale, *semne fitologice* – culori diferite ale plantelor, după natura solului pe care cresc, *semne pedologice* – coloraturi diferite ale solului, după substructura sa imediată, *semne higrometrice* – zone uscate, mai curând decât altele, și *semne topografice*²⁴. Toate aceste semne ne dau informații cu privire la vechimea așezării, structura ei interioară, tehnicile economice folosite, despre modul cum au fost făcute parcelările, „cu curele” sau „delnițe”, după natura așezării: agricolă, pastorală etc., rețelele de drumuri și rețelele hidrografice. Având toate aceste informații, sociologul poate face o clasificare a satelor în funcție de vechimea istorică, natura așezării, modul de organizare geografică și socială. Aceste date pot fi folosite și de arheologi, care pot cartografia anumite zone, în care se găsesc vestigii istorice.

Cu ajutorul acestor date se pot efectua cartografieri zonale, ce pot indica natura așezărilor, modul de organizare a acestora și distribuția zonală a diverselor tipuri de așezări.

Studiul „morfologiei sociale”, ca anexă a sociologiei, ia în considerare o tipologie a formațiunilor social-economice, precum și studiul formelor de a fi ale colectivităților umane și ale grupurilor sociale formale și informale²⁵. Nu trebuie studiate doar obiectele sau lucrurile din realitatea socială, ci și modul cum oamenii le-au transformat în acțiunile lor. În cadrul unor investigații, importante sunt și limitele teritoriale, ce pot fi trasate pe hartă printr-o linie, dar intervin și anumite delimitări neclare, după cum preciza și Henri Stahl. De exemplu, trecerea de la așezările urbane la cele rurale. În afară de spații geografice, mai sunt numeroase spații sociale, pe care nu le putem delimita. Cartografic, se pot reprezenta doar valorile statistice medii.

De asemenea, se pot cartografia mai greu fenomene, care apar izolat, cum precizează și Stahl, „în diasporă”. Nu se pot reprezenta printr-o linie sau o delimitare, ci, cel mult, prin metoda „punctajului”, marcarea cu anumite semne a unor sate deosebite, unde este prezent un fenomen social. O tehnică interesantă amintită de Stahl este cea a „izobarelor sociale”. Acestea se folosesc în cartografiere, atunci când este vorba de anumite presiuni demografice (densitate demografică, procent de femei sau bărbați).

Cercetarea sociologică trebuie să urmărească problema spațiului nu numai din punct de vedere geografic, ci și din punct de vedere arhitectural. În acest fel, se pune problema urbanisticii și a preocupărilor de sistematizare teritorială.

²⁴ H. Stahl, *Ibidem*, p. 196–197.

²⁵ *Ibidem*, p. 204.

În această trecere, de la monografiile exhaustive ale unui sat, la cele sumare, monografii rural-urbane, în cadrul preocupărilor de sistematizare teritorială, sociologii din cadrul școlii de la București aveau ca bibliografie literatură străină, abordarea cercetărilor realizate în cadrul școlii germane sau a celei din SUA.

Între cele două războaie mondiale se pot găsi cercetări asupra regiunilor. Au fost delimitate așa-numitele „regiuni nodale”, conexiunea între locuri și lucruri, a cărei metodologie a fost dezvoltată în SUA și Germania²⁶.

1.3. CHESTIUNEA REGIONALIZĂRIILOR ȘI HĂRȚILE MENTALE ÎN GEOPOLITICĂ

Noțiunile adiacente și uneori suprapuse peste conceptul de regiune sunt: „arie”, „teritoriu”, „zonă”, „vecinătate”, „arie centrală”, „zonă geopolitică”²⁷. Chestiunea regionalizărilor implică o delimitare a unor spații, pe anumite considerente: geografice, culturale, politice, ideologice, economice etc. Pentru a răspunde la întrebarea relativă la modul în care ar putea fi definită o regiune, Karl Deutsch sugerează răspunsul printr-o altă întrebare: „Ce părți de pe suprafața planetei alcătuiesc împreună o apartenență, mai mult decât celelalte?”²⁸

Aceeași unitate poate aparține mai multor regiuni: din punct de vedere geografic, de o regiune, iar în plan politic sau cultural, de o altă regiune. Regionalizarea poate induce transformări unui spațiu social. În acest fel, putem vorbi de o „înaintare a frontierelor regionale”, cu ideologia, semnele și simbolurile ei.

Regiunea nu este o simplă decupare geografică sau juridică. Dincolo de o regrupare a statelor mănate de interese economice sau politice, regionalizarea aduce cu ea sentimentul spațiului și ideilor, cu care operează populațiile pentru a-și delimita un loc (spațiu) legitim.

Karl Haushofer sugerează termenul de „pan-idee” pentru a desemna agregarea dintre o etnie și ceea ce consideră a fi teritoriul de expansiune legitimă²⁹. Panideile pot remodela un spațiu identitar, prin intermediul unor „hărți cognitive”. Edward Shills precizează că popoarele dispun de o „hartă mentală”, cognitivă, a propriilor reprezentări. Geopolitica reprezentărilor sesizează modelarea spațiului mental al unui popor, prin trasarea unor granițe mentale. Ilie Bădescu, în *Tratatul de geopolitică*, face distincție între „hărțile etnomentale – punctul de vedere colectiv asupra unui spațiu” și „hărțile ideologice – viziunea unor grupuri asupra reprezentărilor spațiului”³⁰. Hărțile ideologice sunt hărțile cu care operează politicienii, diplomații și alte grupuri de interese.

Un exemplu de hartă ideologică este cea a lui Huntington. El ignoră reprezentarea etnamentală a popoarelor și impune trasarea unor frontiere culturale

²⁶ Dorel Abraham, *op. cit.*, p. 6.

²⁷ Ilie Bădescu, *Tratat de geopolitică*, București, Editura Mica Valahie, 2004, p. 267.

²⁸ *Ibidem*, p. 267.

²⁹ *Ibidem*, p. 294.

³⁰ *Ibidem*, p. 189.

între blocuri civilizaționale. Când îmbracă haine ideologice, harta mentală capătă un caracter proiectiv. Un alt exemplu de hartă proiectivă este cea propusă de Thomas Barnett, un geostrateg american, care a proiectat o hartă (așa-numită hartă a Pentagonului), pe care a trasat zonele de securitate („*functioning core*”) și zonele de insecuritate („*the gap*”)³¹ sau zonele cu o oarecare stabilitate și cele instabile din punct de vedere politic și economic, și care sunt vulnerabile la acțiuni teroriste. Practic, el a împărțit lumea în două zone: un nucleu funcțional al țărilor dezvoltate stabile politic, aflate într-un proces de integrare globală, și zonele neintegrate, surse de amenințare la adresa securității internaționale. Harta proiectată de Thomas Barnett reprezintă o proiecție aventuroasă, venită din cancelariile americane, care cataloghează popoarele în bune și rele, vulnerabile sau nu. Proiectul, pe care îl propune Thomas Barnett, este unul ambițios, însă este realizat pentru obiectivul și interesele americane: proiectul de „democratizare” neoconservatoare a lumii, integrarea zonelor în nucleul democratic.

Hărțile pot fi folosite în folosul popoarelor, dar și în detrimentul lor. De asemenea, ele pot fi folosite ca instrumente de manipulare și pot alimenta războaie geopolitice sau logistice. În acest mod, proiecția unor anumite hărți poate influența destinul unor popoare și națiuni.

Tradiția analizelor sociologice regionale a școlii gustiene poate constitui un model pentru cercetarea realităților sociale prezente.

Proiectarea hărților sociale pe anumite tematici poate da un răspuns la criza prin care trec societatea și, implicit, comunitățile rurale, poate duce la elaborarea unor soluții, din partea autorităților, în rezolvarea unor probleme prin care trece ruralul.

Spațiile sociale pot fi reprezentate prin metode cartografice. O transformare a spațiului social implică și o schimbare a cartografierii acestuia. Reprezentarea cartografică națională poate reda starea unei națiuni, precum și schimbările graduale care se petrec în timp la nivel regional și național.

2. HĂRȚI DE REPREZENTARE A POTENȚIALULUI DE DEZVOLTARE LA NIVEL NAȚIONAL ȘI REGIONAL. TEORIA PRAGURILOR SCALARE DE DEZVOLTARE

Harta națională poate fi reprezentată ca o însumare de praguri scalare. Ținând cont de problemele sociale, economice și demografice apărute, nu putem să nu luăm în considerare proiectarea cartografică, ce poate indica gradul de dezvoltare a unor zone sau regiuni.

Orice formă socială are o constituție, este compusă din anumite forțe, care îi dau unitate. O unitate nu se poate naște decât din cooperarea tuturor puterilor sociale³². Aristotel afirma că sunt trei puteri, Brăileanu se referă la șase: biologică, morală, religioasă, estetică, economică și politică. Ele ar putea fi numite „principii

³¹ <http://www.thomaspmbarnett.com/weblog/>

³² Traian Brăileanu, *Teoria comunității morale*, București, Editura Albatros, 2000, p. 399.

de unitate ale acelor forme din a căror înlănțuire se nasc comunitățile umane concrete și istorice”³³. Moraliștii susțin că puterea morală este cea care predomină și dă coeziune societății.

O comunitate nu poate fi întregită fără puterea morală, spirituală, care completează celelalte puteri (economică, socială, politică). Dacă puterea economică se poate măsura în bunuri, cea intelectuală în stoc de educație, puterea morală reprezintă modul în care toate celelalte puteri coexistă și dau o măsură a integrării și coeziunii sociale.

Daniel Bell vorbește despre trei tipuri de sărăcie: „sărăcia în bunuri și în bani (tipul I), sărăcia morală (mediocritatea sentimentelor sociale, de la sentimentul familial, până la iubirea de neam și iubirea de Dumnezeu și față de aproapele), care este o sărăcie de al doilea tip, și, în fine, sărăcia de tipul III, cea în cunoștințe”³⁴.

În acești termeni, atunci când o comunitate înregistrează un declin economic, putem spune că este săracă material; când are o medie a școlarității foarte mică, ea înregistrează un deficit în educație; iar atunci când acea comunitate înregistrează o rată mare a divorțialității și o rată mică a nupțialității, putem spune că este vorba de un deficit moral al comunității.

Proiectând hărțile în funcție de potențialul economic, moral sau intelectual la nivel național, în cazul nostru, la nivelul României, putem lua în considerare, după modelul lui Daniel Bell, existența mai multor praguri scalare. Hărțile proiectate pot indica un deficit, în ceea ce privește puterea morală, intelectuală sau materială a unor regiuni sau localități. Luând în considerare cele trei componente studiate, putem identifica regiuni aflate de la un prag foarte scăzut până la un prag foarte ridicat al puterii morale, economice sau intelectuale. În funcție de aceste praguri, pe cele trei dimensiuni, se poate identifica și gradul de dezvoltare la nivel zonal și regional. Cunoașterea ariilor de dezvoltare este extrem de importantă pentru creionarea unei strategii la nivel național, regional sau local. De aceea, sistemul cartografic poate indica foarte bine zona „cu probleme”, unde se poate interveni prin diverse programe sau politici.

Atlasul sociologic poate reda diagnosticul unei regiuni și poate repera problemele economice, demografice sau legate de migrație care pot apărea la un moment dat. Proiectarea hărților se poate face pe regiuni, pe arii de dezvoltare, pe zone sau la nivelul unor localități. Astfel, se poate identifica, de exemplu, în ce localitate s-a înregistrat cea mai mică rată a mortalității infantile sau se poate identifica zona unde rata migrației este mai mare. În acest fel, putem vorbi despre puteri deficitare la nivelul unei populații din anumite zone ale țării, de strategia lor de viață. Sărăciei morale a unei populații îi urmează și o sărăcie materială. Scăderea sub un anumit prag al moralității unei populații duce și la o prăbușire materială. De aceea, crizele economice, care au loc la scara unui popor sau la scară

³³ *Ibidem*, p. 389.

³⁴ Ilie Bădescu, *Demopolitica în Occident, în Europa Centrală și în Eurasia*, în „Revista de geopolitică”, 2005, nr. 1(5), an IV.

planetară, preced unei decăderi spirituale, în care sunt angrenate popoare întregi, națiuni etc. Dezechilibrul spiritual aduce forme de trăire dintre cele mai aberante, omul se raportează altfel la scara nevoilor, elitele nu mai au la dispoziție o agendă clară a problemelor și, în acest fel, nu pot lua decizii coerente.

Atlasul sociologic rural, proiectat după modelul gustian, poate fi asemănat unei agende, în care sunt specificate problemele cu care se confruntă lumea rurală și prin care autoritățile și specialiștii urmează să întocmească strategii de dezvoltare la nivel național, regional și local.

3. IMPORTANȚA ATLASULUI SOCIOLOGIC ȘI RELEVANȚA ACESTUIA ÎN STUDIILE DE CERCETARE RURALĂ

Atlasul sociologic redă „pulsul unei comunități”, modul de organizare și dinamica acesteia. Prin intermediul atlasului social, se pot diagnostica problemele care apar în comunitățile rurale și se poate trage un semnal de alarmă în privința unor fenomene grave care se petrec într-un spațiu social.

Dintre obiectivele enumerate și de Dorel Abraham în elaborarea unui atlas social amintim:

- fundamentarea și dezvoltarea cercetării regionale, care duce la înfăptuirea atlasului;
- identificarea principalelor tipuri de locuire pe arii geografice;
- determinarea dinamicii ocupaționale și a nivelului de pregătire școlară;
- determinarea structurii socio-demografice;
- determinarea relației dintre locuință, calitatea vieții, comportamentul demografic și modul de viață.
- identificarea problemelor locale;
- determinarea comportamentului, atitudinilor și sentimentelor religioase ale populației;
- evoluția comportamentului politic de după 1990;
- determinarea atitudinilor interetnice la nivel regional³⁵.

Necesitatea realizării atlasului sociologic rural este relevată și de problemele apărute în mediul rural. Atlasul sociologic funcționează, astfel, ca un barometru social, arătând starea unei comunități la un moment dat și schimbările care se petrec în timp în cadrul acestor comunități.

Astăzi, o serie de probleme ivite în cadrul comunităților rurale atrag atenția cercetătorului. Realitatea românească ne relevă problemele grave, cu care se confruntă la ora actuală ruralul românesc, începând cu scăderea natalității și creșterea mortalității infantile, până la problema șomajului și a migrației. Tranziția demografică a devenit un proces caracterizat de puternice transformări legate de variabilele demografice și socio-ocupaționale, astfel că putem vorbi de o tranziție a mortalității, natalității, fertilității, nupțialității.

³⁵ Dorel Abraham, *op. cit.*, în „Sociologie românească”, 2000, nr. 1, p. 4.

Structura pe vârste a României, din ultimii ani, relevă un proces de îmbătrânire demografică, determinat de scăderea natalității și a fertilității, și o creștere a mortalității infantile, care au dus la reducerea populației tinere și la creșterea populației vârstnice.

Problemele cu care se confruntă ruralul românesc pot fi aduse în vedere de proiectarea unor hărți tipologice, pe zone și regiuni. Ele redau un aspect al vieții sociale, o problemă cu care se confruntă populațiile într-un anumit timp. Astfel, putem analiza structura și evoluția demografică a comunităților, calitatea locuirii, structura pe vârste a populației, identificarea comportamentelor și atitudinilor religioase etc. Analiza acestora pe arii regionale sau teritoriale pune în atenția autorităților problemele cu care se confruntă comunitățile rurale într-un anumit timp. În acest caz, atlasul sociologic este un excelent instrumentar metodologic, după care se poate stabili foarte ușor o strategie de dezvoltare pe arii regionale sau teritoriale.

Construcția unui atlas sociologic poate da informații cu privire la modul de organizare și *pattern*-ul de schimbare ale unor regiuni sau zone geografice. Starea de alarmă, cu privire la anumite probleme care frământă lumea rurală, nu poate fi redată decât prin surprinderea unor colecții de hărți, care diagnostichează starea unei comunități. Acestea reprezintă o radiografie a vieții rurale, cu toate schimbările care se petrec în cadrul acesteia și, în acest sens, sociologul ar trebui să construiască și să investigheze diferite modalități de studiu al ruralului, pentru a propune soluții de îmbunătățire a calității vieții, în scopul dezvoltării durabile a comunităților rurale.

Un prim volum al *Atlasului sociologic rural* a fost realizat de Institutul de Sociologie al Academiei Române, avându-i drept coautori pe Gheorghe Șișeștean și Florin Popa –, sub îndrumarea domnului profesor Ilie Bădescu (*Atlas sociologic rural*, Ilie Bădescu, Gh. Șișeștean și Florin Popa, București, Ed. Mica Valahie, 2005). Atlasul, realizat după sistemul gustian, al cadrelor și manifestărilor, redă „pulsul” unei comunități la un moment dat și transformările prin care trece aceasta. Pe aceeași linie se înscrie și proiectul *Enciclopediei rurale* și cel al *Dicționarului de Sociologie rurală*. Proiectele vizate în viitor sunt realizarea unui al doilea volum al *Atlasului sociologic rural*, care să redea, într-o manieră mai largă, punctele critice ale comunităților rurale și care să angreneze specialiști din diferite domenii, în proiectarea unor strategii de dezvoltare rurală.

STAREA ACTUALĂ A EDUCAȚIEI ȘI A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN ROMÂNIA

PETRUȘ ALEXANDRESCU*

ABSTRACT

THE STATE OF EDUCATION AND OF THE EDUCATIONAL SYSTEM IN ROMANIA

This article presents the main findings of a research project carried out in 2007, with respect to the essential challenges currently facing the Romanian education system. To this end, the article analyzes the views of the investigated subjects with respect to the assessment of pre-university students based on their high school graduation average marks, in their acceptance to university. At the same time, a part of the article is dedicated to the teaching staff. The article presents the main flaws of the current assessment methodology, among which the subjective character of awarding the marks.

Keywords: education, educational system, intelligence, assessment, assessment grids, functional illiteracy, educational reform.

1. DIN NOU DESPRE EDUCAȚIE

*„Ai renunțat la visele tale, pentru ca eu să pot visa.
Ai vărsat lacrimi, pentru ca eu să fiu într-o stare de
fericire.
Ai pierdut nopți de somn, pentru ca eu să dorm în
liniște.
Ai crezut în mine, în ciuda greșelilor mele. A fi
educator, înseamnă a fi un poet al iubirii.
Să nu uiți niciodată că eu voi lua un pic din ființa
ta, în propria mea ființă”.*

Augusto Cury

Dacă vorbim despre educație, trebuie, întâi de toate, să avem în vedere că ne ocupăm de unul dintre cele mai complexe fenomene ale psihologiei umane: *intelența*.

* Address correspondence to Alexandrescu Petruș: Institutul de Sociologie al Academiei Române, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711 București, România, e-mail: alexandrescu_petrus@yahoo.com. Autorul este profesor univ. la Universitatea „Spiru Haret” din București.

A educa înseamnă a avea o mare încredere în oameni, înseamnă cutezanță și încredere în viitor, chiar dacă suntem nevoiți să plecăm, uneori, de la o stare precară, jalnică, în comportamentul tinerilor, chiar dacă mulți tineri ne decepționează în prezent.

Ce înseamnă educația, care sunt legile ei, cum trebuie aplicate și, mai ales, cum trebuie procedat?

Ne propunem, mai ales, să vorbim despre o educație de bun simț, uneori după reguli nescrise, pentru că, așa cum spunea Grigore Nicola, aceasta înseamnă *cultură*. Trebuie să plecăm de la situația constatativă, să vedem, după proiecte și programe cu denumiri răsunătoare, unde s-a ajuns. E suficient, cred, să ne ancorăm în realitate și să privim în jurul nostru; ce vedem? Vedem cum se circulă pe stradă, în tramvai, în autobuz, vedem cum, adesea, ne îmbrâncim, claxonăm la intersecții, ne manifestăm ca nerăbdători, intoleranți, egoiști. Cum de s-a ajuns la situații inimaginabile, când elevii agresează profesorii? Cum de s-a ajuns aici, să ne comportăm după impulsuri instinctuale primare, neajustate de caracter sau educație? Ce nu a funcționat în procesul instructiv-educativ? Unde s-a greșit? Cine își poate asuma responsabilitatea acestor efecte nefaste? Școala? Familia? Anturajul?

Generațiile recente de părinți s-au întrecut în a face viața cât mai ușoară copiilor lor, le asigură condiții nu numai minimale și suficiente de învățare. Au făcut totul pentru a le umple camera și timpul de studiu cu numeroase jucării, calculatoare, *laptop*-uri, televizoare, telefoane mobile; astfel se face că tinerii elevi au alte tentații și își pierd interesul pentru lectură, pentru studiu, pentru descoperirea tainelor științei și culturii.

Foarte mulți părinți n-au înțeles că televizorul, calculatorul, internetul și, în general, excesul de activități induse și impuse (să studieze engleza, franceza, spaniola, pianul, desenul, dansul modern etc.) blochează „copilăria” copiilor lor. S-a creat, astfel, pentru copii, o lume artificială și, pentru toate acestea, prețul plătit a fost scump. Într-adevăr, dacă ne gândim că rolul școlii și al educației, în general, este de a instrui și a forma personalitatea elevului, de a-l forma pentru viață, ceea ce înseamnă să fie apt să soluționeze problemele pe care le întâlnește, constatăm că elevii nu mai învață, din cauza unei avalanșe de informații pe care nu au timp să o înțeleagă și așeze în memorie. De multe ori, elevul învață mecanic, pentru a reproduce, tot mecanic, cunoștințele, neașezate și legate logic, netrecute prin filtrul înțelegerii personale și necorelate cu alte cunoștințe.

Acest lucru poate conduce la un blocaj în asimilare, elevul refuzând să mai învețe, sau, dacă aceasta nu are loc, asimilarea cunoștințelor creează un bagaj de cunoștințe neînțelese, nelogice, fapt care conduce la inutilitatea lor. Această acumulare de cunoștințe nu contribuie la dezvoltarea inteligenței și aptitudinilor intelectuale ale elevului. Asimilarea lor creează un efect pervers, conducând la un fenomen straniu – așa-numitul *analfabetism funcțional*, în care individul citește sau folosește curent termeni și expresii pe care nu le înțelege.

Societatea contemporană a produs mai multă informație decât oricare alta în istoria umanității, dar nu știm ce să facem cu ea, mai exact, nu știm să o organizăm

și să o sistematizăm. Elevii, la rândul lor, învață cel mult deprinderi (de a rezolva tipuri de probleme, de a memora pasaje sau lecții întregi), dar sunt mai puțin învățați și pregătiți să gândească, să utilizeze cunoștințe noi, drept „unelte” ale gândirii, ale dezvoltării acesteia.

Bombardamentul de stimuli acționează asupra unui aspect al subconștientului, pe care specialiștii în psihologie școlară îl denumesc psiho-adaptare, mărinde nevoia de plăceri în viață. Astfel, cu timpul, copii și tinerii nu mai găsesc plăcere în stimulii obișnuiți. Ei sunt nevoiți să supraliciteze, să caute noi tentații, ceea ce generează personalități fluctuante, instabile, nemulțumire [2].

Educația a devenit seacă, rece, lipsită de aspectul emoțional. Așa se face că tinerii știu rareori să ceară iertare, să-și recunoască vinovăția, să se pună în locul celui pe care l-au ofensat.

Ce decurge, în continuare, de aici? Deși se știe, din practica medicală, că depresia era un fenomen rar la copii, azi sunt mulți copii deprimați și care nu se pot bucura de frumusețile vieții. Așa se face că întâlnim, tot mai des la adolescenți și chiar la vârste mai mici, obsesii, fobii, timiditate, agresivitate, panică. Tinerii se simt, astfel, neajutorați și își caută scăpare în droguri. Să facem din nou apel la Augusto Cury, care spune: „În acest secol, rolul psihiatriei va fi cu atât mai important cu cât este mai slabă calitatea educației” [2], p. 10.

Grija exagerată a părinților pentru copiii lor, de a-i scuti de griji, inclusiv de grija școlii, de a le aglomera programul, de a le oferi mai multe jucării decât le sunt necesare, generează un efect pervers, cu consecințe contrare așteptărilor. Iată deci cum copiii care au condiții în exces sunt mai puțin reușiți sau sunt mai puțin pregătiți pentru viață decât cei care au avut o copilărie mai modestă.

Copilul trebuie obișnuit cu toate aspectele vieții, și bune și rele, și mai plăcute și mai puțin plăcute. Copilul care nu știe că banul se câștigă, în general, cu trudă, îl va cheltui cu ușurință și poate cădea ușor în capcana desfrâului.

Raportându-ne la cercetarea concretă, care a analizat starea învățământului românesc, în opinia cadrelor didactice din învățământul preuniversitar, atunci când s-a referit la rolul familiei în educarea tinerei generații a reieșit că, deși acest rol este considerat ca important (esențial, decisiv), 43,75%, 5% din respondenți spun că acest rol lipsește, iar 26,25% afirmă că familia se implică prea puțin. Unul din cazurile când familia se implică, l-am văzut mai sus.

În ceea ce privește colaborarea familiei cu școala, 7,5% dintre respondenți consideră că aceasta este inexistentă, 67,5% afirmă că această colaborare lasă de dorit, în timp ce 15% spun că părinții sunt dezinteresați.

2. SITUAȚIA EVALUĂRII ELEVILOR

Problema corectitudinii evaluării elevilor poate genera interes sau dezinteres, din partea elevilor, pentru școală și învățare.

Reamintim că, până în 1989, pe lângă evaluarea periodică (notare prin examinare orală, lucrări scrise periodice și semestriale), mai existau examenul de

admitere la liceu, după absolvirea clasei a VIII-a, sau examenul de treapta I, apoi examenul de treapta a II-a, după absolvirea clasei a X-a, când elevii se departajau pe clase de profil și, în fine, examenul de bacalaureat, după absolvirea claselor de liceu. Referitor la acea perioadă, învățământul românesc a fost criticat pentru caracterul său unitar și manualele unice.

După 1989 au urmat ani buni de învățământ instabil, cu multe revendicări ale elevilor: desființarea uniforme, simplificarea programei școlare până la diluarea acesteia, toate contribuind la diminuarea prestigiului școlii și al cadrelor didactice.

Începând cu anul 2000, au apărut semnele reformei în învățământ, sub ministeriatul lui Andrei Marga. O primă consecință a fost formalizarea și birocratizarea excesivă în învățământ.

O a doua a fost un fel de deschidere a cutiei Pandorei, fiecare schimbare ministerială a însemnat, de fapt, o altfel de reformă. Schimbarea, de nenumărate ori, a direcției reformei în învățământ, a condus la instabilitatea sistemului.

Analiza rezultatelor cercetării întreprinse în rândul cadrelor didactice, privind situația evaluării elevilor, arată că 28,75% dintre intervievați afirmă că evaluarea la examenele finale este corectă, 16,25% că evaluarea este incorectă, iar 12,5% că evaluarea pe parcursul anului școlar este incorectă.

Numeroase cadre didactice scot în evidență subiectivismul notării, dar și carențele metodologice de evaluare.

Vom prezenta, în continuare, un exemplu semnificativ, privind situația evaluării formale a elevilor absolvenți de gimnaziu, ca urmare a examenului de capacitate susținut în anul 2005 în municipiul București. Conform regulamentului și metodologiei de aplicare, examenul de capacitate este promovat de candidat, dacă acesta obține minimum nota 5 la fiecare dintre cele 3 probe scrise susținute: limba română, matematică, geografie sau istorie, la alegere. Tabelul nr. 1 prezintă situația candidaților respinși la examenul de capacitate, ca o consecință a faptului că nu au obținut nota de promovare la fiecare disciplină în parte, raportați, totodată la mediile generale ale celor patru ani de gimnaziu.

TRANȘELE DE MEDII PENTRU ELEVII RESPINȘI, DUPĂ MEDIA DE ABSOLVIRE

Tabelul nr. 1

Medii obținute

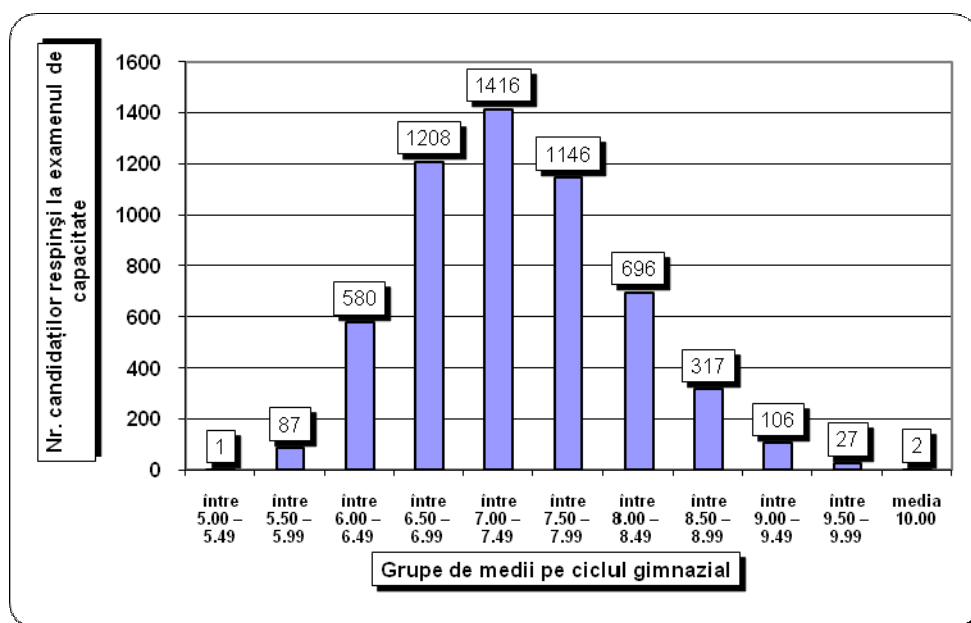
În gimnaziu	Nr. candidați respinși
între 5,00 – 5,49	1
între 5,50 – 5,99	87
între 6,00 – 6,49	580
între 6,50 – 6,99	1208
între 7,00 – 7,49	1416
între 7,50 – 7,99	1146

Tabel continuare

între 8,00 – 8,49	696
între 8,50 – 8,99	317
între 9,00 – 9,49	106
între 9,50 – 9,99	27
media 10,00	2

Graficul nr. 1

Tranșele de medii pentru respinși, după media de absolvire
– 30 iunie 2005 – ora 22

Forma normală a distribuției datelor confirmă faptul că avem de-a face cu un fenomen care se validează statistic, ceea ce înseamnă un fenomen real, îngrijorător.

Contrastul între evaluarea anuală – media de absolvire – și evaluarea pe subiecte unice este evident. Asta înseamnă că la foarte mulți copii evaluarea curentă din timpul anului este foarte precară, pentru că, altminteri, cum poate fi explicată situația în care 29 de elevi, cu media generală între 9,50 și 10, care constituie o evaluare a 4 ani de studii, toate disciplinele, să nu ia notă de trecere, minimum nota 5 la una dintre disciplinele de concurs? Aceeași întrebare ne-o putem pune pentru cei 106 elevi care au terminat ciclul gimnazial cu medii între 9 și 9,50 etc. Cumulând, constatăm că, în sesiunea de examene amintită, 2 294 elevi cu medii generale de absolvire de peste 7,50 nu au obținut nota minimă de promovare la cel puțin una dintre discipline, iar *per total*, 5 586 elevi absolvenți de gimnaziu nu au obținut nota de trecere amintită la examenul de capacitate.

Ce ar putea genera o astfel de situație? Se știe că nota după care se face distribuirea absolvenților de gimnaziu este media aritmetică a notei obținute la capacitate (mai nou, a tezelor cu subiect unic) cu media generală de absolvire a ciclului gimnazial. Aceasta a făcut ca multe cadre didactice să coboare nejustificat ștacheta evaluării. În ce scop? E clar că un aport suplimentar la media generală asigură o „zestre” candidatului și o șansă în plus să obțină un loc mai avansat într-o ierarhie valorică, ceea ce însemna și obținerea unui loc la un liceu de prestigiu. Credem însă că mai există un motiv ascuns, disimulat: numeroase cadre didactice conștientizează faptul că lecțiile desfășurate la clasă nu sunt cele mai reușite, copiii auți în custodie nu sunt apți, așadar, pentru o confruntare reală și, poate, neașteptat de dură, așa încât, dintr-un sentiment de compensație, acordă note mult mai generoase. Pot fi și multe alte motive; condițiile școlilor din mediul rural, calitatea elevilor care le frecventează, lasă de multe ori de dorit. Toate acestea creează din start dezavantaje pentru numeroase categorii de elevi. Aceste probleme sunt mari și grave, ele contribuind serios la inegalitatea șanselor. Primul lucru care, credem, se impune, ar fi un criteriu de evaluare corectă a unităților școlare, după calitatea actului educațional și performanțele obținute. O astfel de ierarhie, corect constituită, ar conduce la găsirea de soluții pentru ameliorarea situației; mai mult, toți factorii implicați ar avea suficiente motive să conlucreze în acest scop.

Modificarea, aproape an de an, a regulamentului intrării la liceu a absolvenților de gimnaziu nu a adus o soluție optimă.

Amintim numai câteva dintre schimbările esențiale în ceea ce privește admiterea la liceu.

Menționăm ca primordial faptul că s-a pornit de la examenul efectiv de admitere la liceu sau examenul de treapta I, când orice absolvent de gimnaziu putea da examen la orice liceu din țară pe subiecte organizate în cadrul liceului, cu grade de dificultate adecvate specificului liceului și prestigiului acestuia, sau cu subiecte unice pe țară. S-a introdus, ulterior, examenul de capacitate, care era, de fapt, un examen de verificare a cunoștințelor elevilor, ca urmare a absolvirii ciclului gimnazial. Neîncrederea conducerii Ministerului Învățământului în securizarea subiectelor, după ce acestea au devenit un monopol ministerial, a condus la noi decizii: introducerea tezelor cu subiect unic la clasele a VII-a și a VIII-a gimnaziale, pe semestre. Modelele de teze, care sunt afișate pe *site-ul* ministerului, fac ca mulți elevi de clasele VII–VIII să nu mai învețe materia în derularea ei firească, ba chiar să nu mai vină la școală, și să parcurgă aceste modele în orele de pregătire de acasă. Or, aceasta nu mai este școală, este o cursă contracronometru de parcurgere a celor 100, 200 sau 1 000 de modele, produse la fiecare disciplină de concurs în parte.

Situația este similară și la absolvenții de liceu, pentru care se afișează, tot pe *site*-ul ministerului, subiectele, pe așa-zisele grupe de dificultate, pentru examenul de bacalaureat, și acestea generează același comportament pentru elevii claselor terminale de liceu. Cu multe luni bune înainte de terminarea anului școlar, aceștia nu mai dau pe la școală decât sporadic.

Dacă analizăm de unde s-a plecat și unde s-a ajuns, ce s-a vrut și ce s-a obținut, putem trage concluzii nefericite. Oare aceasta să fie menirea școlii, a procesului instructiv-educativ? Oare conducerile efemere ale Ministerului Educației conștientizează ceea ce se întâmplă? Dar consilierii, comisiile de specialitate, instituțiile care colaborează cu ministerul în acest sens, precum serviciul SNEE și Institutul pentru Științele Educației, nu au un cuvânt de spus?

Responsabilitatea situației cade nu numai pe factorii de decizie, ci și pe întregul corp profesoral; chiar nimeni nu are nimic de spus? Toți sunt numai executanți? Experiența și personalitatea atâtor cadre didactice nu se manifestă în niciun fel?

Sunt întrebări firești și tulburătoare, pentru că miza este una: viitorul școlii românești, al educației, a generații întregi de tineri, care ar trebui să beneficieze de un program coerent, logic și cu o anume finalitate previzibilă.

3. EVALUAREA CADRELOR DIDACTICE

Problema evaluării activității și rezultatelor obținute de cadrele didactice este esențială în bunul mers al educației și învățământului școlar.

Într-adevăr, o evaluare corectă înseamnă o apreciere a activității educatorului, care trebuie să se bucure de rezultatul muncii sale și trebuie să fie recompensat corespunzător pentru aceasta.

Ministerul și inspectoratele școlare au introdus numeroase modalități de stimulare a profesorilor harnici, conștiincioși, dedicați nobilei meserii de educatori ai copiilor. Amintim posibilitatea de a se obține, pentru merite deosebite, salarii de merit, acordate în cadrul unității școlare de către consiliul de administrație și consiliul profesoral, apoi gradații de merit, acordate de inspectoratele școlare, pe discipline și specialități, și distincțiile speciale „Gheorghe Lazăr” clasa I, a II-a și a III-a. Ideea este generoasă. Aplicarea ei se face însă adesea defectuos. Pentru evaluarea sa, un cadru didactic își întocmește un *curriculum vitae*, în care include, conform unei grile de evaluare, dovezile scrise ale activităților suplimentare întreprinse, pentru care solicită o anume recunoaștere a muncii sale. Grilele întocmite de inspectorate nu numai că sunt perfectibile, dar conțin germeii unor discrepanțe în evaluare. Nu de puține ori, activitățile anexe sunt evaluate la fel cu

cele de specialitate. Nu este admisibil a evalua la fel activitatea de a însoți copiii într-o excursie și aceea de a coordona un cerc științific. Așa se face că ierarhia astfel stabilită prin grile este incorectă. Efectul este că se încurajează lucrurile superficiale și sunt descurajate, în același timp, activitățile cu conținut profesional și, desigur, cadrele didactice care le desfășoară.

Practica adeverințelor autorizate sau neautorizate, elaborate de cine trebuie dar, mai ales, de cine nu trebuie, este o modă.

Contează ca dosarul personal să fie tot mai gros.

Cercetarea concretă, desfășurată în rândul cadrelor didactice, relevă faptul că, în ceea ce privește pregătirea profesională, 50% dintre cei chestionați afirmă că, în general, cadrele didactice sunt bine pregătite, 18,75% afirmă că la mulți această pregătire lasă de dorit, alții sunt dezinteresați (2,5%) sau sunt nevoiți să se perfecționeze pe banii lor (11,25%).

În ce privește salarizarea, 75% afirmă că salariile sunt mici și numai 3,75% afirmă că veniturile lor salariale sunt bune.

4. CERCETAREA CONCRETĂ

Pentru realizarea unei diagnoze a stării învățământului românesc și educației tinerei generații, s-a proiectat și realizat o cercetare cu caracter prospectiv, în perioada mai–septembrie 2007. Întrucât cercetarea avea în vedere evidențierea celor mai importante probleme pe care le ridică învățământul românesc, la un moment dat s-a recurs, ca instrument de bază al cercetării, la un ghid de convorbire, aplicabil persoanelor abilitate, specialiștilor din sistem; altfel spus, ghidul urma să fie adresat, în exclusivitate, cadrelor didactice din învățământul preuniversitar (profesori, învățători, institutori, diriginți, directori de școală). Ca oameni din sistem, ca oameni care se întâlnesc frecvent cu problemele școlii, ei urmau să furnizeze informații de primă mână, autentice.

Întrebările din ghid sunt deschise, subiectul interviuat având libertatea de a răspunde la întrebare, a detalia și justifica răspunsul dat.

Structura ghidului este următoarea:

Q1. Își îndeplinește școala, în prezent, rolul de educare a tinerei generații? Cum comentați?

Q2. Cum apreciați situația învățământului românesc actual?

a. aprecieri privind baza materială a învățământului;

b. aprecieri privind situația cadrelor didactice (pregătirea profesională, situația salarială etc.);

c. aprecieri privind rolul familiei în educarea elevilor și colaborarea școală-familie;

d. rolul și sprijinul sindicatelor din învățământ; reprezintă acestea interesele școlii și ale profesorilor?

e. situația evaluării elevilor:

– în cursul anului școlar;

– la examene (tezele cu subiect unic, bacalaureat) este corectă? Comentarii.

f. situația evaluării cadrelor didactice este corectă? Comentarii.

Q4. Rolul educației religioase în școală și în familie. Comentarii și aprecieri.

Q5. Rolul familiei în educarea elevilor:

a. rolul educației primare („cei 7 ani de acasă”);

b. colaborarea cu școala;

c. promovarea valorilor tradiționale în educația copiilor.

Q6. Cum ne pregătim pentru impactul cu cultura europeană în domeniul educațional?

a. prin asimilarea selectivă a valorilor acesteia;

b. prin conservarea normelor și valorilor fundamentale și tradiționale;

c. prin alte modalități. Cum comentați?

Q7. Rolul mass-mediei în educarea tinerei generații:

a. rolul televiziunilor (publice, particulare, comerciale);

b. radio;

c. presa scrisă;

d. implicarea CNA.

Q8. Rolul societății civile în educarea tinerei generații.

Q9. Alte chestiuni pe care doriți să le abordați.

PREZENTAREA REZULTATELOR ȘI ANALIZA DATELOR DE CERCETARE PENTRU PROBLEMELE PUSE ÎN DISCUȚIE

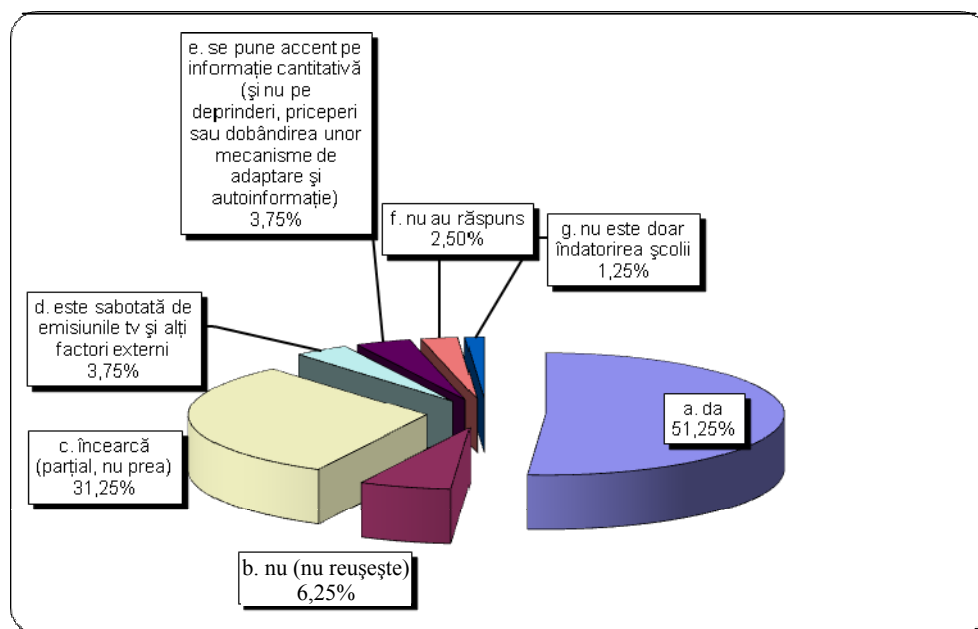
Tabelul nr. 2

Q1. Își îndeplinește școala în prezent rolul de educare a tinerei generații?

a. da	51,25
b. nu (nu reușește)	6,25
c. încearcă (parțial, nu prea)	31,25
d. este sabotată de emisiunile TV și alți factori externi	3,75
e. se pune accent pe informație cantitativă (și nu pe deprinderi, priceperi sau dobândirea unor mecanisme de adaptare și autoinformație)	3,75
f. nu au răspuns	2,5
g. nu este doar îndatorirea școlii	1,25

Graficul nr. 2

Q1. Își îndeplinește școala, în prezent, rolul de educare a tinerei generații?

Școala își îndeplinește cu greu rolul său de educare a tinerei generații, deoarece lipsește sprijinul familiei (ignorant de elevi și de părinți; se fac eforturi dar nu suficiente și nu din partea tuturor), iar programa este prea încărcată.

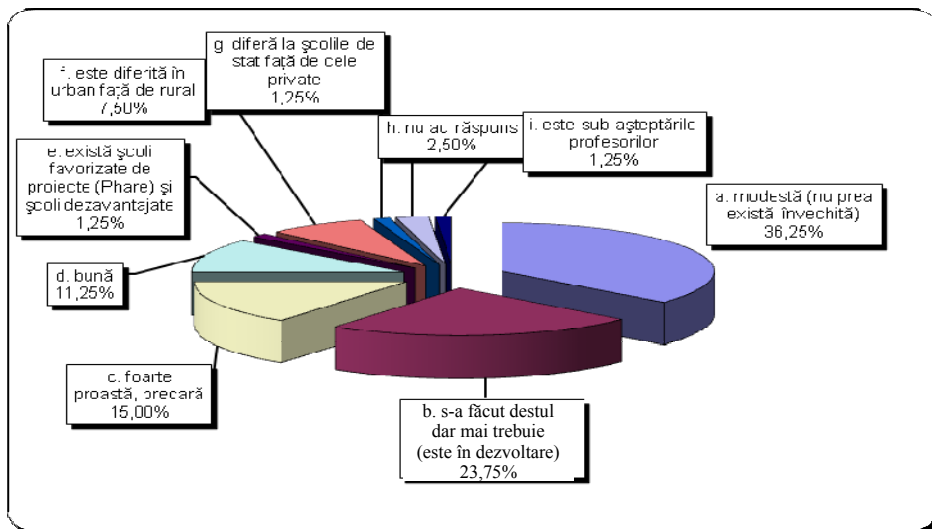
a. Baza materială

Tabelul nr. 3

Q2. Cum apreciați starea învățământului românesc actual?

a. modestă (nu prea există, este învechită)	36,25
b. s-a făcut destul, dar mai trebuie (este în dezvoltare)	23,75
c. foarte proastă, precară	15
d. bună	11,25
e. există școli favorizate de proiecte (Phare) și școli dezavantajate	1,25
f. este diferită în urban față de rural	7,5
g. diferă la școlile de stat față de cele private	1,25
h. nu au răspuns	2,5
i. este sub așteptările profesorilor	1,25

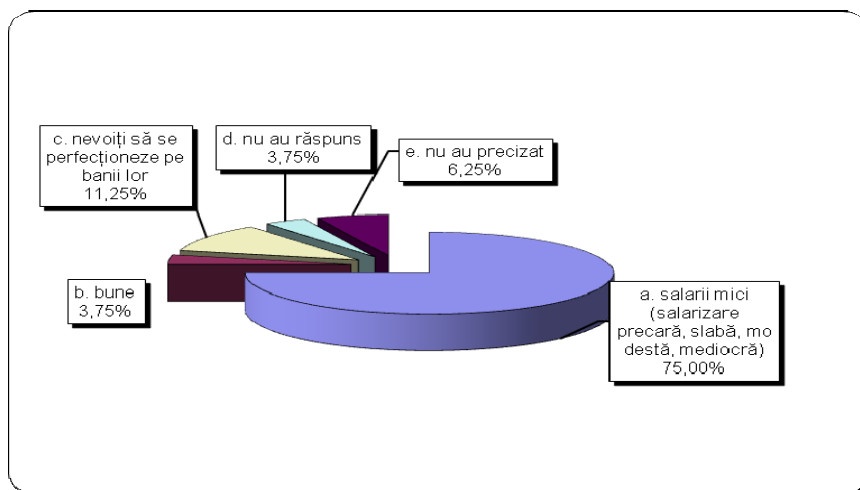
Graficul nr. 3

Q2. Cum apreciați starea învățământului românesc actual?**b. Situația cadrelor didactice**

Tabelul nr. 4

a. salarii mici (salarizare precară, slabă, modestă, mediocră)	75,00
b. bune	3,75
c. nevoiți să se perfecționeze pe banii lor	11,25
d. nu au răspuns	3,75
e. nu au precizat	6,25

Graficul nr. 4

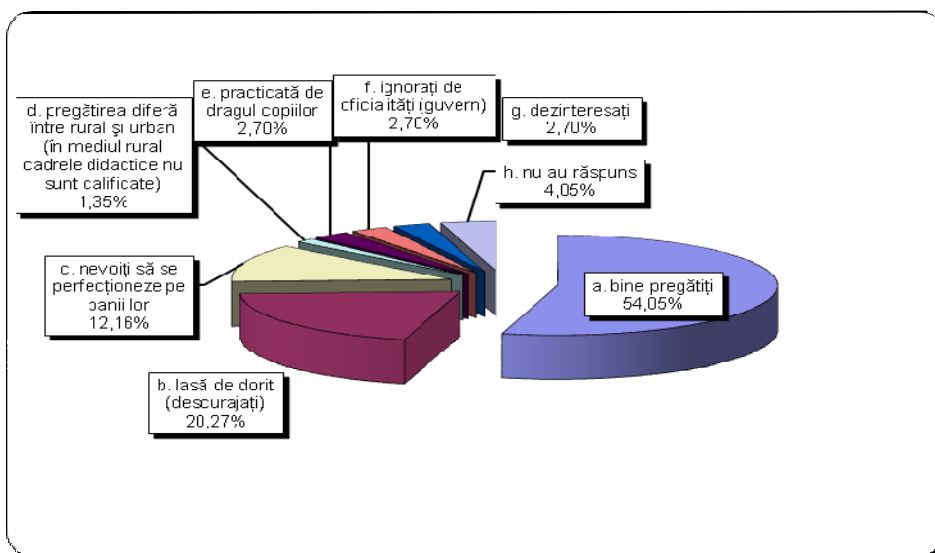
Salarizare

Tabelul nr. 5

Pregătirea profesională a profesorilor

a. bine pregătiți	50,00
b. lasă de dorit (descurajați)	18,75
c. nevoiți să se perfecționeze pe banii lor	11,25
d. pregătirea diferă între rural și urban (în mediul rural cadrele didactice nu sunt calificate)	1,25
e. practică de dragul copiilor	2,50
f. profesorii sunt ignorați de oficialități (guvern)	2,50
g. dezinteresați	2,50
h. nu au răspuns	3,75

Graficul nr. 5

Pregătire profesională**c. Situația evaluării elevilor**

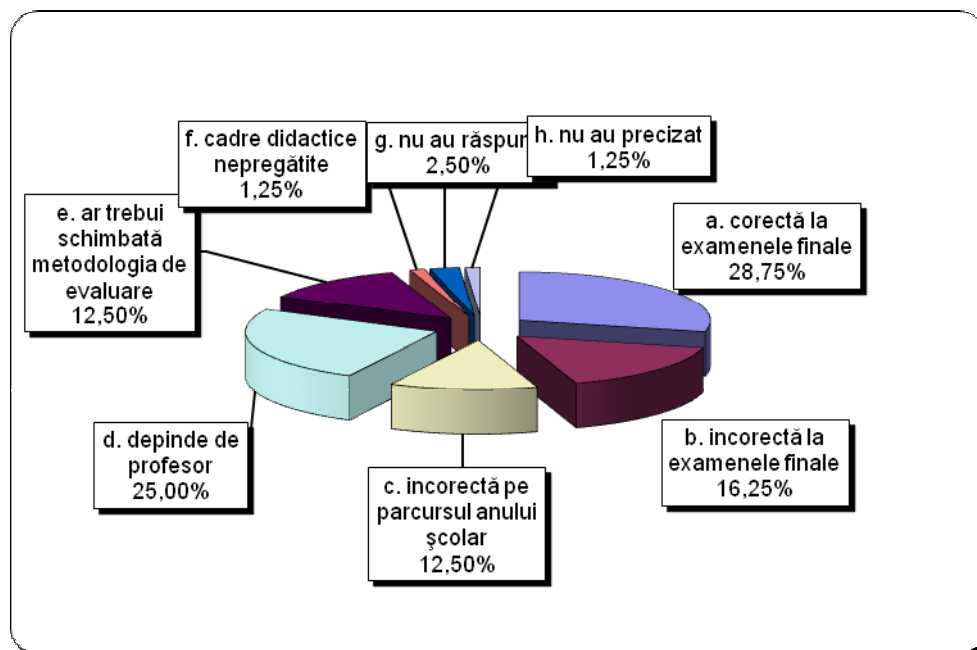
Tabelul nr. 6

Situația evaluării elevilor

a. corectă la examenele finale	28,75
b. incorectă la examenele finale	16,25
c. incorectă pe parcursul anului școlar	12,50
d. depinde de profesor	25,00
e. ar trebui schimbată metodologia de evaluare	12,50
f. cadre didactice nepregătite	1,25
g. nu au răspuns	2,50
h. nu au precizat	1,25

Graficul nr. 6

Situția evaluării elevilor

Majoritatea persoanelor chestionate sunt de părere ca evaluarea elevilor în cursul unui an de studiu este corectă, cu mici excepții, când profesorii pot deveni subiectivi.

d. Situația evaluării cadrelor didactice

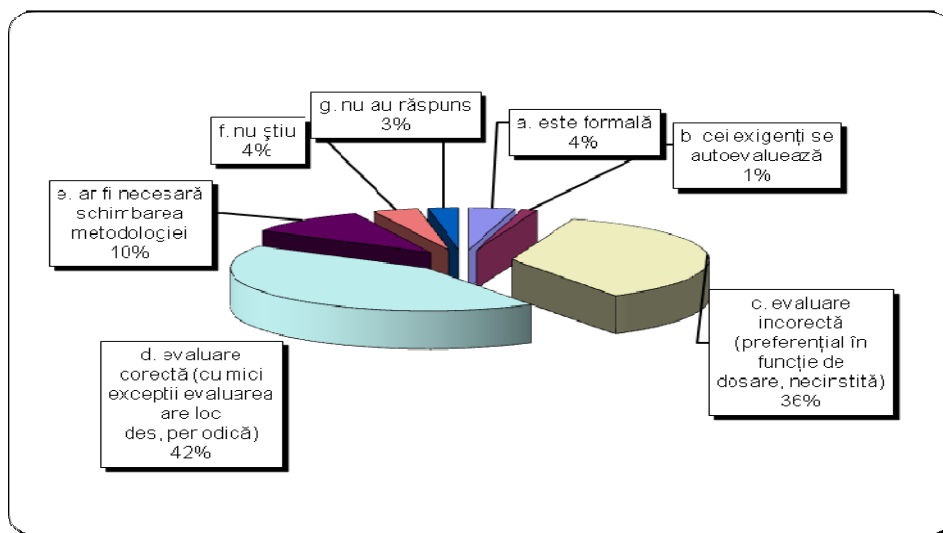
Tabelul nr. 7

Situția evaluării cadrelor didactice

a. este formală	3,75
b. cei exigenți se autoevaluează	1,25
c. evaluare incorectă (preferențial, în funcție de dosare, necinstită)	36,25
d. evaluare corectă (cu mici excepții, evaluarea are loc des, periodic)	42,5
e. ar fi necesară schimbarea metodologiei	10
f. nu știu	3,75
g. nu au răspuns	2,5

Graficul nr. 7

Situția evaluării cadrelor didactice

e. Date de identificare

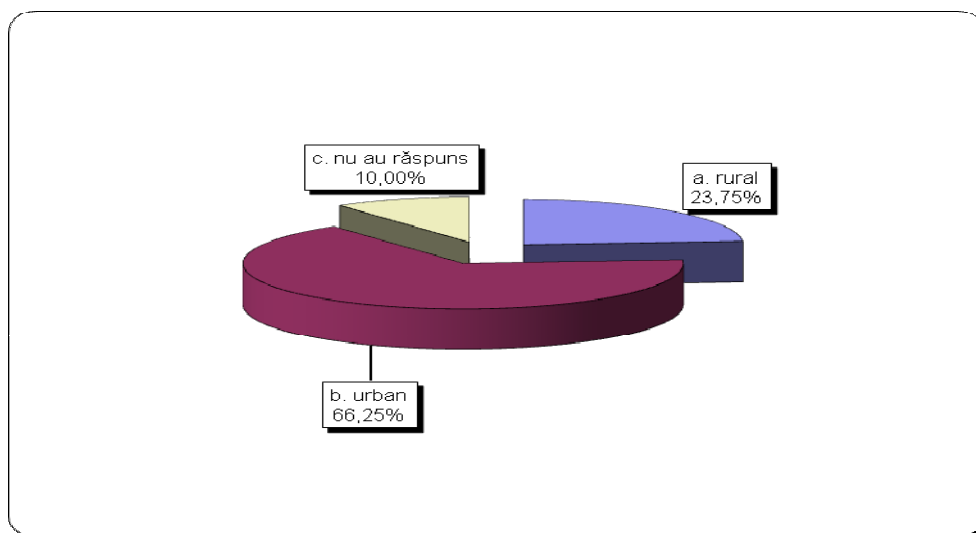
Tabelul nr. 8

Mediul

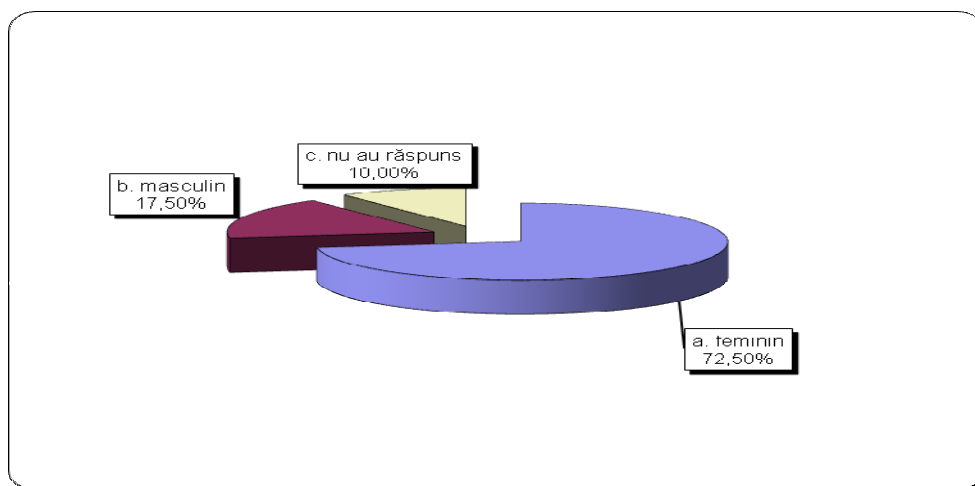
a. rural	23,75
b. urban	66,25
c. nu au răspuns	10

Graficul nr. 8

Mediul

Graficul nr. 9

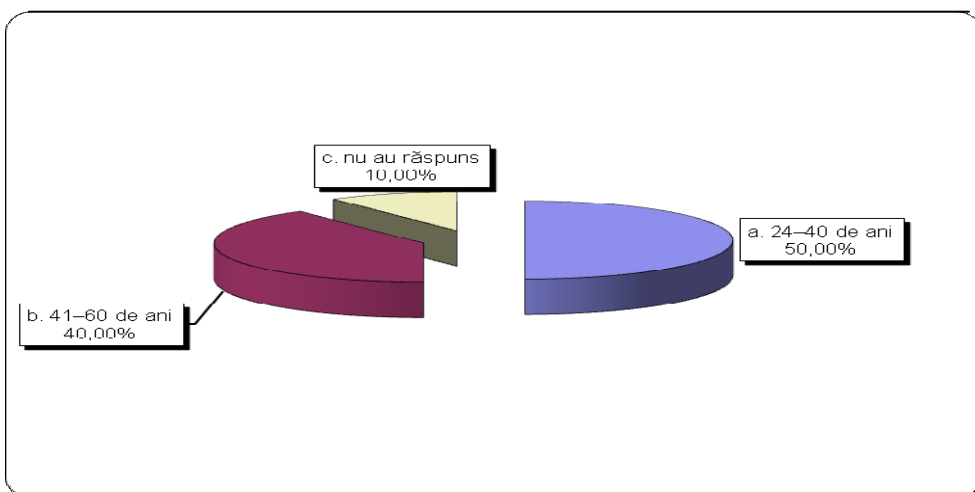
Sexul

Tabelul nr. 10

Media de vârstă

<i>a.</i> 24–40 de ani	50
<i>b.</i> 41–60 de ani	40
<i>c.</i> nu au răspuns	10

Graficul nr. 10

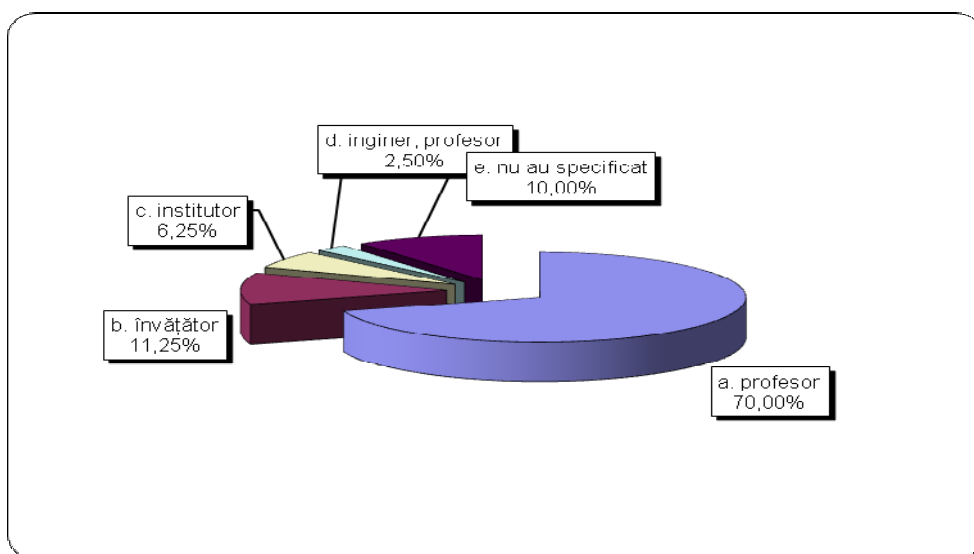
Media de vârstă

Tabelul nr. 11

Profesia

a. profesor	70,00
b. învățător	11,25
c. institutor	6,25
d. inginer, profesor	2,5
e. nu au specificat	10,00

Graficul nr. 11

Profesia**BIBLIOGRAFIE**

1. COBIANU-BĂCANU, Maria, ALEXANDRESCU, Petruș, COBIANU, Elena, *Adolescenții – „Primăvara Europei”*. Cultura procesului de integrare europeană, București, Editura Arvin Press, 2004.
2. COBIANU, Maria, ALEXANDRESCU, Petruș, *Școala românească încotro?*, București-Pitești, Editura Paralela 45, 2004.
3. COBIANU-BĂCANU, Maria, ALEXANDRESCU, Petruș, CUCU-OANCEA, Ozana, *Cultura, identitatea națională și educația în dezvoltarea durabilă a societății românești*, București-Pitești, Editura Paralela 45, 2002.
4. CURY, Augusto, *Părinți străluciți, profesori fascinanți*, București, Editura For You, 2003.
5. GARDNER, Howard, *Mintea disciplinată*, București, Editura Sigma, 2005.
6. GARDNER, Howard, *Inteligențe multiple*, București, Editura Sigma, 2005.
7. HERIVAN, Mircea, *Educația la timpul viitor*, București, Editura Albatros, 1976.

PROTECȚIA PENALĂ A VIEȚII SOCIALE ȘI INTIME A PERSOANEI

ION IFRIM*
ROXANA OANA IONESCU

ABSTRACT

THE CRIMINAL PROTECTION OF THE INDIVIDUAL'S SOCIAL AND PRIVATE LIFE

Protection is achieved by the rules of politeness, ethics, and common sense, which require of a person not to impose his/her presence, under any circumstances, if another person desires to be alone. Of course, if the infringement of these limits does occur, through acts of harassment against an individual, the criminal rules should be applied in full.

Keywords: criminal protection, social life, private life, the dignity of the person.

1. În condițiile existenței statului de drept, dreptul penal este chemat să asigure cadrul juridic corespunzător, pentru apărarea valorilor sociale fundamentale. În cadrul valorilor sociale apărute de legea penală, un loc important îl ocupă protecția persoanei și a drepturilor acesteia.

Protecția vieții private constituie o preocupare de dată recentă a dreptului penal. Se știe că nevoia de singurătate, de meditație într-o izolare corespunzătoare este proprie societății moderne.

În societatea antică indivizii duceau o viață preponderent publică (în *agora*, în *forum*), nu simțeau nevoia să se izoleze; în Republica lui Platon nu era loc pentru viață privată¹.

2. Ocrotirea vieții private a fost teoretizată de renumiți filosofi încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, un asemenea caracter l-a avut elogiul adus de Benjamin Constant libertății private, privită ca fundament al vieții moderne, și de John Stuart Mill, care afirma că singura justificare a retragerii în singurătate este aceea de a evita orice lezare adusă celor ce ne înconjoară. Benjamin Constant

* Address correspondence to Ion Ifrim, drd. cercetător științific gr. III, Institutul de Cercetări Juridice „Andrei Rădulescu” al Academiei Române, București, e-mail: ionut_ifrim24@yahoo.com.

¹ Eliodor Tanislav, *Ocrotirea penală a dreptului la intimitate*, „R.D.P.”, 1998, nr. 3, București, Editura M. Of., p. 42.

(1767–1830) a fost principalul teoretician și fondator al democratismului politic liberal din perioada modernă franceză. Principala lui preocupare a fost analiza libertății individului în strânsă corelație cu Constituția: „nicio libertate fără Constituție și nicio Constituție fără libertate”. După părerea sa, în societatea modernă, libertatea individului este personală, civilă și cetățenească și constă în independența acestuia față de stat, față de autoritate. John Stuart Mill, filosof englez, unul dintre cei mai influenți gânditori liberali ai secolului al XIX-lea, a considerat individualismul ca scopul cel mai de preț al acestui secol. Pentru a atinge starea ideală, omul trebuie să beneficieze de libertate: libertatea de exprimare și evaluare a opiniilor și dorințelor. Scopul desăvârșirii individului este desăvârșirea societății; cu cât mai mare este gradul de individualitate, cu atât sporește și gradul de civilizație a unei societăți, garantând astfel fericirea întregii comunități.

Dreptul la viața privată, asociat uneori cu dreptul la imagine, face și obiectul protecției prin legi speciale. Menționăm câteva acte normative semnificative: Legea audiovizualului (nr. 504/2002), care prevede că menirea oricărei forme de comunicare audiovizuală este protejarea demnității umane și, în special, a minorilor²; Legea nr. 677/2001³ are ca scop „garantarea și protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor fizice”, în special dreptul la viață intimă, familială și privată, cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal. Orice prelucrare de date cu caracter personal poate fi efectuată numai dacă persoana vizată și-a dat consimțământul în mod expres și neechivoc pentru această prelucrare.

3. Traducând în viață documentele amintite, legiuitorul român a instituit o serie de mijloace de protecție a *vieții private*. Printre acestea se numără mijloacele de drept constituțional (este vorba de prevederea Constituției în vigoare, adoptată în luna decembrie 1991 și revizuită prin referendumul din 18–19 octombrie 2003, referitoare la drepturile și libertățile fundamentale, precum și referințele cu privire la viața intimă, familială și privată).

Alte mijloace de ocrotire a vieții private sunt prevăzute în Codul penal în vigoare, cum ar fi incriminarea faptului de violare a secretului corespondenței, a comunicărilor, a convorbirilor, cât și în noul cod penal, care incriminează faptul de imixtiune abuzivă, de la distanță, în viața intimă a persoanei, prin captarea, de la distanță, de imagini, sunete legate de viața personală a celui vizat, prin înregistrarea de la distanță a convorbirilor purtate, a destăinuirilor făcute, prin obținerea de fotografii din locurile private, care ar putea dezvălui manifestări intime ale persoanei.

Asemenea fapte ar urma să fie mai grav sancționate, în măsura în care cel care obține pe această cale sunete, imagini, documente secrete din viața intimă a persoanei, le dezvăluie și altor persoane sau le dă publicității fără consimțământul

² Textul a fost publicat în M. Of. al României, Partea I, nr. 534, din 22 iulie 2002.

³ Legea nr. 677/2001, privind protecția persoanelor, prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date.

celui vizat. Mult mai grav va fi sancționat acela care săvârșește asemenea fapte din dorința de profit, chiar și prin șantaj, precum și acela care are calitatea de funcționar⁴.

Este interesantă, sub acest aspect, experiența altor țări.

Astfel, codul penal francez incriminează (art. 226-1), ca atingeri aduse vieții private a persoanei, faptele de captare, înregistrare sau transmitere, fără consimțământul persoanei, a cuvintelor pronunțate cu titlu privat sau confidențial, precum și fixarea, înregistrarea, transmiterea fără consimțământ, a imaginii unei persoane care se află într-un loc privat. De asemenea, legea penală franceză incriminează fapta unei persoane de a se introduce sau a se menține în domiciliul altuia cu ajutorul unor manopere, a amenințării sau pe căi de fapt, ori prin constrângere, în afară de cazul în care legea o permite.

Codul penal model american⁵ ocrotește dreptul persoanei la viața privată, prin incriminarea faptelor care aduc atingere, concomitent, și intimității persoanei, cum ar fi pătrunderea ilicită în locuri private, cu intenția de a asculta sau supraveghea o persoană, ori instalarea în locuri private a unor dispozitive pentru ascultarea de la distanță a convorbirilor. În concepția americană, pentru a determina gradul de intimitate a convorbirii, trebuie să se țină seama de două criterii: acela ca persoana în cauză să se aștepte la aprecierea convorbirii ca fiind de natură intimă (criteriu subiectiv) și ca această așteptare să aibă caracter rezonabil, în raport cu regulile dominante în societate (criteriu obiectiv)⁶.

Intimitatea este o parte componentă a vieții private și constituie un element esențial al dezvoltării armonioase a omului, în special într-un stat democratic și bazat pe legalitate.

Așa se explică și motivul pentru care marile organisme supranaționale, precum și mai multe state, au inclus această valoare printre drepturile esențiale ale omului, protejate nominal prin Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată prin votul cvasiunanim al statelor-membre ale acestei organizații interguvernamentale la 10 decembrie 1948, prin Rezoluția 217 A (III)⁷.

În plan regional european, drepturile omului sunt recunoscute în acte de drept public internațional cu valoare regională, precum: *Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* (Roma, 1950 și intrată în vigoare la 3 septembrie 1953), amendată prin Protocolul nr. 11 la 11 mai 1994 (Convenția este ratificată de Parlamentul României, prin Legea nr. 30/1994); precum și Documentul Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței pentru dimensiunea umană a C.S.C.E. (Copenhaga, 29 iunie 1990)⁸.

⁴ Eliodor Tanislav, *Protecția penală a dreptului de intimitate în perspectiva noului Cod penal*, „Dreptul”, 2003, nr. 8, p. 126.

⁵ American Law Institute, *Model Penal Code*, Philadelphia, P. A., 1985, p. 195.

⁶ Eliodor Tanislav, *op. cit.*, p. 126.

⁷ Declarația Universală a Drepturilor Omului; Rezoluția 217 A (III) a fost proclamată prin vot de către Adunarea Generală a O.N.U. la 10 decembrie 1948, (a se vedea Jean Touscoz, *Droit international*, Paris, Presses Universitaires de France, 1993, p. 206–207).

⁸ *Drepturile Omului. Documente adoptate de organisme internaționale*, București, Editura Adevărul, 1990.

Orice persoană are dreptul la intimitate, chiar dacă se află pe stradă, în parcuri (împotriva actelor de acostare din partea altor persoane, ori a siluirii, în orice mod, a dorinței acesteia de a fi singură). În asemenea situații, ocrotirea intimității este asigurată prin normele de politețe, ale moralei, ale bunei-cuviințe, care pretind celor din jur să nu-și impună în niciun mod prezența, dacă o persoană nu dorește aceasta. Evident, dacă depășirea acestor limite are loc prin acte de agresiune la adresa persoanei izolate, vor opera normele penale, care ocrotesc viața, integritatea corporală, libertatea, inviolabilitatea vieții sexuale, demnitatea persoanei, bunurile acesteia etc.

Cei care violează viața intimă a persoanei ar putea fi excluși din rândurile prietenilor acesteia, ori vor putea fi considerați nepoliticoși, eventual imorali (de pildă, dacă privesc prin gaura cheii la ceea ce face o persoană în intimitate). În asemenea situații, persoana ar putea folosi căile legale, cum ar fi plângerea administrativă contra factorului poștal care nu-i aduce corespondența, pensia sau jurnalele etc., ori ar putea cere sancționarea contravențională a celor care îi tulbură dreptul la intimitate.

Dacă se creează fapte mai grave (de pildă, un vecin răuvoitor îi taie unei persoane firele electrice, ori îi închide apa de la contorul comun), prin care s-ar încălca dreptul persoanei la intimitate, atunci încălcarea n-ar putea fi eficient reprimată prin mijlocirea sancțiunilor morale sau administrative, ci prin mijlocirea legii penale. Ocrotirea intimității persoanei, în cadrul domiciliului, va fi realizată cu aceleași mijloace prin care se asigură și viața privată a persoanei.

În cadrul dreptului la intimitate, drept pe care o persoană poate să și-l exercite chiar fiind împreună cu alte persoane, cărora le împărtășește dorințele, gândurile, ideile sale, merită analizată și situația persoanei care pretinde să fie numai cu ea însăși, să se izoleze de celelalte, să fie lăsată în pace cu gândurile, dorințele, aspirațiile ei, dar și cu manifestările ei exterioare, prin care să-și releve personalitatea, nestingerită de nicio influență din afară. În principal, ocrotirea singurătății persoanei este asigurată tot prin normele morale, prin cele de politețe, de conviețuire socială.

CURAJUL CIVIC, UN FACTOR AL PROGRESULUI SOCIAL

SIMONA-GRAZIA DIMA*

ABSTRACT

CIVIL COURAGE, A FACTOR OF SOCIAL PROGRESS

This commentary is focused on a book coauthored and coordinated by Svetlana Broz (*Having What It Takes. Essays on Civil Courage*, edited by Thomas Butler, translated into English by Senada Kreso, Gariwo, Sarajevo, 2006, series "The Questions of All Questions"), president of the Bosnia and Herzegovina Branch of the International Gariwo with its headquarters in Milan. This organization aims at the discovery, recognition and reaffirmation of the Righteous worldwide, those individuals who had enough civil courage to risk their own lives helping unjustly persecuted people. The majority of the essays in the book extract their value out of the authors' life experiences during the war of ethnic cleansing in Bosnia and Herzegovina (1992–1995). In order to enlarge the field of the debate, the editors also included essays by English, Israeli and Palestinian authors dealing with the same issues manifested in other spaces. All of them try to demonstrate that civil courage is very different from military courage. It is the courage of the nonconformist, the rebel, and risks – or even courts – social disapproval, persecution, punishment, even martyrdom. At the everyday level it is the courage of the self-conscious dissident proclaiming his/her opposition to the values of his/her dominant reference group. Basically, it stands for the struggle of the individual against all forms of social systems directed against man.

The authors show that individual examples of civil courage are possible in any period of time. However, it can only be cherished in democracies with strong elements of civil society as it can arise only from the free responsibility of free human beings.

Keywords: civil courage, civil disobedience, Gariwo, dissident, dominant reference group, civil society, free responsibility, social disapproval, persecution, war of ethnic cleansing in Bosnia and Herzegovina.

* Address correspondence to Simona-Grazia Dima: Institutul de Sociologie al Academiei Române, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711 București, România, e-mail: simonagraziadima@yahoo.com. Autoarea este redactor la „Revista Română de Sociologie”.

Comentariul de față este axat pe volumul: *Having what It Takes. Essays on Civil Courage*, coordonat de Svetlana Broz și editat de Thomas Butler, tradus în limba engleză de Senada Kreso, Gariwo, Sarajevo, 2006, 111 p., seria The Questions of All Questions. Traducerea citatelor, ca și a titlurilor eseurilor, se datorează autoarei comentariului de față.

Svetlana Broz este, din 2001, președinta filialei din Bosnia-Herțegovina a Gariwo (Garden of the Righteous Worldwide – Grădinile celor drepti de pretutindeni), o organizație nonguvernamentală mondială, cu sediul central la Milano, având ca țel păstrarea memoriei celor drepti, a indivizilor care au avut curajul civic de a-și risca propria viață pentru a-i ajuta pe cei persecutați pe nedrept. Printr-o continuă cercetare și investigare asupra existenței unor astfel de inși merituosi, a căror amintire ar putea dispărea din pricina vicisitudinilor istoriei, această mișcare internațională a reușit să creeze parcuri memoriale în Israel (Yad Vashem), Armenia și Milano. În SUA, Gariwo colaborează cu două organizații patronate de Stephen Spielberg („*Visual History Foundation*” – *Shoah Foundation* – și „*Facing History and Ourselves*”). Prin sute de mii de probe scrise, audio-vizuale, fotografice și filmate, se dovedește astfel eroismul unor oameni care i-au ajutat în mod dezinteresat pe cei persecutați din motive de rasă, religie, convingeri politice, apartenență etno-națională etc. Sunt mărturii menite să ofere generațiilor viitoare temeiul unei ample cercetări și, deopotrivă, al dezvoltării lor spirituale.

Svetlana Broz, medic cardiolog, este autoarea unei extraordinare cărți (*Good People in an Evil Time*, 2004), tradusă în limbile engleză, franceză, poloneză, cehă și spaniolă, publicată în 5 ediții în Bosnia-Herțegovina, volum în care a strâns, cu talent jurnalistic și cu o inegalabilă sensibilitate umană, mărturii ale unor oameni care i-au ajutat pe cei supuși purificării etnice în timpul războiului din Bosnia și Herțegovina, din perioada 1992–1995. Ea a promovat această carte în peste 50 de universități din SUA și în numeroase țări din Europa, din dorința de a oferi umanității o perspectivă justă asupra realităților din Bosnia și Herțegovina anilor 1992–1995.

Sub egida Gariwo, Svetlana Broz a publicat un volum de eseuri despre curajul civic, *Having What It Takes (A avea curaj, în argoul american)*, a cărei coautoare, coordonatoare și editoare este (în colaborare cu Thomas Butler), în care un număr de autori din Bosnia-Herțegovina, Marea Britanie și Israel își expun convingerile despre necesitatea cultivării curajului civic. Sunt eseuri captivante, valoroase prin semnificația lor umană: practic, fiecare cuvânt are o greutate măsurabilă în intensitatea și tragismul unei experiențe trăite. Chiar dacă sunt invocați pe întreg parcursul volumului gânditori importanți ai umanității (Buddha, Kant, Aristotel, Albert Camus, Albert Einstein, Hannah Arendt ș.a.), redarea celor trăite, în primul rând, mai mult decât rigoarea științifică ori pura performanță intelectuală fac evidentă valoarea unor astfel de luări de poziție. Uwe Kitzinger, de pildă, în eseu introductiv (*Datoria de a nu asculta – The Duty to Disobey*), opune curajul de a gândi cu mintea proprie unor habititudini precum obediența și conformismul, necesare, desigur, funcționării mecanismului social, atunci când sunt exercitate în sensul lor bun, nefuncționale însă, în împrejurările nefavorabile ale istoriei, dar și ale vieții de zi cu zi: este vorba de a depăși ceea ce stagnează într-o societate, printr-o „inițiativă mutantă” (p. 13), care conduce, paradoxal, la progresul întregii societăți. Curajul civic, în acest caz, nu are nimic de-a face cu violența ori

cu agresivitatea militară. Este, întâi, de toate, un curaj intelectual și de atitudine, prin care se riscă mult: dezaprobarea socială a concetățenilor, persecuția, pedeapsa, chiar martirajul. Este îndrăzneala de a-ți susține părerea proprie, alta decât cea a grupului dominant din care faci parte, acel curaj singuratic de care au dat dovadă, de pildă, Antigona și Socrate, Iisus, a cărui relevanță religioasă este, iată, dublată, în viziunea autorului, de curajul remarcabil al ipostazei sale umane, Luther și Thomas Morus, Gandhi, Kipling, Martin Luther King ori Nelson Mandela (p. 14). Nu e o chestiune simplă, îndeosebi în vremuri de pace, când problemele se pun la modul extrem de nuanțat. E vorba de opțiuni dificile, precum cea a savantului ce se trezește implicat în cercetări ce pot avea consecințe grave pentru umanitate ori a șefului unui serviciu de spionaj, al cărui raport e distorsionat special pentru a servi unui scop politic fixat dinainte (p. 17).

Numeroase exemple de același fel se pot detecta la niveluri mai puțin înalte: ce ar putea face un profesor aflat în dezacord cu ethosul autorităților în slujba cărora se află? Dar medicul ce acționează în condițiile unui sistem medical injust și arbitrar, ori finanțistul care descoperă ilegalități comise de propria firmă, interesată în cel mai înalt grad să păstreze un client important? Mai mult decât atât, curajul civic este o dimensiune inevitabilă a experienței umane, începând de la cea mai fragedă vârstă: deja în școală sau grădiniță există intimidarea, ca modalitate de a-l respinge pe cel diferit de majoritate sau de a-l opri de la unele acțiuni, dintr-o motivație concurențială.

Esad Bajtal, în eseul său intitulat *Îndoiala, gândirea critică și curajul civic* (*Doubt, Critical Thought and Civil Courage*), face apel la gândirea tolerantă, de o infinită generozitate față de toți oamenii, a unor sfinți, iluminați ori genii, precum Pitagora, Aristotel, Michelangelo, Giordano Bruno, René Descartes, Immanuel Kant, care au avut curajul de a urma cursul indicat de propriile păreri și simțăminte. Ideea este cea a unui răspuns rațional la stimulii și provocările vieții, în contrast cu răspunsul stereotip venit din partea unor mentalități medievale, ce privilegiau dogma și autoritatea absolută, de unde rezulta un comportament social obedient, lipsit de personalitate. Astfel de argumente nu sunt prezentate gratuit, ci în directă conexiune cu realitatea înspăimântătoare a războiului din Bosnia-Herțegovina, provocat, în opinia autorului, tocmai de lipsa toleranței și a discernământului în fața puterii de seducție a discursului de tip fascist al unor lideri ulcerati de ambiții egoiste, strict personale. Atunci când au fost lansate sloganuri mincinoase și sintagme găunoase, precum „amenințări la adresa națiunii”, nu mulți au fost aceia care au detectat adevăratul sens ascuns în spatele cuvintelor. Dimpotrivă „ticăloșii profesioniști” (*professional crooks*) au fost creditați, în genere, cu o încredere oarbă, nefiind supuși *îndoiei intelectuale* (*intellectual doubt*), unica abordare corectă a discursului politic, care implică o testare sobră și logică a tuturor informațiilor și faptelor și, astfel, permite evitarea seducției retorice și a judecății grevate emoțional.

Mizeria spirituală și economică generalizată, pe care o traversează în prezent populația din Bosnia-Herțegovina, apreciază Esad Bajtal, este prețul devastator al atitudinii imature din trecut, care a condus, prin discursuri politice de un patos patriotic seducător și bine calculat, la o aventură nesigură a haosului și carnagiului (p. 25). Prin contrast, dreptul la îndoială respectă demnitatea umană și dreptul inalienabil la propria judecată și propriile decizii și presupune o constantă stare de alertă, pentru a recunoaște stereotipurile și tezismul informațional și a putea deosebi sursele de informație creditabile de cele necreditabile. Există o întreagă artă de a conduce oamenii prin manipulare și, ori de câte ori această tactică perfidă a funcționat, s-a distrus în mod fățiș și violent dreptul la orice formă de expresie a individualității civice, invocându-se „tradiția, obiceiurile, Biserica, sistemul, partidul, conducătorul” (p. 26).

Este denunțată uimitoarea comoditate de gândire a unor intelectuali iugoslavi respectați, scriitori, oameni de știință, artiști, academicieni etc., care au urmat, în chip imoral, în spiritul unui pragmatism fără scrupule, logica minimei rezistențe, lepădându-se de propriile opinii și apărând curentul normelor politice la modă (p. 28), ceea ce a însemnat însușirea unor sloganuri mincinoase, inclusiv de către numeroși profesori universitari și teoreticieni, a căror orientare marxistă (deci pretins internaționalistă) și socialistă (îmbrățișând, așadar, în aparență doctrina egalității dintre oameni) ar fi trebuit, teoretic, să-i oprească de la senina legitimare a unor crime atroce (p. 28).

Cu atât mai surprinzătoare a fost, în aceste condiții, dezertarea de la principii aparent împărtășite până atunci. Curajul civic, se demonstrează, este și o dimensiune a creativității umane, fără de care se petrece sacrificiul deliberat al propriei inteligențe, demisia rușinoasă și ieftină pe altarul ideologiei și al urii iraționale (p. 31). „Seduția narativă și retorica spumoasă (*foaming*) a stăpânilor războiului au condus la un război murdar, care ar fi putut fi evitat printr-o doză de spirit critic de mobilizare intelectuală autentică” (*ibidem*). Analistul găsește formule inspirate pentru a atrage atenția asupra necesității primordiale de a nu dezerta de la imperativele propriei conștiințe și dă exemplul unei femei modeste (bucătăreasă la o școală), Katica Romić, care a știut să devină un model pentru întreaga comunitate, prin curajul său civic „incomparabil cu atitudinea a numeroși intelectuali de renume și mari bărbați” (p. 30–31). Este relevat și rolul negativ, jucat, în anii războiului, de mass-media, care i-a sprijinit servil pe criminalii de război, etichetându-i pe oamenii sobri și rezonabili ca degenerați și trădători (p. 30). Astăzi, sub presiunea internațională concertată, aceeași mass-media îi prezintă pe oamenii buni ca pe exemple de urmat, printr-un viraj deconcertant. Acești oameni simpli („mici”, deci insignifianți, pe plan social) și-au riscat viața ca să-i apere pe alții (vecini, prieteni, chiar simpli necunoscuți), în vreme ce așa-ziii „eroi naționali”, mediatizați ca atare multă vreme, întruchipează de fapt rușinea poporului lor, cu atât mai mult cu cât au eludat sistematic legea, au ocolit justiția ani în șir, fără a dori să răspundă pentru faptele comise.

Arta manipulării maselor are perfidia, subtilitatea de a inculca un sentiment de autoculpabilizare celor care nu respectă dogma oficială, „corectitudinea” atitudinii propagandistice. Amenințări la adresa opiniei și comportamentului ce nu corespund „normelor” prescrise ori așteptate îi face pe oameni nesiguri, astfel încât sentimentele de teamă, stânjeneală și vină, induse în acest mod, contribuie la paralizarea automată a capacității lor de a gândi și de a-și exprima liber opiniile. Astfel, presiunea premeditată a mass-mediei modulează o atmosferă de prudență colectivă și insecuritate individuală, corelate cu autocenzura, care generează un comportament cetățenesc servil, conformist, având drept inevitabil rezultat întărirea ordinii politice, oricât de irațională ar fi aceasta (p. 26). Prin abandonul propriilor principii se ajunge la o adâncă frustrare, la o nesiguranță de sine ce-l opune pe individ lumii. Din rândul acestor indivizi debusolați sunt racolați asasinii gata să execute ordine, răsfângându-și energia psihică negativă, acumulată din pricina nemulțumirii datorate controlului represiv al individualității, asupra unor victime inocente, neînarmate (p. 27). Cu adevărat, negarea sistematică a libertății individuale de expresie conduce la o frustrare intelectuală și emoțională ce poate naște monștri de inumanitate.

Același punct de vedere este împărtășit de Aleksandar Trifunović, în eseu *Suntem ființe umane (We Are Human Beings)*, care subliniază numeroase fapte incomode: în Bosnia și Herțegovina, copiii de etnii diferite încă sunt separați în școli, li se alocă săli de clasă diferite, la etaje diferite, astfel încât să nu se poată întâlni. Mai mult, clopoțelul ce marchează începerea orei și a pauzelor sună special în momente distincte. Este subliniată și o altă anomalie – necesitatea de a avea un nume mic și unul de familie adecvate, agreate. Nu întâmplător, au existat cereri de schimbare a numelui, făcute în masă, încât cineva numit Sabahudin se trezea a doua zi că se numește Nemanja, ca să aparțină grupului convenabil. La fel, căsătorii mixte au fost aranjate, uneori fără ca mirii să se cunoască înainte de a se vedea la primărie.

Autorul sugerează că, necorectate, greșelile trecutului se răzbună în prezent: de unde, situații paradoxale, precum strădania meticuloasă a polițistului de a da amenzi pentru mărunte erori de trafic, în vreme ce marile cazuri de corupție nu sunt cercetate și „heroina e mai ieftină în Banja Luka și Sarajevo decât oriunde altundeva” (p. 58), iar jurnaliștii care demască afacerile necurate sunt singurii care suferă.

Marko Oršolić, în studiul său *Curajul civic ca o precondiție a societății civile (Civil Courage as A Precondition for Civil Society)*, distinge curajul civic de alte atitudini umane, singularizându-l, prin focalizarea acestuia asupra protejării drepturilor umane fundamentale – la viață, libertate, și la demnitate umană –, el fiind, de cele mai multe ori, un act individual curajos, opus unui act de violență, individual sau colectiv, comis îndeosebi de o autoritate politică, statală sau, în orice caz, publică. Există însă diferențe structurale, majore, între curajul civic și rezistența sau opoziția față de unele nedreptăți impuse de autorități legitime (de

pildă, depozitarea deșeurilor nucleare). Curajul civic nu a fost acceptat ca atare, de aceea a fost nevoit să îmbrace un acoperământ religios sau profetic. Altminteri, emitentul ar fi fost taxat ca un inamic al statului și al credințelor. E timpul să recunoaștem valoarea socială a curajului civic. Exemplul lui Dietrich Bonhoeffer, teolog protestant care s-a opus hitlerismului, a luptat în Mișcarea de Rezistență, a fost ucis în lagărul de concentrare de la Flossenbürg, în primăvara anului 1945, este grăitor. În scrierile sale, ascunse de naziști, s-au putut citi considerații foarte importante despre succesul ideologic al lui Hitler în Germania. După părerea lui, germanii au fost nevoiți să fie obedienți prea multe secole de-a lungul istoriei, subordonându-și, variilor autorități oficiale, dorințele, gândurile personale și colective, în detrimentul încrederii arătate propriului suflet, intuiției. Au fost obișnuiți mai degrabă a executa ordine venite de sus, decât a-și urma propriile vederi. Deși au arătat curaj și devotament în îndeplinirea unei misiuni, puțini au observat că abnegația lor ar putea fi abuzată până la a-i face să cadă pradă răului. Abia după catastrofa nazismului, care le-a zdruncinat noțiunile etice, germanii și-au pus cu adevărat problema unui act liber, responsabil, exercitat chiar cu riscul de a contraveni vocației și misiunii, ceea ce presupune existența unei considerabile doze de libertate interioară (p. 64–67).

Lazar Manojlović, în *A trăi în pace ori a arde (To Live Peacefully or to Burn Out)*, recrează atmosfera anilor de război, când era director de școală, iar conaționalii săi sârbi i-au impus să alunge din rândul școlarilor copiii de alte etnii. A refuzat să se supună, vreme de cinci ani, iar durerea sa cea mai mare a fost să vadă preoții ortodocși trecând de partea criminalilor, incitând la ură și purificare etnică. Psihoza colectivă este resuscitată în tușe puternice: la intrarea în orașul său, Bijeljina, a văzut într-o dimineață un afiș, pe care era scris cu litere chirilice următorul mesaj: „Interzis musulmanilor și câinilor”. Iar în noaptea ce a urmat, grupuri de câte trei oameni treceau cântând: „Dormi în pace, bunico / Toți ai tăi au fost uciși / Mai puțin fiul tău Mujo – / El atârână în laț la poartă”. Totuși, în paralel, rezistența morală exista și ea. Într-o dimineață, pe zidul primăriei, fu găsit un graffito: „Hei, Radovane, Radovane / Ia-ți cu tine huliganii / Și adu-ni-i înapoi pe musulmanii noștri”. Era o reacție la noile stări de lucruri: orașul căzuse în mâinile unor refugiați din sate sârbești îndepărtate – ei intrau fără opreliști în casele oamenilor și furau totul. Desigur, autorul a plătit pentru curajul său civic: a fost criticat în public, insultat la radioul local, în biserică, de episcopul Kačavenda, în cele din urmă disprețuit și respins de autorități. A devenit reporter independent, scriind împotriva abuzurilor, atacându-l pe Radovan Karadžić pentru că a promulgat legea privitoare la limba oficială, prin care se prejudicia limba sârbă însăși: convins că toți sârbii trebuiau să vorbească dialectul din Serbia propriu-zisă (cel zis *ekavian*) și să utilizeze în scris exclusiv alfabetul chirilic, acesta a anulat prețioasa moștenire a strămoșului său, strălucitul lingvist Vuk Karadžić. „Odată cu această violență manifestată față de limbă, el a comis un act suplimentar de violență împotriva poporului” (p. 74). Înainte de a începe o nouă existență ca

jurnalist, Lazar Manojlović a reușit să oprească demolarea monumentului dedicat unei eroine, Radojka Lakić, cea care dăduse numele său școlii (*cetnicii*, adică acei sârbi care au ridicat armele împotriva celor de alte etnii, în timpul războiului de purificare etnică din Bosnia-Herțegovina, credeau că trebuie să abolească trecutul și să redenumescă fiecare loc din Serbia). De asemenea, a asistat cu nespusă durere la demolarea tuturor moscheilor din oraș. Deși sârb, a declarat la un post de televiziune străin că privește acest act ca pe „o crimă comisă față de o mare națiune și totodată ca pe cel mai abject soi de vandalism, de vreme ce a distruge locuri sfinte constituie o crimă de neiertat” (p. 72). A mai spus că acest act criminal, comis de Biserica Sârbă și de autoritățile sârbești (Republika Srpska), avea să se întoarcă împotriva sârbilor înșiși, aidoma unui bumerang. A fost amenințat și insultat pentru aceste afirmații.

Svetlana Broz, în încercarea sa de a da o explicație a modului în care i s-a născut în minte ideea importanței curajului civic, face o mărturisire emoționantă: la șase ani, mama ei, care încerca de 16 ani să descopere unde și în ce împrejurări îi fusese ucis tatăl, dispărut în cel de-al Doilea Război Mondial, a luat-o cu ea la o adresă necunoscută, ce-i fusese dată în urma unor investigații susținute. Le-a deschis un bătrân, care a încremenit la auzul numelui de fată al mamei și, fără vreun cuvânt, le-a invitat pe amândouă în sufragerie, prezentându-le soției sale. La auzul numelui, aceasta izbucni în hohote de plâns spasmodice și mărturisi că, într-adevăr, omul trecuse pe acolo în 1943, adus de soțul ei, care o ruga să fie de acord să-l găzduiască pe străin până la miezul nopții, când avea să fie luat în taină de cineva, scos din oraș și dus la partizani. Femeia nu-și putea ierta nici acum faptul că, de teamă, s-a împotrivit, la care însuși luptătorul s-a ridicat cu multă demnitate și a plecat, declarând că nu vrea să pună pe nimeni în pericol. Soțul femeii a insistat, pe lângă soția sa, în zadar, să se răzgândească. S-a aflat ulterior că oaspetele lor a fost arestat pe stradă de o patrulă și împușcat după câteva zile de interogatorii. După atâta timp, femeia era tot neconsolată, nu-și putea ierta lașitatea de atunci, care-l costase pe un om viața. „Iartă-mă, dacă poți, eu nu-mi pot da mie însămi iertarea” (p. 78).

Volumul este completat de două emoționante mărturii din alt spațiu, care sporesc amplitudinea dezbaterii – a unei tinere arabe și a unui israelian. În vreme ce acesta din urmă (David Chacham, *Scrisoare din închisoare – A Letter from Jail*) s-a lăsat, cu inima ușoară, încarcerat, ca urmare a refuzului său conștient și deliberat de a-i opri pe refugiații palestinieni, Hala Tawil (*Reconciliation: the Path to Realizing a Dream*), născută în Ierusalim, ca fiică a unei fervente luptătoare pentru independența palestinienilor, reușește să traseze o punte între cele două etnii vrăjmașe, cea palestiniană și cea israelită. Cu prilejul studiilor sale universitare în SUA, ea se împrietenește cu tinere evreice și, în final, înființează, împreună cu alți tineri cu aceleași vederi, Universitatea Orientului Mijlociu, deschisă studenților din zona respectivă, dar și din Nordul Africii, aptă să ofere excelență în domeniul academic și, în egală măsură, cooperare regională, oportunități de dezvoltare, în

spiritul valorilor demnității umane, iar în cele din urmă, îndelung dorita pace, clădită pe temelii durabile ale respectului și cunoașterii reciproce.

Elementul definițiv al acestui proiect constă în ideea fraternității reale dintre oameni. Printr-o cunoaștere autentică, arabii și evreii au simțit că depășesc portretul-robot ce li se aplicase ani de-a rândul, acela de dușman, de străin. Discuțiile sincere dintre ei, oricât de dureroase, au creat temeiul unui parteneriat real de discuție, care a dus la o comunitate de sentiment vie, autentică, ce se cere continuată.

Culegerea de eseuri prezentată în paginile de față demonstrează, prin efortul concertat al celor opt autori (adevărată dezbatere pasionantă) că noțiunea de *curaaj civic*, deși de o stringentă importanță în viața de zi cu zi, nu e câtuși de puțin una simplă, ci conține o problematică de o maximă complexitate și reprezintă un veritabil motor social, atât prin consecințele sale pe termen lung, cât și prin calitatea sa de a fi exemplară și, astfel, de a angrena și mobiliza în direcția justă toate forțele progresiste existente într-un context dat.

CORNELIU LUPEȘ, „...*flacăra a verbului românesc*”, București, Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2007, 292 p.

În anul 2007, Muzeul Național al Literaturii Române a sărbătorit jumătate de veac de existență și activitate. Cu deosebită competență și intensă devoțiune, Corneliu Lupeș șeful secției „Case memoriale”, a scris o lucrare monografică despre această instituție emblematică pentru istoria literaturii române. Avantajul de a fi fost vreme îndelungă parte a acesteia, de a cunoaște faptele din interior, este evident. Autorul nu s-a mulțumit însă cu aceasta. Probitatea profesională i-a dictat să efectueze investigații susținute, pe multiple planuri, spre a clarifica toate împrejurările semnificative, prin care muzeul, asemenea unei ființe vii, a trebuit să treacă, până la a-și configura un profil distinct și de mare însemnătate pentru literatură și pentru cultura română, în general. Corneliu Lupeș a cercetat documente, a intervievat foști și actuali muzeografi, precum și personalități literare de marcă, implicate în problemă, spre a înțelege textura unui traseu complicat, de la perioada „romantică” a începuturilor, trecând prin cea clasică, până la profilul postmodern de astăzi, în care pluridisciplinaritatea, bazată pe o solidă configurație informațional-cibernetică, joacă un rol esențial. Lucrarea oferă, deopotrivă, în subsidiar, o secțiune prin societatea românească, deoarece destinul muzeului este, după cum lectura o va arăta, legat, în chip indestructibil, de diferitele faze și evenimente definitorii pentru evoluția social-politică a României.

În prefață, regretatul Alexandru Condeescu, penultimul director al muzeului, reușește să indice dificultatea de fond a edificării unei asemenea instituții literare: abstracțiunea scrisului însuși, caracterul mental, tipic demersului scriitoricesc, sunt foarte greu de captat într-o modalitate vizuală, capabilă să rețină atenția publicului. În primele capitole sunt evocate momentele primordiale, de tatonare a posibilității de creare a unui muzeu al literaturii române, pentru care se gândea numele tutelar Eminescu, odată cu înființarea unui Comitet Național Jubiliar, în 1949, menit organizării festivităților de cinstire a centenarului nașterii Poetului național. Între membrii acestui comitet, aflat sub președinția lui Sadoveanu, se numărau G. Călinescu și D. Panaitescu-Perpessicius (cel ce urma să devină primul director al muzeului și avea să-și pună, în chip indelebil, amprenta asupra activității și ținutei acestuia). N. Condiescu, fostul președinte al S.S.R., îmbrățișase ideea unui muzeu național de literatură, exista și un proiect de edificiu. Prin decesul lui Condiescu însă, planul, în această formă, a eșuat. Totuși, ideea a supraviețuit. Pasionante sunt paginile ce descriu căutarea primelor sedii ale muzeului, ca și tribulațiile ce au condus la schimbarea acestora. Din Casa Toma Stelian, până în actualul sediu din Bd. Dacia, e un drum lung. Este impresionantă revelația că la temelie acestui muzeu a existat, dintru început, o uriașă efervescență, o imensă zbatere, precum și o doză neobișnuită de clarviziune, din partea unor spirite fondatoare, personalități remarcabile ale literaturii noastre. Perpessicius, dar și Tudor Arghezi, Mihai Beniuc, dar și Teodor Vârgolici, au contribuit în mod providențial la nașterea și supraviețuirea muzeului ca instituție, după cum reiese din mărturiile prezentate cu obiectivitate de autor, unde nimeni nu este lăudat fără pricină, în mod gratuit.

Deoarece în actualul sediu din Bd. Dacia (fost Str. Fundației) a funcționat, până în 1963, Muzeul Româno-Rus, un profil bine documentat i se închină fostului director al acestuia, Scarlat Callimachi, supranumit „Prințul Roșu”, publicist, poet avangardist și bibliofil, descendent al unei familii de boieri moldavi ce a dat câțiva domnitori și un mitropolit. Lui Alexandru Oprea, directorul M.L.R. cu cea mai îndelungă activitate, i se rezervă un capitol, care-i reliefează rolul activ în definirea profilului specific al instituției. El a fost inițiatorul celebrelor „Rotonde 13” (axate pe evocarea unor scriitori ori evenimente literare de seamă, dar și pe restituirea unor texte inedite în revista „Manuscriptum”), al expoziției permanente, alcătuită sub conducerea sa etc. Deoarece muzeul este

legat de numeroase fapte de cultură literară fundamentale, acestora li se închină capitole separate. Ne reamintim, așadar, că ediția critică a operelor eminesciene își datorează primele 6 tomuri întâiului director, Perpessicius, pentru ca Al. Oprea să fie eminentul său continuator. Prin moartea-i timpurie, proiectul rămâne să fie desăvârșit de succesori, iar în 1993 apare ultimul volum, al XV-lea.

O altă inițiativă perenă a lui Perpessicius, care a dat contur activității muzeistice, a fost revista „Manuscriptum”, care beneficiază de un substanțial capitol. Aici, dar și pretutindeni în corpul volumului, acribia autorului impresionează. El se străduiește să pună în lumină tot ce a fost relevant, să nu omită niciun nume. Contemplăm modul în care muzeul devine, treptat, o instituție polivalentă. Menirii sale de conservare a textelor literare și de restituire a lor în paginile revistei „Manuscriptum” i se adaugă valorificarea textelor rămase necunoscute, prin lecturi dramatizate în cadrul Teatrului „Manuscriptum” sau al unor spectacole, cu participarea unor actori de marcă. Dacă adăugăm la acestea și biblioteca „Manuscriptum” și „Rotondele 13”, atunci putem cu adevărat vorbi, așa cum inspirat o face Corneliu Lupeș, de un „cvartet memorialistic”. Ca argument, sunt prezentate, succint, cele 41 de rotonde, seratele literare, spectacolele interactive, care au reînviat momente de elecție din istoria literaturii române și figuri memorabile de scriitori.

Cine dorește să intre în problematica de adâncime a activității muzeistice poate afla, în continuare, ce colecții adăpostește acesta, ce este „Sanctuarul cărții”, ce volume cuprinde și cum au fost achiziționate, dar și că există o bibliotecă zisă „curentă”, precum și un patrimoniu de epistolar european (semnatori fiind, între alții: Saint-John Perse, Ezra Pound, Grazia Deledda, Eugenio Montale, Aldous Huxley, Herman Hesse, Edmond Rostand, Thomas Mann, Stefan Zweig ori Marcel Proust), o colecție vastă de periodice, alta de obiecte memoriale (ce recheamă în amintire o atmosferă apasă: „tronul” lui Vinea, mobilierul lui Delavrancea, N. Iorga ori Macedonski și Heliade Rădulescu, de pildă). Muzeul deține și lucrări de artă plastică, ce întregesc, și ele, o scenografie a decorului literar.

Nu sunt uitate expozițiile, activitate muzeistică fundamentală, nici numeroasele operațiuni, anonime poate, dar esențiale, de restaurare-conservare, care întrețin integritatea manuscriselor și a publicațiilor literare, fără de care muzeul nu și-ar justifica existența. Colectivul de cercetare este, la rândul-i, evidențiat, prin numeroasele ediții și lucrări de istorie literară publicate. Expoziției permanente i se consacră un capitol amplu, cu descrierea detaliată a fiecărui exponat și a semnificației sale în definirea unei epoci literare sau a laboratorului de lucru al unui scriitor. Beneficiază de un binemeritat portret și Alexandru Condeescu, cel care a îngrijit numeroase ediții din operele unor scriitori români și căruia i se datorează „Clubul de lectură”, teatrul neconvențional, „serile muzicale ACUM”, activitatea editorială, cafeneaua literară și chioșcul de presă devenit librărie. Sub comenduirea sa, toate acestea au dobândit o dimensiune aparte, inconfundabilă, în peisajul vieții literare românești; simezele, periodic puse la dispoziția unor expoziții de artă plastică contemporană, sunt, de asemenea, amintite, alături de casele memoriale, veritabili „sateliți”, ce îmbogățesc zestrea muzeisticii capitalei, pentru ca ultimul capitol să cuprindă reperele „muzeului virtual”, adică informatizat, modalitate de comunicare cu publicul ce nu putea fi ocolită. Corneliu Lupeș, împătimit iubitor al culturii, a avut ideea salutară de a anexa volumului nu doar o binevenită bibliografie selectivă, ci și o listă ce explică numeroasele ilustrații prezente în pagini, un corpus de note, precum și listele scriitorilor înmormântați în cimitirele: Bellu, Cernica, Eternitatea (din Iași), Pasărea, Străulești, dar și din alte localități din țară și din lume. În final, dintr-un respect funciar față de dimensiunea culturală a capitalei, autorul a anexat și lista muzeelor bucureștene, urmată de un indice de nume.

Acribia remarcabilă a lui Corneliu Lupeș, unită cu un entuziasm pe măsură pentru faptul cultural luat în cele mai diverse accepții, au generat un volum monografic bogat ca informație și captivant prin pasiunea ce-l animă, ca și prin relevanța detaliilor reținute și oferite lectorului.

Simona-Grazia Dima

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Anul XX, nr. 5-6 • 2009

INDEX ALFABETIC 2009

	Nr.	p.
ALEXANDRESCU, PETRUȘ, Starea educației și a învățământului în România	5-6	495
ARONSSON, INGA-LILL, The Paradox of Local Participation in Forced Displacement and Resettlement caused by the Development Process (Paradoxul participării locale la dizlocarea și relocarea forțate cauzate de procesul dezvoltării)	1-2	37
BALICA, ECATERINA, BANCUI, DAN, Tendințe ale criminalității violente în comunitățile rurale. Evaluare și percepție publică	1-2	153
BALICA, ECATERINA, Instituționalizarea probațiunii în România: practici și strategii situaționale în contextul (post)aderării la Uniunea Europeană	3-4	299
BANCUI, DAN, v. BALICA, ECATERINA, Tendințe ale criminalității violente în comunitățile rurale. Evaluare și percepție publică	1-2	153
BĂDESCU, ILIE, Teoria spațiului dens în sociologie și antropologia istorică	1-2	61
BECIU, CAMELIA, PÉLISSIER, NICOLAS, PERPELEA, NICOLAE, Du «Eux» au «Nous»: étude d'impact de la construction européenne sur la responsabilité sociale des journalistes (De la „Ei” la „Noi”: studiul impactului construcției europene asupra responsabilității sociale a jurnaliștilor)	3-4	289
BECIU, CAMELIA, Percepția europenizării în instituțiile publice: imaginarul „adaptării” la un nou sistem	3-4	193
BOICU, RUXANDRA, „Europa” în discursul politic. Discursul președintelui Nicolas Sarkozy în fața Parlamentului României și a Parlamentului de la Strasbourg	3-4	265
CROMER, RISA, Embryonic Properties and Fetal Frontiers: Potential Life in U.S. Property Law (Proprietăți embrionice și frontiere fetale: viața potențială în Legea proprietății a SUA)	5-6	427
DÂMBOEANU, CRISTINA, Forme și particularități ale abuzului fizic săvârșit de părinți asupra copiilor	5-6	385
DIMA, SIMONA-GRAZIA, Curajul civic, un factor al progresului social	5-6	515
DUMITRESCU, LUCIAN, Rolul stereotipurilor în comunicarea interculturală Orient și Occident. Un dialog eșuat?	1-2	83
DUMITRAȘCU, VERONICA, Elemente pentru o metodologie a cercetării rurale. Monografiile sociologice și atlasul sociologic rural	5-6	481
GHEORGHE, MANUELA, Comportamentul economic al credincioșilor în mediul rural românesc	3-4	351
IFRIM, ION, IONESCU, ROXANA-OANA Protecția penală a vieții sociale și intime a persoanei	5-6	511
IONESCU, ROXANA-OANA, v. IFRIM, ION,	5-6	511

ISABELA, IETȚU-FAIRCLOUGH, Europeanizarea câmpului universitar: o analiză de discurs din perspectivă neoinstituțională	3-4	333
LAZĂR, MIRELA, Punctul de vedere european vs punctul de vedere național în discursul și practicile jurnalistice	3-4	253
LEOVARIDIS, CRISTINA, NICOLAESCU, ANDREEA, Situația forței de muncă din industriile culturale. Analiză comparativă între România și țările Uniunii Europene	3-4	361
MANESCU, DANA, L'eupéanisation de la communication institutionnelle par l'approche du forum ouvert. Le forum consultatif „Combler le fossé” au Comité économique et social européen (Europeanizarea comunicării instituționale prin tehnica forumului deschis. Forumul consultativ „bridging the gap” – „eliminarea discrepanțelor” – la Comitetul economic și social european)	3-4	319
NICOLAESCU, ANDREEA, v. LEOVARIDIS, CRISTINA,	3-4	361
PÉLISSIER, NICOLAS, v. BECIU, CAMELIA,	3-4	289
PERPELEA, NICOLAE, Incertitudini ale europeanizării – alerte în imaginarul moral-emoțional al lucrătorilor de birou	3-4	215
PERPELEA, NICOLAE, v. BECIU, CAMELIA,	3-4	289
PETCU, MARIAN, Istoria presei din România și referențialul european	3-4	277
RĂDULESCU, SORIN M., Abuzul exercitat în familie asupra minorilor	5-6	409
RĂDUȚ-GAGHI, LUCIANA Les avatars de l'intégration. Discours et représentations des politiques et des intellectuels roumains (Avatarurile integrării europene. Discursuri și reprezentări ale politicienilor și intelectualilor români)	3-4	231
SCHIFIRNEȚ, CONSTANTIN, Identitatea românească în contextul modernității tendențiale	5-6	461
ȘIȘEȘTEAN, GHEORGHE, Paul Henri Stahl – o personalitate științifică în domeniul etnosociologiei europene	1-2	3
ȚÎRCOMNICU, EMIL, Comunități care se sting: meglenoromânii – între aculturație și dispariție etnică	5-6	445
VASILE, MONICA, Corruption in Romanian Forestry – Morality and Local Practice in the Context of Privatization (Corupția în domeniul forestier din România – moralitate și practici locale în contextul privatizării)	1-2	105
<i>EVOCĂRI</i>		
<i>RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ</i>		

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

YEAR XXth, Nos. 3–4 • 2009

C O N T E N T S

POTENTIAL LIFE AND PROPERTY LAW

- RISA CROMER, Embryonic Properties and Fetal Frontiers: Potential Life in U.S. Property Law
(Proprietăți embrionice și frontiere fetale: viața potențială în Legea proprietății a SUA) 385

FAMILY ABUSES AGAINST CHILDREN

- SORIN M. RĂDULESCU, Family Abuse Against Minors 409
CRISTINA DÂMBOEANU, Forms and Particularities of Physical Abuse Committed by
Parents Against Children 427

ROMANIAN COMMUNITIES AND ETHNIC IDENTITY

- EMIL ȚÎRCOMNICU, Communities on the Verge of Extinction Meglenoromanians –
Between Acculturation and Ethnic Dissolution 445
CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, The Romanian Identity in the Context of Trend-setting Modernity 461

METHODOLOGICAL ISSUES IN THE FIELD OF RURAL SOCIOLOGY

- VERONICA DUMITRAȘCU, Elements for a of Rural Research Methodology. Sociological
Monographs and the Rural Sociological Atlas 481

EDUCATION

- PETRUȘ ALEXANDRESCU, The Current State of Education and of the Educational System
in Romania 495

COMMENTS

- ION IFRIM, ROXANA OANA IONESCU, The Criminal Protection of the Individual's
Social and Private Life 511
SIMONA-GRAZIA DIMA, Civil Courage, a Factor of Social Progress 515

Revista Română de Sociologie, serie nouă, anul XX, nr. 5–6, p. 383–530, București, 2009

REVIEWS AND READING NOTES

CORNELIU LUPEȘ, “... <i>flacără a verbului românesc</i> ” (“...Flame of the Romanian Word”) București, Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2008, 292 p. (Simona-Grazia Dima)	523
Alphabetical index	525
Sommaire	529

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Année XX, N°s 3–4 • 2009

SOMMAIRE

LA VIE POTENTIELLE ET LA LOI DE LA PROPRIÉTÉ

- RISA CROMER, Embryonic Properties and Fetal Frontiers: Potential Life in U.S. Property Law (Propriétés embryonnaires et frontières fœtales: la vie potentielle dans la Loi de la propriété des États-Unis) 385

LES ABUS COMMIS DANS LA FAMILLE SUR LES ENFANTS

- SORIN M. RĂDULESCU, L'abus exercé dans la famille sur les mineurs 409
CRISTINA DÂMBOEANU, Formes et particularités de l'abus physique commis par les parents sur les enfants 427

COMMUNAUTÉS ROUMAINES ET IDENTITÉ ETHNIQUE

- EMIL ȚÎRCOMNICU, Communautés en train d'extinction: les Meglénoroumains – entre l'acculturation et la disparition ethnique 445
CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, L'identité roumaine dans le contexte de la modernité tendancielle . 461

PROBLÈMES MÉTHODOLOGIQUES DANS LE DOMAINE DE LA SOCIOLOGIE RURALE

- VERONICA DUMITRAȘCU, Éléments pour une méthodologie de la recherche rurale. Les monographies sociologiques et l'Atlas sociologique rural 481

ÉDUCATION

- PETRUȘ ALEXANDRESCU, L'état actuel de l'éducation et de l'enseignement en Roumanie ... 495

COMMENTAIRES

- ION IFRIM, ROXANA OANA IONESCU, La protection pénale de la vie sociale et intime de la personne 511
SIMONA-GRAZIA DIMA, Le courage civique, un facteur du progrès social 515

Revista Română de Sociologie, serie nouă, anul XX, nr. 5–6, p. 383–530, București, 2009

NOTES DE LECTURE ET COMPTES-RENDUS

CORNELIU LUPEȘ, „... <i>flacăra a verbului românesc</i> ”, („...flamme de la parole roumaine”), București, Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2007, 292 p. (Simona-Grazia Dima)	523
Index alphabétique	525
Contents	527

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Anul XX, nr. 5–6 • 2009

INDEX ALFABETIC 2009

	Nr.	p.
ALEXANDRESCU, PETRUȘ, Starea educației și a învățământului în România	5–6	495
ARONSSON, INGA-LILL, The Paradox of Local Participation in Forced Displacement and Resettlement caused by the Development Process (Paradoxul participării locale la dizlocarea și relocarea forțate cauzate de procesul dezvoltării)	1–2	37
BALICA, ECATERINA, BANCIU, DAN, Tendințe ale criminalității violente în comunitățile rurale. Evaluare și percepție publică	1–2	153
BALICA, ECATERINA, Instituționalizarea probațiunii în România: practici și strategii situaționale în contextul (post)aderării la Uniunea Europeană	3–4	299
BANCIU, DAN, v. BALICA, ECATERINA, Tendințe ale criminalității violente în comunitățile rurale. Evaluare și percepție publică	1–2	153
BĂDESCU, ILIE, Teoria spațiului dens în sociologie și antropologia istorică	1–2	61
BECIU, CAMELIA, PÉLISSIER, NICOLAS, PERPELEA, NICOLAE, Du «Eux» au «Nous»: étude d'impact de la construction européenne sur la responsabilité sociale des journalistes (De la „Ei” la „Noi”: studiul impactului construcției europene asupra responsabilității sociale a jurnaliștilor)	3–4	289
BECIU, CAMELIA, Percepția europenizării în instituțiile publice: imaginarul „adaptării” la un nou sistem	3–4	193
BOICU, RUXANDRA, „Europa” în discursul politic. Discursul președintelui Nicolas Sarkozy în fața Parlamentului României și a Parlamentului de la Strasbourg	3–4	265
CROMER, RISA, Embryonic Properties and Fetal Frontiers: Potential Life in U.S. Property Law (Proprietăți embrionice și frontiere fetale: viața potențială în Legea proprietății a SUA)	5–6	427
DÂMBOEANU, CRISTINA, Forme și particularități ale abuzului fizic săvârșit de părinți asupra copiilor	5–6	385
DIMA, SIMONA-GRAZIA, Curajul civic, un factor al progresului social	5–6	515
DUMITRESCU, LUCIAN, Rolul stereotipurilor în comunicarea interculturală Orient și Occident. Un dialog eșuat?	1–2	83
DUMITRAȘCU, VERONICA, Elemente pentru o metodologie a cercetării rurale. Monografiile sociologice și atlasul sociologic rural	5–6	481
GHEORGHE, MANUELA, Comportamentul economic al credincioșilor în mediul rural românesc	3–4	351
IFRIM, ION, IONESCU, ROXANA-OANA Protecția penală a vieții sociale și intime a persoanei	5–6	511
IONESCU, ROXANA-OANA, v. IFRIM, ION,	5–6	511

ISABELA, IETCU-FAIRCLOUGH, Europeanizarea câmpului universitar: o analiză de discurs din perspectivă neoinstituțională	3–4	333
LAZĂR, MIRELA, Punctul de vedere european vs punctul de vedere național în discursul și practicile jurnalistice	3–4	253
LEOVARIDIS, CRISTINA, NICOLAESCU, ANDREEA, Situația forței de muncă din industriile culturale. Analiză comparativă între România și țările Uniunii Europene	3–4	361
MANESCU, DANA, L'européanisation de la communication institutionnelle par l'approche du forum ouvert. Le forum consultatif „Comblar le fossé” au Comité économique et social européen (Europeanizarea comunicării instituționale prin tehnica forumului deschis. Forumul consultativ „bridging the gap” – „eliminarea discrepanțelor” – la Comitetul economic și social european)	3–4	319
NICOLAESCU, ANDREEA, v. LEOVARIDIS, CRISTINA,	3–4	361
PÉLISSIER, NICOLAS, v. BECIU, CAMELIA,	3–4	289
PERPELEA, NICOLAE, Incertitudini ale europeanizării – alerte în imaginarul moral-emoțional al <i>lucrătorilor de birou</i>	3–4	215
PERPELEA, NICOLAE, v. BECIU, CAMELIA,	3–4	289
PETCU, MARIAN, Istoria presei din România și referențialul european	3–4	277
RĂDULESCU, SORIN M., Abuzul exercitat în familie asupra minorilor	5–6	409
RĂDUȚ-GAGHI, LUCIANA Les avatars de l'intégration. Discours et représentations des politiques et des intellectuels roumains (Avatarurile integrării europene. Discursuri și reprezentări ale politicienilor și intelectualilor români)	3–4	231
SCHIFIRNEȚ, CONSTANTIN, Identitatea românească în contextul modernității tendențiale	5–6	461
ȘIȘEȘTEAN, GHEORGHE, Paul Henri Stahl – o personalitate științifică în domeniul etnosociologiei europene	1–2	3
ȚÎRCOMNICU, EMIL, Comunități care se sting: meglenoromânii – între aculturație și dispariție etnică	5–6	445
VASILE, MONICA, Corruption in Romanian Forestry – Morality and Local Practice in the Context of Privatization (Corupția în domeniul forestier din România – moralitate și practici locale în contextul privatizării)	1–2	105

EVOCĂRI

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

YEAR XXth, Nos. 3–4 • 2009

CONTENTS

POTENTIAL LIFE AND PROPERTY LAW

- RISA CROMER, Embryonic Properties and Fetal Frontiers: Potential Life in U.S. Property Law
(Proprietăți embrionice și frontiere fetale: viața potențială în Legea proprietății a SUA) 385

FAMILY ABUSES AGAINST CHILDREN

- SORIN M. RĂDULESCU, Family Abuse Against Minors 409
CRISTINA DÂMBOEANU, Forms and Particularities of Physical Abuse Committed by
Parents Against Children 427

ROMANIAN COMMUNITIES AND ETHNIC IDENTITY

- EMIL ȚÎRCOMNICU, Communities on the Verge of Extinction Meglenoromanians –
Between Acculturation and Ethnic Dissolution 445
CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, The Romanian Identity in the Context of Trend-setting Modernity 461

METHODOLOGICAL ISSUES IN THE FIELD OF RURAL SOCIOLOGY

- VERONICA DUMITRAȘCU, Elements for a of Rural Research Methodology. Sociological
Monographs and the Rural Sociological Atlas 481

EDUCATION

- PETRUȘ ALEXANDRESCU, The Current State of Education and of the Educational System
in Romania 495

COMMENTS

- ION IFRIM, ROXANA OANA IONESCU, The Criminal Protection of the Individual's
Social and Private Life 511
SIMONA-GRAZIA DIMA, Civil Courage, a Factor of Social Progress 515

REVIEWS AND READING NOTES

CORNELIU LUPEȘ, “... *flacără a verbului românesc*” (“...Flame of the Romanian Word”)
București, Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2008, 292 p.
(Simona-Grazia Dima) 523

Alphabetical index 525

Sommaire 529

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Année XX, N°s 3–4 • 2009

S O M M A I R E

LA VIE POTENTIELLE ET LA LOI DE LA PROPRIÉTÉ

- RISA CROMER, Embryonic Properties and Fetal Frontiers: Potential Life in U.S. Property Law (Propriétés embryonnaires et frontières fœtales: la vie potentielle dans la Loi de la propriété des États-Unis) 385

LES ABUS COMMIS DANS LA FAMILLE SUR LES ENFANTS

- SORIN M. RĂDULESCU, L'abus exercé dans la famille sur les mineurs 409
CRISTINA DÂMBOEANU, Formes et particularités de l'abus physique commis par les parents sur les enfants 427

COMMUNAUTÉS ROUMAINES ET IDENTITÉ ETHNIQUE

- EMIL ȚÎRCOMNICU, Communautés en train d'extinction: les Meglénoroumains – entre l'acculturation et la disparition ethnique 445
CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, L'identité roumaine dans le contexte de la modernité tendancielle . 461

PROBLÈMES MÉTHODOLOGIQUES DANS LE DOMAINE DE LA SOCIOLOGIE RURALE

- VERONICA DUMITRAȘCU, Éléments pour une méthodologie de la recherche rurale. Les monographies sociologiques et l'Atlas sociologique rural 481

ÉDUCATION

- PETRUȘ ALEXANDRESCU, L'état actuel de l'éducation et de l'enseignement en Roumanie ... 495

COMMENTAIRES

- ION IFRIM, ROXANA OANA IONESCU, La protection pénale de la vie sociale et intime de la personne 511
SIMONA-GRAZIA DIMA, Le courage civique, un facteur du progrès social 515

NOTES DE LECTURE ET COMPTES-RENDUS

CORNELIU LUPEȘ, „...*flacăra a verbului românesc*”, („...flamme de la parole roumaine”),
București, Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2007, 292 p.
(Simona-Grazia Dima) 523

Index alphabétique 525

Contents 527

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

(ROMANIAN JOURNAL OF SOCIOLOGY)

Editor: Romanian Academy – Institute of Sociology (Bucharest)

- A new journal for a new sociology.
- A journal which looks back to the totalitarian past and explores the democratic future of the Romanian society.
- Open to all theoretical, methodological and ideological approaches.

În atenția colaboratorilor noștri:

Vă rugăm să aveți în vedere ca articolele și studiile trimise redacției noastre să fie de aproximativ 15–20 pagini (cca 3 000 semne/pag.). La rândul lor, recenziile sau notele științifice nu trebuie să depășească 5 pagini. Primim numai texte procesate în format electronic, inclusiv prin e-mail (revista@insoc.ro) sau prin fax (4021-318 24 48).

De asemenea, vă rugăm să însoțiți articolul dvs. de un rezumat (maxim ½ pagină), în limba engleză, și o scurtă prezentare a autorului (titluri științifice, instituția de apartenență, domenii de interes profesional).

Menționăm că întreaga responsabilitate pentru originalitatea și afirmațiile enunțate în cuprinsul articolului revine, în întregime, autorului.

Revista se poate procura contracost de la:

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711,
București, România; Tel. 4021-318 81 46, 4021-318 81 06, Fax 4021-318 24 44,
E-mail: edacad@ear.ro

Comenzile pentru abonamente se primesc la:

ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., P.O. Box 77-19, Sector 3, București, România;
Tel./Fax 4021-610 67 65, 4021-210 67 87;
E-mail: office@orionpress.ro

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

ISSN 1224-9262

Revista Română de Sociologie, serie nouă, anul XX, nr. 5-6, p. 383-530, 2009